K. PAUSTOVSKI

ROMANTICII

Desenul copertei de *P. Bedivan*

К. Паустовский

РОМАНТИКИ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
ИЗДАТЕЛЬСТВО «ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА»
МОСКВА 1967

K. Paustovski

Romanticii

roman

în româneşte de
MONICA BILAN

Editura UNIVERS

Bucureşti — 1970

I. VIAȚA

Bătrînul Oskar

Discuțiile acestea, purtate cu bătrînul compozitor în cafeneaua întunecoasă, trădau ca întotdeauna amărăciune.

Bătrînul se ținea încă drept pentru cei șaizeci de ani ai săi. Cînd se întîmpla să fie băut, plîngea, își blestema slujba — era profesor de germană la un liceu — și căuta să-și vîre neobservat în mînecile vestonului manșetele tari, mîzgălite pînă la refuz cu note muzicale.

Compusese muzica la o operă fantastică. Nu o acceptase nici un teatru, cu toate asigurările date de bătrîn că n-ar fi cu nimic mai prejos de *Tristan* al lui Wagner.

— Priviți-mi degetele ! strigă pe neașteptate cu vocea întretăiată, clătinînd mîhnit din cap. Sînt anume făcute pentru strune și claviatură. O, Heinrich Heine, Heinrich Heine, de ce a murit înainte de vreme ? Îmi place viața de altădată a Europei, acei oameni care știau să rîdă și știau ce-i muzica. Vă iubesc chiar și pe voi, pe toți, cu toate că în liceu vă băteați joc

de Novalis. V-am spus-o de sute de ori : „Nu vă dați după viață. Hoinăriți fără căpătîi, faceți versuri, iubiți femeile și, zărindu-i încă de departe, ocoliți-i cale de șapte poște pe oamenii onorabili.“

Noi sorbeam în tăcere din vinul acru și fumam. Sub stelele albe de septembrie, orașul meridional vuia.

Își făcu apariția Stașevski, sigur de sine și malițios. Bătrînul zîmbi obosit și amuți.

— Splendoarea și gloria vieții ! exclamă Stașevski subit, slobozind rotocoale groase de fum. Splendoarea și gloria vieții, repetă el și tăcu. Vorbea sacadat. Cine nu-l știa bine, nu-i putea urmări șirul vorbelor.

— Oskar ! răcni el, extaziat, Oskar, să compui o operă, dar așa, ca viața să urle în fiecare notă. Îți dai seama, viața-i năstrușnică și gălăgioasă, ca o colivie cu papagali. Ce spui, e o temă rea ? La dracu cu nevestele tale în capot de stambă ! Răsucește-le gîtul la canari și pleacă la Viena. Ăsta e orașul de care ai nevoie. Ajuns acolo să cînți, să te plîngi de soartă prostituatelor, să hoinărești prin piețe, să te întorci în odaie în zorii zilei, cînd miroase a parfum de flori și a varză și să compui o operă splendidă.

Mîinile lui Oskar începură să tremure.

— E beat, i-am spus încet și am dat la o parte paharul lui Stașevski.

— E o tîmpenie să stai aici. Să sugi coniac de ploșniță și să te văicărești că ți-ai distrus

viața. Vine moartea, și nu se cade să te plîngi de Dumnezeu.

Trînti cu pumnul în masă.

Chelnerii s-au alarmat. Un fulger îndepărtat sclipi și se stinse în largul mării.

Subit, Oskar se agită, își scoase ochelarii.

— Stașevski, nu țipa, spuse el și se uită în jur. Pentru Dumnezeu, ține-ți gura zece minute. Nu mă întrerupe, am să-ți vorbesc despre o viață frumoasă.

Ochii i se făcură înguști și-i sticliră. Vocea îi deveni înăbușită și ușor tremurătoare. Încet-încet, cafeneaua se golea de lume.

— Da... eram un băiețandru pe atunci — Oskar vorbea încet, silindu-se parcă să rememoreze — cînd mi-a venit așa un gînd, să compun o muzică amețitoare. De copil încă aveam degete lungi, glas pițigăiat și idei îndrăznețe. Am crescut printre ambare, praful alb stătea de trei șchioape și sacii cu grîne se grămădeau pînă la tavan. Tatăl meu era cerealist. Acasă la noi aveam pupitre de scris și frații mei se gheboșau deasupra registrelor uriașe, înscriind sute și mii de cifre. Contabilitate ! Trebuia să iasă copeică la copeică. Asta-i și face pe contabili o specie atît de meschină.

Apoi liceul clasic, note sub limită, păcatele copilăriei, mîini transpirate și mînjite de cerneală. Îmi plăcea să o ling cu limba — era foarte acră și-ți făcea gura pungă.

Mama purta ghete cu elastic, avea un coc anemic pe ceafă și o față de parcă ar fi băut

pelin amar. La drept vorbind, motive de bucurie nici nu erau. Frații mei umblau în costume maro dintr-o țesătură grosolană, cu pungi la genunchi, iar din odaia lor te trăsnea o duhoare de ciorapi putregăiți și de creozot — cel mare avea oftică. Eu îi uram.

Tata era voinic, tăcut și rău. Avea ochelari și mustăți în furculiță, ca ale iubitului Kaiser. Eu doar sînt neamț, din rîndul coloniștilor, al acelor bogătani răi, bine croiți și roșcovani. Tata a vrut să scoată comerciant din mine.

— Aș prefera muzica, tată !

— Muzica ? Dobitocule ! Vrei să dai lecții la domnișoare și să cînți la balurile mascate. Vrei să zdrăngănești la pian cu ziua, măgarule !

Eram debil și plîng‹ am deseori. Încă de pe atunci capul îmi tremura. Tata îmi mînca zilele. Totuși, mi-am ales o îndeletnicire mai bună decît comerțul. M-am făcut profesor.

Apoi a venit însurătoarea. De ce și cum ? Martor mi-e Dumnezeu, n-am idee. Nevasta — o Fräulein anemică la o casă bogată. Odată cu ea, în odaia mea și-a făcut apariția pudra roz, canarul Myzzi și mirosul transpirației de femeie. Mă mai cutremur încă și astăzi. Și apoi mai erau și musafirii și rudele plicticoase, mesele din sufrageria cu veșnica ei lumină galbenă, și mirosul insuportabil de ceapă, de la bucătărie. Însurat fiind, am făcut o descoperire neobișnuită, din care veți putea vedea cît de prost mai eram încă pe atunci. Am înțeles că viața de familie este anume făcută ca să primești vizite, să mănînci pe mușama și să-ți

bătucești, plin de virtute, femeia fleșcăită, pentru ca, imediat după consumarea „amorului“, să te iei la harță din cauza cheltuielilor mari, făcute în casă.

Nopțile însă îmi aparțineau. Noaptea mă sculam, îmi aprindeam lampa și compuneam, istovit de duhoarea claselor și de sutele de declinări și conjugări. Da... Nopțile mi le petreceam compunînd. Nu-mi ajungea hîrtia de note. Era ca un miracol. Auzeam — să nu rîdeți ! — auzeam norii cîntînd deasupra pămîntului, fagoturi ce intonau un dans sălbatic, iar stindarde bătrîne umpleau, în bătaia vîntului, văzduhul de plesnet. Compuneam și auzeam cum înflorea sub degetele mele legenda unei alte vieți, în care zările scăldate în razele soarelui se deschideau una după alta. Cheiurile negre din porturi le populam cu mulțimi exuberante de marinari și de țigănci. Trosnetul pistoalelor se pierdea în duruitul mărunt al tobelor, iar clopotele se bălăbăneau și vuiau, slăvind primăveri medievale. Am înțeles ce este extazul. Cunoașteți acest cuvînt : extaz ? strigă el, ridicîndu-se. Muzica mea vorbea de toate : despre durerile iubirii și grandoarea inefabilului, despre Dumnezeu și eterna sete de primenire.

Se așeză și amuți pentru multă vreme.

— Apoi... spuse el cu o voce sfîrșită. Eh, ce să mai vorbim... Directorii teatrelor, recenzenții, tăcerea ofensată a nevestei, franzelă veche la masă, examene de fine de an, lehamite.

Făcu o grimasă și se căută în buzunar de țigări.

— Știți ce mi se spunea ? „Muzica dumitale e mult prea fantastică și prea dezordonată. Muzica dumitale e emfatică. E greu să montezi această operă". Se întîmplau, e drept destul de rar și refuzuri politicoase. De obicei, refuzurile sînt grosolane. Cîte ceva am mai apucat să execut la concerte, dar situația era chinuitoare. Să-ți cureți de dimineață petele de grăsime de pe redingotă, să-ți legi cravata, să te duci iritat la concert și să asculți apoi aplauzele zgîrcite. E rușinos ! Ziarele scriau : „tonalitate înăbușită, deficit al mecanicii muzicale". Auziți, al mecanicii ! Talentul e necesar cum este muștarul la șnițel, dar mai presus de toate e „mecanica sunetelor". Auzeam zeflemelele amicale ale prietenilor. Zeflemelele lor sînt mai răutăcioase decît cele mai răutăcioase zeflemele ale rubedeniilor. Acum, tot ce mi-a mai rămas sînt obișnuitul calm somnolent și plictisul din ochii nevestei, vinul prost, bodegile ieftine și cîțiva de-alde voi, tinerii.

Sînt un înfrînt, dar nu mă predau, fiindcă învingătorul sînt eu.

Vîntul fremăta în adieri largi și risipea pe măsuțe frunze de castan, atinse de rugina toamnei.

Am ieșit în tăcere. Marea și noaptea fremătau, iar fetele ce nu cunoșteau iubirea te ademeneau în șoaptă să le urmezi. Sub pași, frunzișul foșnea.

Despre creație

Mă trezi vuietul molcom din hornul sobei. O zi somnoroasă umbla fără căpătîi prin grădina înfășurată în fum, oglindindu-și lumina palidă în băltoacele înghețate.

Stăruia o liniște de parcă tot orașul ar fi dormit. M-am așezat la masă și am așternut cîteva rînduri. Nu știam prea bine despre ce o să scriu. Despre tot. Despre această toamnă, despre faptul că sîngele pulsează anevoie în inimă și că nisipul jilav din grădină are mirosul iernii.

Mama nu știe niciodată cum o să fie copilul ei. La fel și eu, știu doar că vreau să scriu. Ascult cum răsună îndepărtat și răstit, în largul mării, sirena vaporului, ascult și vîntul cum șuieră în crengile dezgolite de la fereastra mea. Mîinile îmi îngheață. Mă lipesc cu spatele de soba caldă și, înfășurat în paltonul meu subțirel, scriu tot ce-mi trece prin minte.

Tot ce scriu e numai răsfăț. Așa spune Stașevski. Dar din această nebuloasă iau naștere, uneori, și imagini simple și inedite. Știu aceasta și vorbele lui Stașevski alunecă pe alături, fără să-mi atingă sufletul. Pot scrie despre tot ce poftesc. De ce o povestire nu trebuie să fie mai scurtă de două pagini ? N-are decît să fie de un singur rînd — asta n-o va face mai puțin reușită.

Ceața străjuiește verde, ca apele mării, toamna roșcată se revarsă în ulicioare, iar ochii femeilor se umbresc de dragoste pentru micuții lor.

Scriu despre o seară cenușie și caldă, în care apa mohorîtă mai respiră căldură tîrzie și mireasmă de ierburi acvatice, scriu despre copii năzuroși cu ochii uimiți. Nu-s decît cuvinte întîmplătoare, frînturi, dar imaginile mă urmăresc.

Scriu despre răsuflarea caldă a femeii, despre amurgul cafenelelor de la malul mării, despre Shelley, despre muzica încărcată de zăpezi a lui Grieg, despre țărmurile galbene ale Eladei și despre moartea lui Byron. Cu penelul muiat în cuvinte, schițez totul cu înfrigurare, de parcă m-aș teme să nu fie prea tîrziu.

În laboratoarele universității, am urmărit cîndva procesul de formare a cristalelor. Din soluția tulbure iau naștere niște suprafețe subțiri, apoi crește cristalul transparent și dur, în care se refractă razele soarelui. Același lucru se petrece acum și cu mine.

Larma vrăbiilor mă trezește în fiecare dimineață. Îmi simt trupul încă tînăr, ca de băiat.

Alexei doarme mult, cu capul îngropat în pernă.

Toți trei sîntem studenți. Ne dăm împreună colocviile și lucrăm la o gazetă de seară. Alexei numără în fiecare seară rîndurile, iar dimineața se duce să se certe pentru onorar. Cel mai adesea el scrie foiletoane ample, cu fapte la ordi-

nea zilei — furtul Giocondei, zborurile lui Blériot sau construirea căii ferate de pe Amur. Activitatea la ziar i-a secătuit cuvintele, le-a tocit muchiile și acum el scrie, cu aceeași ușurință articole de fond, recenzii sau povestiri consacrate deliciilor vieții nomade. Scriem împreună nesfîrșitul roman-foileton „Sticla de gin din Odesa". Această producție e scoasă de Dnestropulos, un bătrîn editor suferind de astm, totdeauna bine ras și foarte strîns la pungă.

E un stoic. Numai arareori, citind șirul nesfîrșit al foiletoanelor, el simulează iritarea, strigînd, fără a se adresa parcă nimănui :

— Ce-o să fie cu romanul ăsta pînă la urmă ?! Ce, pun întrebarea ? Tinerii ăștia or să ajungă bine de tot, drept la pușcărie.

Felul acesta de viață ne unește. Cea mai mare parte a timpului, umblăm fără rost, zile în șir ne facem veacul prin cîrciumi, am învățat să deosebim, după culoarea fumului, cărbunele englezesc de antracit, iar, după tachetaj, o goeletă de o burchintină și un bric de un barc. Carenele lor mîncate de carii se bălăcesc în apa hipersalină a portului. Deosebit de bine și de neîngrădit te simți pe timp de ploaie, atunci cînd fumul se lipește de digul umed, iar în cambuze bucătarii nepăsători pregătesc o cafea concentrată.

Seara, în bătaia asfințitului și a prafului, bulevardele capătă luciri trandafirii. Luna strălucește ca o medalie gigantescă și în baruri,

sub umbrarele de pînză vărgată, viorile îi zic de mama focului.

Lampagiu discret, noaptea își aprinde luminile, vîntul hoinărește pe bolta neagră a cerului, iar bețivii, azvîrliți din cîrciumi, vociferează lezați.

Scriu mult. Mă tulbură pînă și simpla sonoritate a cuvintelor.

Moartea lui Oskar

Dimineața m-a vizitat Stașevski : bătrînul Oskar se prăpădise.

Bătrînul fusese ghinionist — cu puțin înainte de moarte, pierduse în tramvai unicul exemplar al partiturii operei sale. Zguduit, o ținuse într-o beție zile-n șir.

Ne-am dus la Oskar. Pe scara igrasioasă era întuneric și mirosea a șoareci. Pereții dați cu ulei și mînjiți de degete murdare se gălbejiseră.

În locuință stăruia un miros de oțet și amoniac. Pe suportul oglinzii din antreu, dormea un motan osînzos.

Oskar era lungit pe birou în uniforma sa de funcționar al statului, cu un ordin nou-nouț la piept. Fața lui se făcuse galbenă și-și pierduse nervozitatea care-i dădea farmec în timpul vieții. Ardeau trei lumînări. Am privit limbile

lor galbene și, fără să știu de ce, mi-a venit în minte imaginea gărilor în toiul nopții, cu pasageri adormiți pe bănci și pe canapelele de culoare închisă, în timp ce prin ferestrele mari se revarsă zorile reci și vineții.

Stașevski, palid, cu fața schimonosită, îl privi îndelung pe Oskar și un zîmbet de dezgust îi crispă buzele.

— Da, frățioare, spuse el tărăgănat. Nu-mi stau la inimă talentele astea sentimentale. Papă-lapte !

Pe pereți atîrnau portretele lui Beethoven, Grieg, Mozart, Bach.

Aduseserăm flori. Albe și fragede, ele zăceau lîngă mîinile lui Oskar, pergamentoase și uscate. De-abia acum am băgat de seamă cît de fine fuseseră mîinile acestea.

Din bucătărie se auzea cum cineva o săpunea pe bucătăreasă. Mă durea capul, tîmplele îmi zvîcneau și doream să plec cît mai repede. Stașevski se apropie de fereastră, răsfoi niște partituri și privi portretul lui Bach agățat pe tapetul decolorat. Amîndoi l-am sărutat pe Oskar pe fruntea lui mare și bombată și am ieșit afară.

Vîntul ne vîra în ochi praf, coji de semințe de floarea soarelui și fire de fîn. Mirosul de oțet și miasma grea și dulceagă a putrefacției ne urmărea.

— Mizerie, spuse Stașevski, tăcu o clipă și scuipă. Ce mizerie !

Oskar fu înhumat a doua zi. Totul se desfășură anost și sărăcăcios. După sicriu veneau soția, în haine ieftine de doliu, cu crepul negru strălucind la pălărie în sclipiri de mică, și fratele lui — un neamț cu ochii veseli, femei bătrîne amatoare de înmormîntări, liceeni și ciocli în pantaloni cu lampas argintiu și cizme de culoare stacojie, oribile. Mai la o parte veneau elevii lui : Stașevski, Alexei, eu și pictorul Winkler, subțirel ca o fată.

Pastorul uscățiv, în palton elegant cu guler de catifea, își deschise cartea și citi în nemțește cîteva rugăciuni lungi și plicticoase. Cerul posomorît prevestea ploaie.

Pe capacul sicriului bubuiră bucățele de cărămidă spartă.

Cînd groapa fu astupată, se instală un sentiment de ușurare.

— Ei, ce ziceți, spuse Stașevski, chiar și merită să trăiești ca să mori în felul ăsta !

Rudele plecară. Winkler scrise pe crucea de pin cu creion albastru :

Quid aeternis minorem
Consiliis animum fatigas ?

De ce-ți istovești atît de slabu-ți suflet cu veșnice gînduri ?

Se întuneca. În depărtare, orașul vuia de huruitul tramvaielor, de sirenele vapoarelor, de duruitul camioanelor cu cai — de aceste minunate sunete ale vieții.

Juciok

Odăile, străzile și curțile pustii miroseau a frunziș de toamnă, iar marea fremăta ca o amintire de demult.

Toamna ne-a mers bine. Alexei a făcut rost de bani. Toți trei — Alexei, Stașevski și cu mine — am luat hotărîrea s-o pornim pe mare cu un pescar pe care-l știam. Era tuciuriu și uscățiv ca o haimana din port. Îl chema Juciok. Barcazul lui — de fapt o ambarcațiune ușoară cu un singur catarg — se hodorogise de tot : pînza gudronată era numai petice multicolore.

Juciok locuia la Krivaia Kosa. Am ajuns la el călătorind prin stepă. La bostănării, dovlecii răscopți stăteau în movile galbene. Praful alb se învolbura sub copitele cailor, iar deasupra vîlcelelor soarele leneș, era învăluit într-o lumină trandafirie. Jos de tot se întindea marea, străvezie ca sticla topită.

Căsuța lui Juciok era durată pe nisip. Înăuntru mirosea a var și pîine. După gardul de nuiele marea murmura liniștit.

Juciok era holtei. Încinserăm un samovar mic și hîrbuit. Fumul se ridica drept spre cer. Am băut pe îndelete un ceai tare, pregătit din cuburi presate. Seara portocalie picotea deasupra nisipurilor. În depărtare niște fete îngînau un cîntec din bătrîni :

Oi, la Ierusalim o veste s-a zvonit—
Din tînără fecioară un fiu s-ar fi născut.

În căsuța lui Juciok, printre bujorii de hîrtie, icoane și gravuri ce înfățișau corăbii greoaie, am pus la cale, în tihnă, călătoria noastră pe mare.

Am hotărît să mergem cu piciorul pînă la Malaia Rossîp, spre farul plutitor de control.

Pe Juciok îl știam și-l prețuiam de mult. La Krivaia Kosa îl țineau de prostănac. Cînd nu era de față îl numeau cu o poreclă de obidă, „Dospitul" ! Nu-l iubeau pentru că nu era vorbăreț, se mulțumea cu puțin și se încumeta să plece pe cîteva zile în largul mării cu luntrea lui veche și nestabilă.

Exista o veche dușmănie între pescarii „de țărm", prevăzători și înstăriți, și acei „apucați" și flușturatici care ieșeau să pescuiască la „adînc". În fiecare toamnă, la pescuitul de morun piereau mulți „apucați". Își vindeau peștele pe te miri ce la precupeții greci și cîștigul îl stricau pe băutură, în cîrciumile înjghebate din scînduri.

Juciok era un apucat.

Anul trecut, la sfîntul Ilie, începuse pe neașteptate să sufle tramontana ; vîntul gonea în rafale, răscolind adîncul, învîrtejea apa și purta piezis șuvoaiele negre de ploaie. Pescarii au început să se întoarcă în grabă. Veneau în grup compact, lotcă după lotcă. Un barcaz se răsturnă. Toți își văzură de drum, numai Juciok, riscînd să-și înece luntrea lui veche, făcu o manevră dibace, se apropie și culese oamenii din apă. Se întoarse ud leoarcă, vînăt, cu mîinile tremurînde de frig. Întinse năvoadele și o

porni agale spre casă de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, și nu el ar fi salvat doi oameni. Bătrînii pescari „de țărm", cu fața numai zbîrcituri, cu chipuri arse de soare și ochi vicleni, au vorbit multă vreme prin partea locului :

— Mare nătărău, Dumnezeu să-l înțeleagă. Barem să le fi luat cîte trei ruble de căciulă.

Spre dimineață începu să sufle *nizovka !* Marea fremăta și spumega, izbind țărmurile roșcate. Velele înnegrite pocneau în bătaia vîntului. Peste bostănării se înălța o zi turnată parcă din sticlă galbenă.

Legănîndu-și somnolent prova smolită, goeleta o porni greoi spre larg. Stropii de apă ne biciuiau fața, bordurile se legănau pînă sus de tot, pescărușii jeleau, iar lanțul ancorei huruia pe fundul ambarcațiunii. Totul părea că zvonește — și vîntul, și pescărușii, și valurile.

Stăteam la provă, lungit pe cabină, aspiram mirosul de pește, pe care-l răspîndeau bordurile și năvoadele, și conștiința unei libertăți neîngrădite puse stăpînire pe mine. Stăteam lungit și trăgeam din țigară în așteptarea clipei cînd soarele va apune, scufundîndu-se în valuri și în ceață, acolo, în zare, lîngă malurile sălbatice ale Tauridei. Acolo, în neliniștea înserării, bănuiai căruntul Kerci, coastele povîrnite ale Kimmeriei, năpădite de cimbru, faruri solitare pe țărmuri nisipoase, iar și mai departe, într-o baie de soare și de fum, porturi somptuoase, chipuri strălucitoare de femei, vapoare oceanice, pavilioane străine multicolore,

mireasma unor pămînturi îmbelşugate şi intrarea în Arhipelag.

— Aruncă geamandura ! strigă Juciok.

Fanionul negru al geamandurii începu să fluture deasupra valurilor. Prinsă de lanţul ud, ancora ruginită zbură pînă departe. Năvodul negru fugi în apă, ciocănind mărunt în bordul lustruit cu plutele sale de lemn. Pe cerul cenuşiu se proiecta lumina verde a farului plutitor. Am cinat în cală. Mîncam cu lăcomie din pîinea albă care începuse a se învechi. Stropi de ulei picurau din peştele prăjit, iar măslinele îţi ardeau gingiile.

Mi-am aruncat ochii peste bord în partea unde, în apa ca smoala, lumina farului descreştea şi revenea la loc, am tras cu urechea şi am spus :

— Marea melancolie a mării.

Juciok îşi întoarse încet capul şi izbucni în rîs :

— Minune !

După cină, Juciok scoase din cabină un felinar prăfuit, îl aprinse şi-l atîrnă pe catarg. O lumină sfioasă clipi pe cerul mohorît.

Norii se adunau din toate părţile. Apa se schimbă în argint vechi. În ea îşi stingeau lumina, agale, boabele albe ale stelelor. Goeleta se smucea în lanţul zornăitor. Pe bordul ei se contura, albă, o inscripţie stîngace : „Doamne, păzeşte-i pe cei de pe mare".

În timpul nopţii, m-am trezit din somn. Dispăruseră marea, şi cerul, şi goeleta. O beznă adîncă se legăna deasupra noastră, iar sîngele

îmi zvîcnea în urechi cu putere. La provă licărea o ţigară. Juciok nu dormea.

M-am strecurat pînă la el şi m-am lungit alături, înfăşurat în palton.

— Cît să fie ora ? întrebă el cu vocea dogită.

— Unu şi jumătate.

— Peste un ceas o să ne spetim. Cum or începe să se limpezească zorile.

Farul clipi şi goeleta se balansă în lanţurile negre.

— M-am şubrezit, anii se vede, se jelui Juciok. Mă apasă pe piept. Toată noaptea nu închid ochii, mai trag din ţigară, mai mă gîndesc la ale mele... Lumea îndrugă verzi şi uscate pe socoteala mea — e *ştundist, duhobor*, citeşte Evanghelia, zic. Am o Evanghelie veche de tot. Prin stepă, în partea locului, umbla un ins — nici tu călugăr, nici tu milog pribeag — nu te dumireai ce-i cu el. El mi-a vîndut Evanghelia. Da... Am citit în predica de pe munte : „Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor". Da' unde-o fi ea ? Pe mare, uite unde. Alteori, cazi la îndoială, o fi o împărăţie a cerurilor, raiul ? Dar cum te uiţi şi vezi marea, cerul senin deasupra ei, văzduhul uşor, îţi zici că este. Poate o fi fiind şi ceva mai bun decît marea. Împărăţia lui Dumnezeu e departe, iar pe el, frăţioare, n-ai cum să-l vezi... La noi, un marinar s-a-ntors din flotă : de-acum pescarilor, zice, nu vă mai puneţi nădejdile în Dumnezeu. Dumnezeu, zice, umblă

acum cu *pince-nez*, ca un profesor, i-e teamă să nu-și murdărească mîinile cînd v-o atinge.

— Da, spuse Juciok și scuipă. Se povestesc fel-de-fel. Înainte vreme, mă cuprindea mînia pe oameni : de speriat, ce au făcut din viața lor. Eu unul trăiesc în felul meu. Am gînduri multe. Teamă mi-e că nici n-apuc bine să mă gîndesc la toate pînă mor. Iar să te superi pe oameni, e treabă deșartă, numai pe tine te macini.

Către amiază, se dezlănțui vîntul. O pînză de ploaie acoperi farul. Rafalele se năpusteau cu vuiet surd și plesnet de apă. Ne-am îmbrăcat cu greu pelerinele rupte de mușama. Duși de vînt, mergeam spre portul învecinat — drumul spre casă ne era închis. Spre prînz, rafalele goneau în ziduri compacte, noi alergam prin culoarele libere dintre ele, iar norii se așternuseră ca un fum mohorît peste apa vineție. Vîntul umed te lovea în obraz, peștii albaștri și strălucitori se zbăteau în cală, iar sarea îți mînca buzele zdrelite. Goeleta se afunda, o spumă subțire șfichiuia pupa.

— Către seară ajungem, ne îmbărbătă cu glas răgușit Juciok și își șterse mustața rară.

Picioarele ude ne înțepeniseră. Marea și vîntul urlau în amurg cu mii de voci. Vuietul tumultoaselor rafale ajunsese înfricoșător. Am nimerit în zona uraganului. Părea că soarele s-a stins și nu se va mai întoarce niciodată pe pămîntul neprimitor. Vîntul scăpase parcă din lanțuri de tuci. Neputincioși, ursuzi, uzi leoarcă,

fixam bezna nopții cu ochii umflați, în căutarea farului — o feștilă anemică, abia mocnind, un felinar de țărm.

Dar nu se vedea — doar vîntul gonea pe lîngă noi, învolburînd apa și fîșiile lăptoase de ceață. Sute de trenuri urlau sub bolta cerului, mînînd cu o iuțeală nemaipomenită. Șuvoaiele grele de ploaie te orbeau.

Vîntul smulse vela triunghiulară. M-am cățărat pe bac, am alunecat pe niște solzi de pește și m-am lovit rău la o mînă.

În aceeași clipă, vîntul prăvăli peste mine o cascadă tulbure de sare, de alge și de beznă. Am fost azvîrlit pe covertă, izbit cu umărul de bordul din sîrmă groasă.

„A-a-a-ah!“ vîntul urla vesel și ațîțat.

Am vrut să-l înjur, dar el îmi vîrî înjurătura înapoi în gîtlej și mă înecai cu ea, de parcă ar fi fost un ghem de lînă: începu chiar să mă doară gîtul. Marea dezlănțuită nebunește scălda goeleta în clăbuci de spumă.

M-am tîrît în ungherul de pe bac, în „cabină“, și mi-am aprins o țigară. Umărul lovit mă înjunghia. Picioarele ude îmi înghețaseră, iar pleoapele umflate și mîncate de sare mi se închideau anevoie. Am privit prin ușița scoasă din balamale înapoi, la pupă. Juciok stătea în aceeași poziție, cu picioarele înfipte larg în covertă, cu fața udă și chinuită. Valurile goneau, ca și mai înainte, în nori de apă și trîmbe înspumate, și eu știam că în aceste sălbatice întinderi nemărginite nu se mai găsește nici o altă lotcă pescărească și nici măcar o pasăre.

— Lumină ! strigă Alexei de afară.

După o oră lumina farului, albastră și indiferentă, strălucea lîngă bordul goeletei. Mirosea puternic a pește și a umezeală. Furtuna rămăsese în urmă.

Toamna marină — o toamnă neagră, ca o fată muiată de ploaie — strălucea cu ochi viorii. Pe punte, un maldăr de frunze galbene foșnea în bătaia vîntului, iar muzica din restaurantul plutitor depăna o poveste scurtă, cu lumini aprinse sus, deasupra mării, cu ploaie, mirosind a butoi și cu hohot de femei amețite cu vin fiert.

Toți trei, ținîndu-ne de mîini, am strigat „ura“ și am sărit pe mal.

Vinul de Santorin

Am tras la un hotel amărît din port. În camera de alături stăteau niște țigani din cor, cu femeile lor despletite. Cînd se întîlneau cu noi, țigăncile ne aruncau priviri ademenitoare, zăngănindu-și salbele. Uneori, dansau și cîntau și, atunci, aveai impresia că hotelul se năruie de cutremur, în zornăitul dezlănțuit al tamburinei.

Noaptea se făceau razii în căutare de prostituate. Fochiștii de pe vapoare, care dormeau în coridor, le țineau partea. Înjurăturile și bubuitul nu conteneau pînă dimineața.

Luarăm hotărîrea să stăm în acest oraș, cît ne vor ajunge banii.

Într-o seară, îi așteptam pe Alexei și pe Stașevski la cafeneaua grecească. Pereții cafenelei erau zugrăviți în culoarea penajului de canar ; grecii jucau barbut. La fereastră stătea un motan alb, se spăla, mijindu-și disprețuitor ochii la greci.

Alexei și Stașevski își făcură apariția zgomotos, lovindu-se din mers de măsuța alăturată ; aduceau cu ei un bărbat cu înfățișarea ștearsă și pălăria mototolită.

— Iată-l, stă la masă, e poetul nostru. Faceți cunoștință.

— O achiziție nouă, recent descoperită : a fost în deportare, e socialist-revoluționar. Acum lucrează la o societate de navigație. Ia loc, să ciocnim un pahar !

Se și tutuiau.

O grecoaică opulentă, legată la falcă, ne aduse două sticle de Santorin. Semion Ivanovici, socialistul-revoluționar, zîmbi palid, își puse pălăria mototolită pe fereastră și se așeză. Motanul atinse pălăria cu laba, se îmbufnă și se duse după tejghea.

Continuînd, după cum se vedea, o temă începută, se porniră, fără vreo altă introducere, să discute gălăgios.

— Literatura rusă din veacul trecut, țipa Stașevski, e un mijloc sigur să faci migrene ! Se bate apa-n piuă pentru un lucru ce poate fi spus în două vorbe. Dați-mi-l mie pe Dostoievski, îl reduc cu trei sferturi, dau toată

umplutura afară, și el va căpăta o nouă strălucire. Ce-mi tot bîiguiți de Goncearov. Sînt de acord, e posibil să fie foarte frumos, dar nu-s în stare să-l citesc, nu-s în stare. N-are tărie, nu te amețește. Inima nu vibrează, înțelegeți, nu palpită.

— Ei, Maximov, îmi spuse Alexei, pune-te pe băutură — Stașevski o s-o țină așa trei ceasuri.

— Și ce vîlvă se mai face în jurul lor ! se adresă strigînd Stașevski lui Semion Ivanovici : și cu dichis profesoral, și marțială, și lacrimogenă, și plină de fanfaronadă. Ce Heine, ce Verhaeren, ce Hugo — îi facem praf pe neisprăviții ăștia ! De la noi emană conștiința gliei, bălegarul, Cristos, justiția Noi vom arăta omenirii drumul spre adevăr. Noi — care avem chelbe pe creier, huligani, trîntori analfabeți — sîntem Mesia ! E adevărat, au strălucit două-trei stele ! Pentru ele și închin paharul, pentru Lermontov, Baratînski, Pușkin. E destul să-ți aduci aminte de ei și peste această mocirlă parcă ar răsări soarele. I-au ucis, i-au dichisit, le-au netezit fiecare firicel de păr, le-au pigulit toate scamele de pe redingotă și se topesc și acum de dragul scumpilor răposați ! Numai în Rusia au existat isterici în literatură. „Învățătorul meu, în fața numelui tău drag, îngăduie ca să-mi îndoi smerit genunchiul". Pe scriitori noi îi socotim niște pedagogi. Ei ne povățuiesc pe noi, zevzecii, și pentru asta le sîntem recunoscători. La noi nu trăiesc oameni. Cu pasiunile, cutezanțele și rîsul lor, oameni obiș-

nuiţi, fermecători. Noi cu toţii sîntem rînduiţi în rafturi. La noi, dragi prieteni, cum să vă spun, toţi sînt social-democraţi, socialişti-revoluţionari, tolstoieni, narodnici. Toată lumea se grăbeşte să se înghesuie într-un raft etichetat şi să trăiască din osînza principiilor personale. Din ideile cu adevărat mărețe şi pline de revoltă noi ne croim o idee a noastră, măreaţă pe măsura rusească, şi vorbim de ea, vorbim pînă la intoxicare, pînă ce ni se face nouă înşine greaţă, pînă la ticăloşire. Asta e ţara murdăriei, a plictisului şi a barbarilor.

Semion Ivanovici roşi.

— La drept vorbind, nu sînt întru totul de acord cu dumneata, deşi trebuie să recunosc că de mult nu mai sînt la curent cu literatura ; m-am învîrtit mai mult în cercurile de partid şi, ca să fiu drept, cei mai buni reuşeau arareori să se acomodeze acolo.

— „La drept vorbind — să recunoaştem că n-ai recunoscut — nu reuşeau să se acomodeze“, repetă încet Staşevski şi-l privi furios pe Semion Ivanovici. Vai de tine, re-vo-lu-ţio-na-ru-le ! Ţi s-ar potrivi mai curînd să coşi nădragi la vreo croitorie !

— Asta-i curată autobatjocorire, se amestecă Alexei. Ajunge ! M-ai plictisit. Ai pus o placă şi o ţii într-una, că-mi ţiuie urechile.

— Puşcăriaşule ! replică Staşevski şi dădu paharul pe gît.

Vinul de Santorin mă ameţise. Aveam mîncărime la limbă. O fată de la masa învecinată

lansă în tavan un balon roșu și mare. Fumul se legăna deasupra capetelor noastre, iar grecii hohoteau în cor. M-am ridicat de la masă.

— Sînteți minunată, i-am spus fetei. Partenerul ei se întoarse spre mine, cu scaun cu tot. Însă nu știți cum trebuie trăită viața. Vă voi povesti îndată, doar o clipă, să-mi torn niște vin.

— Ura ! strigă inoportun un grec bătrîn. Partenerul fetei ridică din umeri și îmi întoarse spatele.

— Destul cu filozofia ! strigă Alexei. Bea ! Udă-ți creierul nebulos pînă nu se-ncinge de tot. Rîzi tu, sirop de răchițele, revoluționarul naibii ! Cine ți-a spus că trebuie să gîndești ? Nu-i de loc obligatoriu. Asta n-o să-ți prelungească viața nici cu un singur minut.

Grecul cel bătrîn, cu melon și pantalonii largi, se apropie de noi și începu să chicotească. În partea de sus avea nasul lat, ca un cioc. Mă bătu pe umăr.

— Ai văzut așa mastică ? Ai văzut așa mastică ? Și începu să rotească prin fața ochilor o sticlă verde. Kalimera ! Bea !

Mastica uleioasă îți ardea gîtlejul. Noaptea fremăta de vuetul vîntului și al brizanților. Balonul cel roșu se zbîrci și căzu jos. Într-un colț, niște tineri neastîmpărați, cu pălării de panama, își mișcau scaunele amenințător.

— Ei, voi de colo, adepții lui Venizelos, domoliți-vă ! le strigă Alexei, așteptă pînă se potoliră și începu să cînte.

Viața noastră-i o clipă,
Duce totul cu ea.
Tinerețea, prieteni,
Va zbura, va zbura.

Grecii zăngăneau paharele goale în tactul cîntecului. Frunțile lor transpirate oglindeau lumina lămpii de aramă, ca niște reflectoare opace. Chiar sub lampă ședea un căpitan de vas ; capul lui chel strălucea ca o gigantică bilă de biliard.

Purtată de palele vîntului prin încăpere, pîcla fumului de tutun se zbătea, sfîșiindu-se ca un șal putred. Ne legănam cu toții în tactul cîntecului. Se legănau și lămpile, și ferestrele, și salcîmii de afară, și toată taverna semăna cu o cabină de pe o corabie veche.

M-am ridicat în picioare, m-am apropiat de măsuța la care ședea fata și am pus paharul meu lîngă ea :

— Hai să facem schimb !

M-a privit cu uimire. Am luat paharul ei și l-am dat pe gît. Noaptea se legăna ca o pendulă. Cînd pendula venea în jos, vîntul șuiera impetuos și scurt, iar cînd se urca, perdelele de la ferestre zburau în stradă.

Fata mă privi țintă în ochi. Partenerul ei se turtise de tot.

— Cît ești de naiv și de simpatic, spuse ea, își purtă degetele peste mîinile mele, apoi îmi strînse palmele. Ei, liniștește-te, nu te mai legăna și uită-te drept la mine. Uite așa. Acum m-ai recunoscut sau nu ?

— Hatige ! am strigat eu, izbucnind în rîs. Ecaterina Vladimirovna ! De cinci ani nu te-am mai văzut. De unde te-ai ivit ?

— Cît ești de naiv, repetă fata fără să-mi dea drumul la mîini. Acum plec, a început să mă doară tare capul. Nu, nu mă conduce. Mîine peste zi voi fi pe faleză. Vino, să ne amintim de trecut. •

— Ura ! strigă, de data asta oportun, grecul cel gras și scăpă melonul din mîini.

Noi strigarăm „ura" de trei, de patru, de cinci ori iar melonul se rostogolea în cerc prin încăpere. Hatige plecase.

— Închin pentru bătrînul Oskar ! strigă deodată Stașevski. Pentru bătrînul bețivan Oskar.

Parcă un cuțit îmi trecu prin inimă.

Bătrînul bețiv Oskar El ne iubise.

Închinarăm pentru Oskar, pentru întoarcerea cu bine a lui Juciok, pentru ținutul Viliuisk, unde fusese deportat Semion Ivanovici, pentru Winkler, genialul papă-lapte.

— Maximov, trîntește un discurs, să te asculte palicarii.

Pe pereții vopsiți în culoarea penajului de canar se prelingeau broboane de sudoare, lampa strălucea prin fum, ca soarele polar la miez de noapte. Am început.

— Primiți viața cu veselie ! am strigat, ciocnind o sticlă de alta. Dăruiți-o cu și mai multă veselie. Aruncați-vă în aventuri minunate și incerte, ca într-o baie rece. Dezonoarea și grandoarea este același lucru. Pe amîndouă le trăiești cu aceeași intensitate. Voi, grecii, nu ați

găsit lîna de aur. Închin paharul pentru toți aceia cărora le place să caute, dar arareori găsesc. Închin paharul pentru mastică, pentru fete, pentru papa Dnestropulos, pentru chefal și, în sfîrșit, pentru omenia ce-i întovărășește pe îndrăgostiți și pentru iubirea născută din inspirație.

Grecii săriră în sus, începură să urle și, printre zecile de mîini vînoase, am zărit chipul indignat al patroanei. Melonul porni din nou să descrie cercuri largi. „Ura, Dnestropulos, ura, Dnestropulos !" striga un grec mărunțel și cenușiu aruncînd mereu în sus cu piesele de domino.

— Ce s-a întîmplat ? Controlați ! urlă răgușit un georgian cu brîu de argint, holbîndu-și ochii. De ce arată spre noi ? Controlați !

O fată tare sulemenită, roșcovană ca o vulpe, mă îmbrățișă pe la spate și mă sărută pe obraz.

— Brravoo, Mirka ! se sufocă grecul cel gras, plesnindu-și palmele de genunchii lustruiți și schelălăi de rîs. Nu înțelegi o iotă, dar săruți, Bravoo !

Într-un colț răsună, fonfăit și impertinent, un flaut-piculină. Cînta la el un turc slăbănog și cumplit. Dansul se înșurubă în mulțime și-i sili pe toți să amuțească.

Ha-ha, hotta, hotta !
Ha-ha, hotta, hotta !

Încăperea începu să se învîrtească, măsuțele zburară la perete și motanul o zbughi din spa-

tele tejghelei pe fereastră, cu burta la pămînt și coada întinsă. Eu dansam cu Mirka. Mă învăluia în pasiune și miros de ceapă. Buzele ei fardate violent se străduiau să prindă mizerele rămășițe ale aerului rarefiat, pletele ei roșcate miroseau a paciuli.

Ha, ha, hotta, hotta!
Ha, ha, hotta, hotta!

La cinci dimineața am fost aruncați afară. Licărirea galbenă a felinarelor și revărsatul zorilor te aruncau în brațele lui Morfeu.

— E pus la cale, controlați! striga în prag neobositul georgian.

— S-o vîslim la dormit!

— S-o vîslim!

În port, clopotele de cart bătură melodios de două ori tam-tam... tam-tam...

Dracu știe, se poate ca, într-adevăr, totul să fi fost pus la cale. Dar magistral!

Un oraș necunoscut

Am deschis fereastra. În odaie năvăli vîntul. Jos, se așternea orașul necunoscut. Soarele se ridicase sus, deasupra acoperișurilor. După furtună, pămîntul mirosea deosebit de puternic.

Am tras de sub carafa cu apă orarul curselor de vapoare, o foaie de hîrtie galbenă și lucioasă, și am scris pe verso :

„Să vagabondezi, să culegi tot ce-ți iese în cale — ceața, fețele oamenilor cu ridurile săpate de suferințe și de boală, versuri de nimeni citite — și să te gîndești la toate acestea cu desfătare, să găsești imagini insolite, ca în vis, și să începi o a doua viață, chiar pe foile acestea de hîrtie. Să-ți făurești universul tău — neobișnuit și străin de tot ce ne înconjoară, de tot ce este învrăjbit, mizer și ridicol prin iraționalul său. «Apleacă-te spre oglinda sufletului tău și vei încerca desfătarea. Sufletul tău înaripat de iubire se va resemna și se va înălța pe culmi îndepărtate, acolo unde adevărul cu mîini de lumină va smulge vălul de pe rațiunea ta».“

Mă pot gîndi la această cugetare persană ore în șir, descoperindu-i mereu noi profunzimi.

Mă gîndesc mult la ceea ce se cheamă întîmplare. Iată o mică schiță în ulei. Se află în portofelul meu. Jos o inscripție în negru : „Lui Gauguin — Winkler“.

Gauguin.

Încep să meditez la viața acestui om.

Mama lui Gauguin, o spaniolă cu păr albastru, era strănepoata unui corsar răpus de sete în deșertul mexican. Zăngănitul armurii de aramă, vinul și aurul — legendarul, monstruosul aur și sifilisul au anulat trecutul familiei ei catolice. Ea își dădu fiul la școala iezuită. El studie latina și imnurile de slavă, luă cunoștință de imaculata concepțiune și de

preschimbarea sîngelui lui Cristos în vin de Burgundia. Acei pateri uscăţivi, cu sutanele lor mirosind a tămîie şi parfum, aveau ceva din cumpliţii săi strămoşi. Abaţii erau conchistadorii marelui imperiu al sfîntului Petru.

Termină şcoala ateu. Un timp fu marinar. Întinderile nemăsurate îl chemau cu glasul nedesluşit al străbunilor. Tablourile roşii ale serilor tropicale, poleiala lor de aur, vulgară şi somptuoasă, şi atmosfera saturată de exotismul neplăsmuit i-au brăzdat memoria ca o fisură în sticlă. E, oare, uşor să ai toată viaţa nostalgia unor depărtări aproape fantomatice şi setea de-a exprima toate acestea în culori noi ?

Gauguin, acest parizian bronzat pînă la cafeniu şi cu sclerotica ochilor neliniştiţi aproape galbenă, aparţinuse unor ţări primitive.

Tot ce era din cale-afară de diurn — slujba de la bancă, unde se transferase de pe vas, familia, căsuţa cu jaluzele verzi, dintr-un cartier liniştit al Parisului, plimbările duminicale pe fluviu — pe toate le-a schimbat uşor şi subit pentru viaţa de artist sărac. Feţe de pernă murdare, obraji neraşi, lipitul afişelor pe bulevarde şi primele tablouri, mohorîte încă. Aşa i-a fost începutul carierei.

Îl ura pe Dumnezeu şi cultura. Ea avea ceva inexpresiv şi lipsit de viaţă. Să trăieşti la oraş, fără să cunoşti măcar harta siderală — asta-i prea de tot ! Aşa se exprimase înainte de a fugi din Paris. Fugi în Tahiti, în Pacific, la marele Ocean, el, cel creat pentru măreţie. Fugi,

și acele latitudini i-au deschis o rană adîncă și pentru totdeauna.

Pe tablourile lui soarele topea vopselele. Pînzele lui revărsau esența uleiurilor, un colorit strălucitor și radios : azurul aproape negru, nisipul castaniu, ca și trupul copiilor, fete cu sfîrcul sînilor ascuțit, pereții grei ai valurilor izbite de țărm ; aur în lămîi, în mimoze, în lumina serilor și în coapsele femeilor.

Picta și mîna îi tremura scuturată de frigurile galbene. Se opri, își privi pînzele, penajul gigantic al păsărilor și pentru prima oară dădu crezare legendei biblice despre facerea lumii. Universul mut și insolit, încărcat de culoare, se uita cu nesaț la el, la trupul lui prea firav pentru un geniu.

Muri, și fata tahitiană — soția lui — îi acoperi ochii cu părul. Era anotimpul vînturilor, nori albi goneau deasupra insulelor. Părea că Gauguin ațipise numai.

Sălbaticii plîngeau. Murise minunatul alb, care le apărase cu atîta furie viața, insula lor scăldată de auroră, împotriva unui alt alb, cu ochelari rotunzi, împotriva sistemelor lui politice, a avorturilor, rachiului și a contabilității lui.

Înainte de moarte, Gauguin se speriase de invazia oamenilor din Apus. Ei se infiltraseră calm și cu amabilități, pipăindu-și cerceii și mărgelele din buzunare. Pofta lor ațîțată se scurse din ei cu otrava blenoragiei, fetele începură să-și acopere sînii portocalii cu stambă ieftină, și pe insulele unde oamenii se închinau

scoicii şi apei de mare, începură să trosnească *remingtonurile*. În cea de a doua patrie a sa, Gauguin voise să nu pună piciorul nici un european. El declară Europei un război inegal. Şi pe acest răzvrătit, pe acest blasfemator, care lovise crucifixul cu piciorul, abaţii l-au înmormîntat cu tot fastul sforăitor al ritualului catolic, recunoscîndu-l fiu dreptcredincios al bisericii.

Aşa sfîrşi Gauguin — omul cu ochii sumbri şi cu piept de marinar, cu mîini mirosind a smoală şi vopsele, şi cu suflet de copil, chinuit de eternul gînd al renaşterii copilăriei omenirii.

I-am văzut pînzele în saloanele calde, aşternute cu covoare în culori discrete, din casa lui Şciukin de la Moscova.

I-am văzut semnătura :

Paul Gauguin.

Îmi reamintesc autoportretul său. Ochii strălucitori şi întunecaţi priveau calm şi sever de pe chipul lui colţuros. Iar afară, ninsoarea moscovită, liniştită şi pufoasă, se aşternea pe ramuri şi pe cornişele bisericilor.

Geniile pe jumătate uitate, ce s-au ridicat pînă la limita supraomenescului, sînt integre în inconsecvenţa lor, neobişnuite şi capricioase ca nişte copii. Îmi place să-mi amintesc de ele, să le trec numele în revistă. Gîndul îndreptat spre ele este emoţionant, ca o rugăciune.

Îmi amintesc de mulţi oameni rătăcitori, poeţi. Mizerie, o ceaşcă de cafea apoasă, bucuria marilor realizări şi o melancolie fără de

margini care celor mai slabi le acoperă sufletul de cocleală. Destinul lor este să fie scuipați în ochi și să scrie cărți stranii, ce tulbură pe cei solitari.

Toți poartă în sine putința de a fi geniali. Drumul e însă greu. Cunosc bine fiorul sufletului. El apare pe neașteptate, fie în timpul unei discuții însuflețite, fie în timpul veghei de noapte, sau într-o dimineață, cînd portul nu s-a dezmeticit încă bine din somn. Atunci mă încearcă teama pentru soarta acestor oameni.

Hatige

În fundul grădinii marea era ca laptele. Cădeau frunzele. În amurg, sub cerul cenușiu începură să sîsîie felinarele cu gaz și lumini plăpînde se aprinseră pe vapoare. Seara era vineție, tristă și foarte umedă.

O așteptam pe Hatige în grădină. O știam încă de mică. Asta se petrecuse în nord, într-un orășel de pe malul înalt al Okăi, unde gerul scîrțîia sub picioare, cum scîrțîie pielea cînd este nouă. Un soare portocaliu bătea pe podelele ceruite, fitilul lămpilor trosnea, pisicile dormeau în petele de soare, iar Hatige rîdea la patinoar. Obrajii îi ardeau. Era liceană în clasa a șasea, eu într-a șaptea. Venisem în vacanță la bunica. Pe mînă aveam tatuată o ancoră și îndrugam verzi și uscate despre vapoare,

marinari şi despre Alexandria. Şi iată ieri, la restaurant, această întîlnire bizară. I-am recunoscut ochii sub voal, i-am recunoscut rîsul şi glasul.

Iar acum ? Mi-au mai rămas trei ruble în buzunar. Alexei e reţinut la comisariat pentru tărăboi. În camera sa slinoasă de la hotel, Staşevski scrie, nu se ştie pentru cine, o monografie despre genialitate şi fanatism. El scrie în stilul lui Przybyszewski. Recent a terminat un eseu despre Arthur Rimbaud. Despre Rimbaud n-a pomenit un cuvînt. Spune de elefantiazis, de avantajele winchesterurilor americane, care străpung Biblia de la o distanţă de zece paşi, preamăreşte aventurismul şi afirmă cu impertinenţă că în munţii Libanului s-ar fi păstrat o catedrală gotică, durată de cruciaţi, faţă de care Notre-Dame de Paris e o jucărie de copil. Ce amestec avea aici Rimbaud, nu se ştie.

Hatige a venit abia spre seară. Părul ei răspîndea mirosul vîntului. Am hoinărit mult pe aleile umede.

— Cum am dus-o ? După liceu am stat la Paris. Părinţii m-au trimis să studiez la Sorbona. Ce am de făcut mai departe — nu ştiu. Ieri, la cafenea, mi-ai promis să mă înveţi cum să trăiesc.

Şi începu să rîdă.

— Aici stau la rude. Voi citi mult. O să-l traduc pe France, mă voi duce la mare. În general, e bine că te-am întîlnit pe dumneata.

Tăcu.

— Mama a murit nu demult, spuse ea calm. Mai ții minte grădina de lîngă catedrală și patinoarul ? Istoriseai lucruri minunate. La Paris am întîlnit un emigrant, un sîrb. Avea ochii și nasul dumitale. Frecventam cafeneaua unde își petrecea serile și mă gîndeam la dumneata, la Maximov care m-a dat uitării. Cînd ai plecat, începuse dezghețul, drumurile se desfundaseră, de pe cai se ridica aburul, iar eu mă gîndeam mereu la dumneata și la mare. Cu cine ai venit atunci ?

— Cu Stașevski și cu Alexei. Sînt acum aici.

— Și ții minte cum ne-am plimbat cu sania aceea țărănească ? Stașevski alerga în urma saniei și o arunca de la un trotuar la celălalt — e grozav de puternic.

— Nu era el, ăsta-i Alexei.

— Ții minte cum am stat înainte de plecarea dumitale în grădina de pe malul abrupt al rîului, zăpada cădea de pe ramuri și noi ne încălzeam unul altuia mîinile.

— De ce ți se spune tătăroaica ?

— Bunica mea este din Bahcisarai. Am crescut printre tătari. Prietenii mei se numeau Amet, Aișe și Usein. Amet și acum îmi mai trimite scrisori pe frunze de magnolie. Cu toții mă strigau Hatige : e numele meu în tătară. Așa am rămas, deși sînt rusoaică și am părul ca paiul.

Ea surîse și se porni să vorbească despre mine.

— Am întîlnit după aceea foarte mulţi oameni. Toţi bărbaţii au un fel de colţ al lor. Dacă te loveşti de el, te doare. Dumneata nu-l ai. Dumneata eşti altfel. Oricine simte asta la dumneata. Sînt rari oamenii care privesc. Fie că îşi pironesc privirea, fie că se uită în treacăt ; dumneata însă priveşti simplu şi liniştit, parcă ai căuta ceva ce nu văd ceilalţi. Aveai pe atunci o voce înăbuşită şi un zîmbet timid — nu te-ai schimbat mult.

— Ba da, m-am maturizat, iar pe oamenii maturi nici eu nu-i pot suferi. Aş da mult să fiu din nou băieţandru, să mai alerg cu patinele.

Am părăsit grădina. O noapte umedă se lăsase peste oraş. În spatele gardurilor se vedea marea incandescentă, ca un punci albastru. Limbile felinarelor de gaz se aplecau spre sud. Se pornise vîntul de nord.

— Cînd toamna e înaintată, asemenea seri sînt rare, spuse încet Hatige.

Paşii noştri răsunau sonor printre gardurile de piatră.

— Ce-i cu lumina aceasta bizară ?

În scînteierea nopţii i-am zărit ochii.

— Asta trebuie să fie lumina zodiacală, Hatige.

Lumina se ridicase ca o cupolă nu prea înaltă deasupra mării. Se aprindea şi se stingea la intervale, iar marea, la rîndul ei, se acoperea de o scînteiere slabă, sau dispărea la loc în beznă, în ceaţă.

— Ştii cînd a fost văzută pentru ultima oară lumina zodiacală ?

— Cînd, Maximov ?

— În noaptea cînd Dante a întîlnit-o pe Beatrice.

— Ce mincinos eşti.

Ea izbucni în rîs şi mă luă de mînă. I-am simţit prin mănuşă căldura degetelor. Mergeam pe un pod de fontă. Atîrna suplu peste vadurile din port. Şiraguri de lumini alergau spre apa neagră. O asemenea noapte pictase Whistler, cu poduri de piatră, ce-şi pierduseră ponderabilitatea, cu apa golfurilor şi cu cerul străveziu ca apa. Stelele îşi tremură lumina şi ea se frînge în aceste ape cereşti.

— E bine, i-am spus lui Hatige. O noapte umedă, pămîntul drag, şi dumneata atît de îndepărtată şi totodată atît de aproape de mine. Cît de ciudate sînt toate acestea.

Am mai vorbit încă mult, mi se părea că nu vorbesc eu, cel de acum, ci celălalt din mine, după care tînjisem toţi anii aceştia. Parcă aş fi aşteptat ivirea acestei nopţi ce-şi aşternuse peste oraş învelişurile sale lăptoase din mană scînteietoare.

Am mers pe la marginea portului. O lumină sinilie se reflecta în bancurile de nisip. Apa plescăia somnolent.

Cînd ne-am luat rămas bun lîngă căsuţa albă, marea incandescentă ne privea ţintă în ochi. Printre crengi, strălucea albastră Vega.

Un violonist al străzii

Sosi Winkler. Adusese cu el bani şi dispreţ pentru călătoria noastră pe mare. Era mai tăcut ca oricînd. Ne-am bucurat şi am hotărît să mai rămînem o săptămînă. Încă din prima zi, Winkler se certă cu Staşevski.

— Dacă aş fi fost eu pictor, spuse Staşevski la ceai, aş fi pictat lucruri uluitoare, nu ca tine. De pildă, un coş de vapor galben şi un cer negru. Şi nimic altceva! Nu-i aşa că ar fi de mare efect? Tu însă, dezlegi nu ştiu ce probleme de lumină! Ei, dracu să te ia! Pictează, frate, trudeşte-te. Născoceşte ceva nou, de ceea ce există mi-e lehamite.

— Eşti un sucit şi pe deasupra şi orb, ca un căţel abia fătat. Şi orbului îi e lehamite de întuneric. Faci într-una caz de „eul" tău cocoşesc. Dumnealui îi e lehamite de orice. Lordul Byron din Skvira. Lehamite ţi-e de tine însuţi, şi nu de pămînt şi de cer. Ai nevoie să-ţi mai primeneşti creierii.

— Din ce v-aţi luat? întrebă Alexei. S-au găsit poeţii, fraţi buni cu Balmont. Winkler trebuia neapărat să pătrundă miezul chestiunii — de ce îi e lehamite, cui îi e lehamite, cînd îi e lehamite...

În camera vecină începu să cînte bătrînul harpist. Pe coridor se revărsau răsunător şi solemn acordurile unei canţonete napolitane.

— Cîntă italianul, spuse Alexei şi făcu cu ochiul. E ciudat bătrînul. Salută pe toată lu-

mea, cîntă pe la nunți din vioară și harpă și nu-și plătește camera. Cu ce și-o fi ținînd oare zilele ?

Un dor bătrînesc după *bella Italia* se înălța spre mansarde, unde nevestele de marinari conteneau din spălatul rufelor, își dezdoiau spinările și își ștergeau transpirația cu mîinile alunecoase de săpun. Dorul după graiul gălăgios și micile curți însorite, un dor măreț, poate ca Roma, după marmura caldă și după havuzurile răcoritoare. Bătrînul tremura din cap. Nu făcea nici un rău nimănui, iar dinaintea tuturor își scotea pălăria verde de fetru. Încerca o mare amărăciune în țara străină.

— Adu-l aici, Alexei, spuse Stașevski. Ia niște votcă și adu-l.

Bătrînul veni cu vioara. Era dată cu un lac închis la culoare. Soarele strălucea tihnit pe gîtul aurit al instrumentului. Bătrînul își șterse cu palma părul sîrmos de pe obraji și fu pe cît de solemn, pe atît de trist. Se așeză cu spatele la lumină și dădu pe gît un păhărel de votcă. Marginea flendurită a pantalonilor lui albaștri și groși, ca de piele, îi atîrna în franjuri, iar în jurul gîtului vînăt avea înfășurată o eșarfă roșie.

— Mozart ? întrebă bătrînul cu vocea sugrumată și luă vioara. Mozart ?

Am încuviințat din cap.

Melodia lui Mozart e delicată ca dialectul vienez de altădată. Limbile luminărilor tremură pe clavicordurile roșii. Strunele amuțesc din-

tr-o dată, aşa cum amuţeşte şopotul lîngă confesional. Melodii solemne, ochii madonelor veneţiene, luminile autumnale oglindite în apa canalelor — vioara depăna povestea acestor lucruri, vechi ca şi dantelele străbunicii.

„Iar noi ? mă gîndeam. Noi am uitat de viaţa prietenoasă din timpul lui Mozart. Unde este Bach ? Unde este Haydn ? Ochii noştri pălesc într-o muncă lipsită de bucurie. Nouă ne este hărăzită mizeria şi rătăcirea fără de noimă printre oameni. Cele mai bune clipe le trăim atunci, cînd deplîngem zilele minunate care s-au scurs pe lîngă noi."

Am aruncat ţigara pe fereastră.

„Dar dacă nici mie n-o să-mi mai rămînă în viaţă nimic în afara acestor lacrimi ?"

Bătrînul amuţi. I-am mai turnat votcă. Mîinile uscate îi tremurară şi el vărsă din păhărel.

— Ehe, spuse Staşevski. Pe bătrînul Oskar ar fi trebuit să-l avem aici. Doar despre el s-a cîntat.

Italianul cîntă din nou, un fel de dans săltăreţ. Dacă poate exista veselie în ochii bolnavilor de fiere, o veselie a strîngătorilor de cîrpe ameţiţi de băutură, a cerşetorilor cu gingiile goale şi a flaşnetarilor cu laringele artificial, atunci o asemenea veselie răsuna în acest dans. Pînă şi ţigăncile amuţiră, îşi încordară auzul şi apoi irupse răpăitul turbat al tamburinelor :

Eh, raz, eşcio raz,
Eşcio mnogo, mnogo raz !

Fumul vapoarelor

Prin geamuri se filtrează o dimineață plină de umezeală. Dangătul bisericilor vibrează peste acoperișuri. Prin gigantesca sită cerească se cerne o ploaie măruntă.

De la întîlnirea cu Hatige, s-au petrecut multe. Alexei și Winkler au plecat. Am rămas doar cu Stașevski. El s-a îmbolnăvit. Într-o bună dimineață, a luat o șalupă de lîngă agenție și a pornit singur în larg. S-a întors acasă ud leoarcă, iritat, cu o rumeneală nesănătoasă în obraji și cu ochii congestionați. Medicul constată o pneumonie.

Îl mutarăm din vechea cameră într-o odaie de sus, liniștită și cu soare. Sub ferestre se întindea o piață cu salcîmi golași. Fumul vapoarelor se ridica spre cer în trîmbe înalte. Eu dormeam pe podea. Diminețile era frig.

Pe harpist îl poreclisem Garibaldi. Mergeam împreună la masă, uneori treceam pe la Hatige.

În oraș se înstăpîni liniștea hibernală. Portul era pustiu și mă bucuram că nimic nu-mi stingherește singurătatea. Singurătatea era ușoară mai cu seamă în cîrciumi, în mijlocul tapetelor roșii, al aburilor, al ceainicelor albe și al larmei ce-o stîrneau diminețile verzi de afară. Uneori, în văzduh, se învîrtejeau fulgi de zăpadă. Mirosea a pin și a punți umede.

Scriam. Dar despre asta, mai tîrziu. Se pare că mă îndrăgostisem de Hatige. Mă temeam să mi-o mărturisesc — e doar cu neputință ca cineva să se îndrăgostească de mine, un pierde-vară găunos, un băieţandru. Ştiam că mă pîndea o nenorocire plină de fascinaţie şi bucuria mă însoţea în hoinărelile mele, pe străzile bătute de vînt.*

Cum de apăruse iubirea pe care mă obişnuisem s-o zeflemesc ?

Totul se contopise parcă, şi grădinile pustii, şi soarele deasupra mării, şi apa sinilie, şi carenele roşii ale şalupelor, şi bucuria de a respira boarea sărată, şi — mai presus de toate — iubirea pentru Hatige, care prindea rădăcini.

Fiecare zi, fiecare cuvînt, orice rotire a capului, gesturile îmi erau noi şi pline de siguranţă. Exista un sens, exista un scop al vieţii. Conştiinţa că mă aşteptau mereu alte întîlniri şi uragane mă tulbura. De-aş putea să trăiesc mereu aşa, la nesfîrşit !

Existam eu cu iubirea mea, existau buzele aspre şi surîzîtoare ale lui Hatige, Garibaldi — acest Mozart de cîrciumă, şi Staşevski, uscăţiv ca un băieţandru.

Oraşul dormea sub cerul mohorît, sub soarele efemer, în miros de peşte. Se aprindeau şi se stingeau lumini, pe trotuare răsunau paşii noştri, iar în biserici clopotele zvoneau cu atîta fereală, de parcă un orb ar fi depănat mătănii.

Orașe din frunze de castan

Pe atunci scriam mult. Scriam tot ce-mi trecea prin cap.

...Ședeam pe o bancă pe bulevard și mă uitam cum se juca o fetiță. Era cît o „picătură", cum spune Alexei. Gîfîia și aduna pietre lucioase de mare. Înjgheba din ele case, construia un oraș, din frunze uscate de castan făcea piețe, iar din scoici — castele. Fetița sufla greu de emoție și vorbea singură. În case locuiau oameni. Ei umblau pe străzi întortocheate. Și uneori erau purtați de vînt dintr-o piață în alta și totul era atît de hazliu, că fetița bătea din palme și rîdea.

Apoi veni, șchiopătînd, Hoțomanul. Era cenușiu, cum sînt cîlții. Părul pe nas îl avea despicat de o cărare, limba îi atîrna neglijent. Veni, adulmecă castelele, se așeză în piață și turti oamenii.

— Unde te-ai așezat, Hoțomanule? strigă fetița.

Hoțomanul începu să dea din coada încîlcită și oamenii, cu case cu tot, zburară în aer. Orașul fu distrus pînă la temelie. Fetița se supără și lovi cățelul. El se ridică și se furișă sub bancă, cu spatele la fetiță.

Fetița stătu multă vreme cu brațele desfăcute, privind cu ochii speriați la urechile pleoștite ale Hoțomanului și deodată izbucni în plîns. Îl luă pe Hoțoman în brațe și îl sărută pe nasul umed. Cățelul schelălăi, se smulse din

brațele ei și călcă în picioare straturile de flori, lătrînd răgușit la vrăbii. Se lăsase ceața și sirenele de pe vapoare vibrau ca trompetele soldaților.

Nu-mi pierdusem încă disponibilitatea de-a crede în orașe din frunze de castan, în castele din scoici și de-a plînge împreună cu o femeie ofensată pe nedrept de un șoricar de șase luni.

I-am îndrăgit pe omuleții aceștia ce pot plînge cu lacrimi din cauza prostuțului Hoțoman. *Aș fi vrut să pot învăța multe* de la ei.

Ședeam cu Garibaldi la cîrciumă. Era devreme și nu era nimeni. La tejghea, patronul morocănos își citea ziarul. Veni și marchitanul-italian. Ducea în cutia lui cu capac de sticlă pietre false, pietre de lavă, scoici, corali.

Am cumpărat de la el, cu patruzeci de copeici, o scoică. Era învelită într-o crustă de spumă trandafirie. Garibaldi o puse la ureche.

— Marea, spuse el și zîmbi. Pînă și barba lui de mult nerasă se lumină de zîmbet.

Am ascultat și eu. În scoică vuiau brizanți îndepărtați.

— A fost luată din mare, explică Garibaldi. Duce dorul mării și vuiește într-una ca valul.

Multă vreme am fumat, căzuți pe gînduri. Eu mă gîndeam la scoică. Tot așa și omul a fost luat din altă viață și transplantat în acest purgatoriu cenușiu. Fiecare tînjește după o mare a lui, pe care inima n-o uită. Deseori îmi încordez auzul la ceea ce se petrece în ființa mea și, cînd în jur totul e cufundat în liniște, aud cum se înalță dorul, ca o psalmodiere confuză.

Coaja de portocală

Cel mai adesea scriam noaptea. Aprindeam luminarea, o feream cu o carte groasă şi scriam, trăgînd cu urechea la zgomotele nopţii. Jos, ceasul bătea răguşit de două, apoi de trei. Ascultam liniştea, hîrşîitul şoarecilor, uneori aţipeam la masă şi mă trezeam la ţipătul prelung al vreunui vapor. Picotind de somn, mă gîndeam : este „Neaşteptatul", sau „Batum", sau „Afrodita" şi aţipeam la loc. Uneori, mă duceam la fereastră şi priveam în jos. Se vedea cum luminile întorceau şi se îndepărtau : un vapor pleca din port. Luminile săreau în apa ca smoala, pavilioanele negre pocneau în bătaia vîntului.

Adesea, cu gîndul la Hatige, nu puteam închide ochii pînă-n zori. O vedeam pe străzi, o vedeam înconjurată de grădini şi de garduri înalte de piatră, scăldate de razele asfinţitului. Mirosea a furtună şi a flori de cîmp. Mă culcam tîrziu — somnul adînc şi proaspăt, ca apa de izvor, era lin.

Trăim, ca mii şi mii de alţi oameni, în sfera meselor de prînz, a bolilor, a slujbei, a morţii şi a sfarei. Ne temem de vorbele vii. Patetismul ne sperie mai rău decît o împuşcătură de revolver. Uneori însă, în acest univers familiar îşi face loc nostalgia şi ne zdrobeşte sufletul. Atunci mă gîndesc la nopţile albe — nu la prea des amintitele nopţi petersburgheze, ci la altele, la nişte nopţi cu totul deosebite, cînd

trombe de lumină se scaldă în apa unor golfuri întinse și cufundate în ceață. Ele trebuie să existe, nopțile acestea, atunci cînd prin albul lăptos stelele verzi se desluşesc anevoie, cînd velele îmbibate de umezeală atîrnă grele pe catarge, cînd buzele femeilor se umezesc, iar porturile și orașele se cufundă într-o tăcere maiestoasă și îmbracă veşmîntul cărunt-argintiu al tristeții.

Nu-mi place să scriu despre lucrurile acestea, pentru că ele stîrnesc rîsul zgomotos sau zîmbetul ironic al celor ghiftuiți și mulțumiți de cariera lor, pentru că prea mulți sînt aceia care nu cunosc adevărata tristețe.

Nu demult, Stașevski mi-a spus :

— Te-ai cufundat cu totul în lumea ta plăsmuită. De vezi o coajă de portocală, te și gîndești la un cer de aceeași culoare, pe care n-ai să-l întîlnești niciodată. Ești un caraghios !

Hatige mi-a spus ieri :

— Ai rămas un băiețandru. Mereu te atrage undeva — aiurea, în America, în Egipt, în Novaia-Zemlia.

Am dat un răspuns dezlînat :

— Peregrinarea este cea mai bună îndeletnicire pe lume. Cînd rătăcești de colo-colo, crești impetuos, și tot ce vezi se imprimă pînă și în aspectul tău exterior. Recunosc imediat, dintr-o mie, pe omul care a călătorit mult. Pribegia e purificatoare, unește la un loc întîlniri, secole, cărți și iubirea ! Ea ne cunună cu cerul. Dacă am dobîndi fericirea, nedovedită

încă, de a ne naşte, atunci trebuie măcar să vedem pămîntul.

Nisipul fierbinte al ţărmurilor străine lasă urme adînci în palme, undele calde spală vîscul vieţii cotidiene. Fiecare zi îşi are dorul ei. Bunăoară astăzi, vreau să privesc zilele cenuşii de la Baltica, atunci cînd ceaţa spînzură ca o cortină peste ţărmurile îmbrăcate în conifere, iar bărcile pescăreşti ies în larg cu o fîşie roşie la vela catargului. Prin poienele pădurilor de pe coastă creşte iarba neagră, iar fumul umed al marilor nave se abate spre ţărmurile nisipoase ale Danemarcei, patria lui Ola Hansson.

Poate că toate acestea nici nu există, dar eu le voi vedea, pentru că de mult năzuiesc să observ ceea ce-i ascuns şi să creez ce am plăsmuit.

Lumînări şi lămpi

Gazul lampant, electricitatea şi acetilena, scriam cîndva într-o noapte, au izgonit lumînările veacului al XVIII-lea. Cînd ochii îţi sînt arşi de lumină, cînd becurile electrice te sîcîie ca o boală cronică, începi să tînjeşti după lumînări şi mirosul lor de ceară.

Micile capele veneţiene, mirosul canalelor, melodiile lui Cimarosa şi felinarele de fontă, ce străjuiesc pragurile tocite, sînt din secolul lumînărilor.

Totul, și plafoanele naive ale lui Watteau, diafane, parcă date cu o pudră albastră, și luciul argintiu al sfeșnicilor grele de la Sans-Souci, și reflexul roșiatic al lustrelor din ferestrele Versailles-ului — în timp ce carete bogat ornate adastă lîngă grilajele de fontă, iar ploaia biciuie în șuvoaie oblice pelerinele valeților — și iluminația magică, somptuoasă a veacului al XVIII-lea, și mucurile de seu din speluncile Marsiliei — port în care tunuri de aramă sînt fixate cu buloane de covertele navelor de linie, iar marinarii au gîtul înfășurat cu fulare cadrilate — totul este saturat de lumina difuză a lumînărilor de ceară.

Lumina lămpilor și a lumînărilor inundă paginile scriitorilor și poeților noștri.

Maupassant scria la lumina unui abajur roșu, vîscoasă ca sîngele și ca patima, scria în ceasurile cînd nebunia și începuse să-i dea tîrcoale.

Verlaine scria la lumina jalnică a becurilor de gaz, dintr-o cafenea, pe dosul notelor de plată pătate cu cafea, și din versurile lui naive parcă picură otrăvitorul gaz de iluminat.

Baudelaire nu folosea decît un abajur negru deasupra lămpii. Abajurul lăsa să treacă o lumină maronie, ca fierea. Fața buhăită a lunii îi repugna. Parisul respira prin țevile de canalizare și vălmășeala de simboluri deștepta dorul după modestul apus de soare de la țară, în straturile cu rezedă, în cîmpii. Se dansa, însă nu fete cu panglici lungi la pălărie se roteau

în vals ușor, ci bătrîne cu ciorapi murdari și dungați.

Cehov scria la un birou simplu, luminat de o lampă cu abajur verde și degetele îi înghețau de mila calmă pe care o încerca pentru oameni. Ierni mițoase, sănii cu zurgălăi, ridicola neghiobie a vechii Rusii, și — ca geamătul ce trădează un dor tăinuit — cîntecele țigăncilor de la restaurantul „Iar“ : „Nu amurgul...“

Dostoievski scria la o lampă mică de bucătărie, cu sticla plesnită și acoperită cu o foaie de ziar arsă. Nopțile urît mirositoare, lipsa de bani, femeile pline de cruzime și sufletul omenesc intrat în putrefacție dădeau naștere la isterica melancolie a Petersburgului.

Lui Arthur Rimbaud îi plăcea să scrie — într-o cabină strîmtă de vapor, la flacăra de lumînare furată — pe marginile unei cărți cu versuri scabroase. Lumînarea era înfiptă într-un gît de sticlă. Rimbaud visa să spele întreg pămîntul în cidru spumos.

Wilde adora lămpile și căminele strălucitoare, aurii ca floarea-soarelui, pe care o purta la butonieră în zile cețoase de primăvară londoneză.

Kellermann scria la o masă grosolană de lemn dintr-o colibă de pescar, la flacăra focului din vatră, în timp ce peștele sfîrîia încetișor în frigare, iar afară oceanul vuia și farul își licărea lumina.

Roua și albinele lui Maeterlinck, reflectate de luciul matinal al canalelor, își dau întîlnire în versurile lui Verhaeren cu sutele de pavili-

oane comerciale din portul Anvers, cufundat în negura și văpaia asfințitului.

Soarele autumnal din Bois de Boulogne, din zilele Marii revoluții, cînd femeile purtau inele cu profilul lui Marat, e soarele opulent din paginile lui Anatole France.

O liniște solemnă

M-am trezit în toiul nopții. Marea se răsucea greoi de pe o parte pe alta. Stașevski delira.

— Maximov, de ce trage el plapuma de pe mine? mă strigă, speriat. Cocoșatul să plece de aici.

L-am învelit cu paltonul meu. Avea respirația sacadată. Fața îi ardea îmbujorată de febră, ochii uscați îi sticleau.

— Mi-e cald, strigă el, se așeză pe pat și aruncă plapuma la o parte. Deschide ferestrele, Maximov. N-auzi, deschide-le!

M-am dus la Garibaldi și l-am sculat din somn. Gîfîi îndelung, își căută ghetele pe întuneric și bombăni ceva pe italienește.

— Mamă! chemă deodată tare Stașevski. Maximov! țipă cu o voce frîntă și începu să plîngă. Nu pleca, auzi, nu pleca. Șezi aici, aprinde lampa. E întuneric, nu pot să respir.

Pieptul firav și mîinile lui erau palide și străvezii. L-am culcat cu băgare de seamă și din

nou i-am netezit părul încîlcit. Garibaldi se cocoță pe un scaun și aprinse lampa din perete.

Stașevski amuți, privindu-mă cu ochii larg deschiși și plini de jale, în timp ce boabe mari de lacrimi se împrăștiară pe pernă în pete cenușii.

— N-o să pleci ?

— Mă duc după doctor. Rămîne Garibaldi să stea puțin cu tine.

— Fie așa ! Mi-e tare rău, șopti el răgușit, cu efort, și închise ochii.

Stropi rari de ploaie băteau în geamuri. Marea se răsucea cu vuiet surd de pe o parte pe alta.

— Apă !

Bătrînul îi dădu un pahar cu apă. Bău precipitat, vărsîndu-și apa pe piept și pe cearșaf. Și din nou începu delirul.

— Luați-l pe cocoșat ! izbucni iar și întinse mîna.

Garibaldi mă privi descumpănit.

M-am îmbrăcat și am ieșit. Străzile lucioase de ploaie erau pustii. Vîntul bătea cu aceeași tărie în lungul lor, scuturînd picături grele de pe copaci. Prin curți cîntau cocoși, menind ploaia.

Cînd l-am găsit pe doctor se lumina de ziuă. O lumină murdară aluneca fără chef de pe norii puhavi și, răsfirîndu-se, hoinărea prin orașul umed. Ramurile salcîmilor se înnegriseră de tot, începu să plouă. Aerul se umplu de un plescăit monoton.

Doctorul, mahmur de somn, era cărunt. Din barbă i se prelingeau pe palton stropi mari de ploaie. Mergea repede și bombănea — nicăieri nu era de găsit o birjă.

Cînd am sosit, Stașevski stătea liniștit, lac de sudoare. Am intrat și căldura somnolentă și uscată mă lovi în cap. Ședeam pe scaun și dormeam de-a binelea, în timp ce doctorul se încălzea la soba rotundă de tuci. Apoi îl examină pe Stașevski.

— Splendid, spuse, și mă privi dojenitor. Criza a fost depășită. Urmează convalescența. Își aprinse o țigară și se așeză la masă să scrie rețeta. Scria încet, se tot gîndea, cu ochii pironiți pe perete, întrebă cîți ani are Stașevski.

— Douăzeci și patru.

— Da. E tînăr. Ei da, asta-i bine.

— Cît e ceasul ? întrebă Stașevski. Oricînd te trezești, lampa arde mereu și soare nu-i niciodată.

— Mai e puțin pînă la cinci. Dormi.

Seva verzuie a dimineții se revărsa în cameră cu unde de cloroform, somnul hoinărea prin încăpere, lampa abia mai pîlpîia și pleoapele mi se lipeau grele. Afară sirena cînta ca un cîntec de uriaș. Doctorul plecă.

Garibaldi mă apucă de braț.

— Ce a spus, signor ? Cum e ?

— Totul e în regulă, Garibaldi.

— O-o, totul e în regulă, repetă el, se întoarse, scoase din buzunar o batistă neagră și găurită, și ieși în coridor. Capul îi tremura.

Staşevski aţipi. Voiam să-l urmez pe Garibaldi, dar somnul mă imobiliză. M-am întins pe podea şi valuri înalte mă ridicară pînă-n plafon, unde cînta un greiere.

M-am deşteptat tîrziu. Soarele bătea în geamuri, cerul era curat ca în timp de iarnă şi imnul lui Garibaldi răsuna solemn.

Bătrînul cînta. Staşevski zîmbea obosit.

Evviva Garibaldi !

Dimineaţa oraşul e liniştit şi portul pustiu, de parcă totul ar fi fost măturat de vînt. Soarele hoinăreşte sus pe cer. Astăzi este sărbătoare. În cameră, praful albicios plutea în snopii de lumină. Îi citesc lui Staşevski din Coran. Cartea miroase a flori veştede, şi o pulbere fină mi se risipeşte pe genunchi.

Staşevski stă întins, cu ochii închişi, apoi întreabă :

— N-ai mai văzut-o de mult pe Hatige ?

— De ieri.

Tace din nou. După boală, este în stare ore întregi să asculte murmurul ploii, mieunatul sirenelor, fluierul locomotivelor, să privească prin fereastră ceaţa ce se tîrăşte alene, sau vreun nor ce s-a cocoţat înspăimîntător de sus, învăluit într-o lumină caldă .

— Frumos ! spune el şi oftează. Doamne, cît e de frumos !

Uneori mă roagă :

— Maximov, povestește-mi ce vezi pe stradă.

Îi povestesc tot ce văd afară, dar gînduri pestrițe galopează în mintea mea și oamenii se transformă în eroi de basm. Cutiile cu cremă ale lustragiilor devin uriașe și strălucitoare. Băiețandrii care vînd țigări îmi reînvie în minte străzile orășelelor grecești cu gîlceava lor, iar vederea precupețelor de zarzavat, înveșmîntate în albastru, îmi amintește de povestirile lui Maupassant.

Dragostea

Stașevski ațipește și eu plec. O apuc în jos, pe vadurile portului, acolo unde igrasia înverzește pe ziduri. Antrepozitele de tablă ondulată se încălzesc la soare. Bordul vapoarelor se acoperă cu o pojghiță subțire de gheață, iar marinarii fumează pe punte și fluieră.

Eu aștept, poate o voi întîlni pe Hatige. Sfiala îmi paralizează voința, aștept o întîlnire din întîmplare. N-am mai văzut-o de cîteva zile. De cîteva zile, durerea că timpul trece, că zilele se perindă ca niște pagini întoarse, iar eu n-o pot vedea pe Hatige, îmi chinuie sufletul ca o incizie fină.

Bat ulicioarele din preajma casei ei. Gheața scîrțîie sub picioare. Pe pereții bazinelor golite,

gerul a depus o sare grunjoasă. Caut urmele înguste ale picioarelor ei pe pămîntul abia prins de îngheț. Ochii ei au privit aceste obloane verzi, copacii negri și gardurile grădinilor reci. Ușor ating cu mîna piatra lor zgrunțuroasă.

Trec fete, dar nici una nu este ca ea.

Sceptici ! În zilele acelea am meditat mult la iubire. Domnișoarele de oraș se topesc de emoție. Bărbații o fac pe cocoșii. Nopțile cu clar de lună își împlinesc rostul și masa opulentă de nuntă luminează dragostea. Mirele își spală picioarele de transpirație, mireasa se pudrează la subsuori. Dorința sexuală, la fel ca lăcomia pentru mîncare, sforăitul și obiceiul de a-ți ușura dimineața stomacul, intră în drepturile ei. Limonada trandafirie se tulbură. În ea înoată muștele și primul născut — rodul unei îmbrățișări întîmplătoare — își lasă în limonadă balele sale vîscoase.

Într-o bună dimineață, soția observă bretelele galbene ale soțului, pielea vînătă ca de găină de pe picioarele lui, duhoarea gurii amestecată cu miros de colonie, iar soțul remarcă sînii boțiți și nesănătoși ai soției, părul încîlcit, aude vocea ei plîngăreață. Începe sfîrșitul — sîcîitor pînă la plictis.

Atunci, povara vieții văduvite de iluzii provoacă în cel mai tăinuit colțișor al sufletului prima durere omenească pentru ceea ce ar fi trebuit să fie, dar nu a fost.

Gîndul acesta apare întotdeauna cînd este prea tîrziu și calea spre o altă ieșire este barată.

Licean fiind încă, am plecat împreună cu tatăl meu la Karaciai și am urcat pe versantele Elbrusului. Peste pășunile alpine se aprindea dimineața. Căzuse roua, totul era de o transparență orbitoare și mi-am adus atunci aminte de singurătatea lui Pușkin pe acele meleaguri :

Sînt trist și mi-e ușor ; tristețea mi-e senină ;
Tristețea mea-i de tine plină...

Dinspre ghețari venea miros de gheață și o boare suavă de violete. Zările erau deschise pe sute de verste. Văile rămîneau jos ca niște cupe de bronz înverzit umplute cu apă sinilie. În liniștea solemnă a munților trona un soare fierbinte și apropiat de noi.

Acum, încerc acest sentiment pentru a doua oară — parcă vîntul mi-ar fi alungat vechiul suflet și în locul lui e acum soare de munte și aerul ghețarilor.

Vîntul aducea o boare suavă de violete ca în dimineața aceea îndepărtată.

Iubirea este asemenea crestelor muntoase : vezi la sute de verste. Nu fiecăruia îi este dat să ajungă și să-și cufunde mîinile în pîrîiașele reci și pure ale Elbrusului.

Nu-mi ajung cuvintele să împărtășesc durerea și bucuria acelei iubiri cînd ești în așteptarea unor zguduiri imanente, cînd diminețile vuiesc de sutele de sirene ale vapoarelor, iar soarele gigantic trece în zbor peste zilele iernii. Îmi aplec ochii pentru ca femeile întîlnite să nu-și închipuie că le iubesc pe ele toate.

Iubirea a crescut și dă în floare, iar zilele verzi de la mare sînt ca zilele din povești.

Mi-e frică să mă întorc la hotel — Stașevski se va uita la mine și va ghici totul. Nu voi pleca de aici. Voi răbda de foame împreună cu Garibaldi, voi dormi la azil și voi vagabonda pe străzi, sub cerul acesta, zi și noapte. Îi privesc pe trecători cu ochii întunecați de o încîntare reținută. Ce se petrece cu mine, singur nu pot să înțeleg, dar parcă mă înspăimîntă ceva.

Florile

Iată cum s-a petrecut acest mic eveniment.

Garibaldi veni emoționat și aduse flori : margarete albe, micsandre și un bilet pe numele meu. Un miros autumnal învălui toată camera.

— De unde sînt, Garibaldi ? întrebă Stașevski.

Garibaldi povesti plin de mister că a întîlnit pe stradă o fată și ea l-a întrebat de bolnav. Apoi a intrat în magazinul „Nisa“, a cumpărat flori și a spus să fie puse în apă călduță la patul bolnavului.

— Hatige, spuse Stașevski. O fată extraordinară. Și atinse florile.

Am luat bilețelul.

„De ce nu vii, Maximov ? Trebuie să te întreb de multe lucruri. Doar n-o să pleci în curînd ?“

Garibaldi șopti din nou :

— M-a întrebat : „Cînd se poate veni la ei ?“ I-am spus : „Signorina poate veni pe seară, eu voi cînta pentru ea la vioară“.

— Bravo, bătrîne ! Ei, și pe urmă ?

— „Bine“, a spus ea, și-a luat rămas bun și mi-a întins mîna.

Și acum mîna lui mai miroase, miroase atît de...

Seara în camera noastră de hotel se făcuse chiar primitor.

Garibaldi își puse pantalonii albaștri ai lui Stașevski, își făcu cu cremă ghetele roșii, își țesălă barba țepoasă de culoarea tutunului și începu să semene cu un bătrîn șef de echipaj de pe murdarele remorchere italienești.

Hatige intră în cameră, începu să rîdă, fîstîcită, scoase din manșonul de blană fursecuri, biscuiți, ciocolată și un volumaș de versuri netăiat.

— E o cărticică a lui Blok, îi spuse lui Stașevski. Am impresia că dumneata trebuie să-l îndrăgești.

M-am dus după Garibaldi.

Cînd am trecut prin dreptul oglinzii tulburi, plumburii, am observat că rîd și eu și m-am gîndit : „I-a cam fost frică să vină aici, dar acum totul a trecut“.

Garibaldi şi-a acordat vioara multă vreme, apoi a oftat şi a venit cu mine.

Cînd am revenit, am băgat de seamă că Hatige era şi mai emoţionată. Vocea îi devenise joasă, guturală. Garibaldi îi luă delicat mîna, o sărută, o lăsă ca pe un giuvaer, şi începu să rîdă, încreţindu-şi faţa lui bătrînă şi bună.

Apoi interpretă vechi melodii galante pe care le cînta Veneţia în timpul lui Carlo Goldoni şi Gozzi. Hatige era uluită.

— Bine, dar e un muzicant plin de talent, îi spuse ea lui Staşevski. Din ce trăieşte ?

— Cîntă prin curţi, pe la nunţi, în tavernele din port, pentru marinarii străini.

Îşi făcu apariţia Semion Ivanovici, cu o sticlă de coniac, şi Garibaldi îl întîmpină cu un marş eroic.

Nu aveam păhărele şi am băut coniacul din pahare de ceai.

Staşevski toastă îndelung pentru Blok. Asta îi oferi prilejul să facă cîteva reproşuri pline de amărăciune la adresa mea şi a lui Winkler : „Nişte pierde-vară, băieţandri, din care oricum n-o să iasă nimic, îndrăgostiţi de cuvinte. Nu ştiu decît să-şi bată joc de totul, inclusiv de un prieten mai vîrstnic".

S-a încins o discuţie despre Paris. Hatige şi-a amintit de toamna pariziană, cînd deasupra mansardelor susură liniştită ploaia şi oraşul se oglindeşte în asfaltul umed şi negru ca funinginea, iar seara trebuie să faci focul în cămin.

— În asemenea seri mă cuprindea un dor nemărginit după Rusia ! Mă temeam că nu mă voi mai întoarce niciodată.

Ea tăcu, își plecă ochii și începu să-mi atingă ușor degetele pe rînd.

— Și acum, Maximov, cîntă imnul nostru, mă rugă Stașevski.

Garibaldi intonă în surdină melodia sincopată :

Cît trăim — doar taverna și marea
Și din larg iar în prag de tavernă.
Căci al nostru-i doar vinul și zarea
Și, curînd, noaptea rece, eternă.
...N-necăm amarul orbește
Cu rachiul scurs printre degete.

— Ce-i asta ? întrebă în șoaptă Hatige, dar strunele începură să hohotească din nou sacadat :

Hei, viori, tamburine-ndrăcite !
Țineți-mă să nu cad peste bord !
Mîinile-mi sînt de parîme rănite
Și-a iscat hulă vîntul de nord.
Hei, uitați de furtuni și de dor.
Prinde-ți rîsul și dragostea-n zbor !

Și din nou melodia alertă și fluidă își luă zborul, apoi amuți.

— Ce-i asta ? întrebă Hatige și se aplecă spre mine.

— Asta-i imnul nostru, răspunse Stașevski, imnul celor cinci.

— Cum al celor cinci ? Al celor patru.

Imnul celor cinci. El o inclusese și pe Hatige în banda noastră rătăcitoare.

Hatige înțelese, se înroși și mă privi cu ochi imploratori.

— Stașevski a obosit, spuse ea și se ridică. Am făcut prea multă gălăgie.

Ursa mare

Am mers să o conduc pe Hatige. În port băteau clopotele de cart — era miezul nopții. Din cînd în cînd, vîntul scutura ciorchinii de stele.

Multă vreme am mers în tăcere. Ursa mare spînzura de-a curmezișul stepei. Pe pavelele trotuarelor apa ploii se adunase în mici băltoace. Sub bolțile albe și scunde din piață, ardeau felinare.

— Maximov, spuse deodată, tare, Hatige și mă apucă de braț.

— Ce-i, Hatige ?

Brațul îi tremura vizibil.

— Nimic. Doar așa... Trece imediat.

Pe caldarîm, luminile scînteiau violent, în băltoacele reci ca gheața stelele cădeau în stropi și mirosea proaspăt a grădini de iarnă. I-am luat mîna, am scos mănușa și multă vreme i-am încălzit degetele cu răsuflarea mea.

— Maximov, știi ce m-a întrebat Stașevski ?

— Ce, Hatige ?

Ea amuţi, se opri, şi dădu o luptă surdă cu ceva mare şi de neînţeles.

— M-a întrebat dacă te iubesc.

Vocea i se frînse. La lumina lunii, am văzut cum chipul ei se făcuse livid.

— I-am spus că da. Şi încă de mult.

Ursa se zvîrcoli şi căzu în mare. Stelele coborîră în grădini şi se încîlciră în ramurile negre. Pe la răscruci şuiera vîntul. Hatige tresărea şi-mi atingea pe rînd degetele.

— Mi-a fost atît de frică...

Îşi ridică voalul şi mă privi în ochi.

— Băiatul meu ! Cît te iubesc ! Cît îmi e de groază ! Acum însă, du-te acasă. Mai departe merg singură. Trebuie să fiu singură. Am înnebunit de tot. Totul este aievea, şopti ea, şi se aplecă spre mine. Nu visez.

Începu să rîdă şi mă sărută apăsat, aşa cum sărută femeile tinere.

Mergeam spre casă. M-am rătăcit. Mergeam cu capul gol, faţa îmi ardea, inima îmi bătea violent şi zgomotos, buzele mi-erau sărate, de parcă ar fi sîngerat. Marea vuia cînd la dreapta, cînd la stînga mea. M-am rezemat de nişte salcîmi jilavi. Pămîntul se legăna, iar cerul, ca un carusel de aur, se învîrtea în jurul meu, zdrăngănind şi scuturîndu-se.

— Sînt beat ! şopteam, netezindu-mi părul rece şi încîlcit. Am căutat încă mult timp locul unde ne-am despărţit, dar nu l-am mai putut găsi. Am descoperit zeci de locuri asemănătoare şi m-am zăpăcit. Undeva, într-o ulicioară, m-am apropiat de o putină cu apă de ploaie şi mi-am

udat fruntea. M-am simțit mai bine, dar pe loc o ușoară ceață de beție mi-a învăluit capul din nou.

— Neghiobule ! îmi ziceam rîzînd. Ai înnebunit !

Pe pod am întîlnit un marinar. Mergea nesigur și bolmojea crîmpeie de cîntece. L-am întrebat cît e ceasul. S-a dus mai departe și de la distanță mi-a strigat :

— Ora patru și mai du-te la naiba !

Mergeam pe pod. Tablierul vibra. Noaptea s-a învăluit în albastru-pal, începea să se distingă golful. Se crăpa de ziuă pesemne. Vega ardea cu o lumină strălucitoare, iar felinarele de pe dig, cu globurile lor de vată, își trimiteau ultimele raze de lumină.

M-am oprit pe pod, am strîns cu putere balustrada umedă și am strigat în noapte vîntului și mării : „Hatige" ! Prima sirenă, răgușită încă de somn, a început să cînte. Am ridicat capul și vîntul amar mi-a răcorit fața încinsă.

M-am rătăcit din nou. Ce drăcovenie o mai fi și asta ? Marea se aude cînd din dreapta, cînd din stînga. Același marinar beat, venind din spate, se împleticea și țipa :

— Ora patru e oră de copii mici. Hai să-i mai tragem o holercă englezească, frățioare. Sînt căpitanul Șevcenko de pe „Truvor", n-aș mai ajunge acasă.

Am intrat cu el într-o cîrciumă de noapte și am băut rachiu englezesc. Afară, dimineața fremăta. Portul fumega intens. Soseau vase din Liverpool și plecau spre Trapezunt. În suflet

bucuria îmi ațipise, încolăcită ca un pisoi cald și pufos, marinarii zbierau în gura mare, iar viața zuruia ca gheața de lîngă debarcadere.

Căpitanul mi-a istorisit multe întîmplări captivante, dar nu le mai țin minte. Mi-au rămas în minte doar înjurăturile straşnice, siniliul zorilor și rachiul englezesc foc de tare.

Căpitanul cînta, ațipind în răstimpuri :

Pentru superbele și junele femei,
Ce ne-au iubit măcar o dată.

M-am întors acasă în zori. Aveam sufletul curat, de parcă l-aș fi spălat cu apă amestecată cu zăpadă.

În cameră era frig.

La ferestre, ramurile salcîmilor atîrnau ca niște labe întunecate.

Jos, ceasul vechi bătu de cinci ori. Cinci lovituri rare, sleite de putere.

Capul mi se învîrtea de o amețeală ușoară.

— De ce mi-e atît de bine, de ce ? mă întrebam cu glasul abia auzit. Mi-e groază să-mi amintesc totul pînă la capăt.

Ies din nou. O iau pe bulevard. Ceața se așternea pe pămîntul jilav ca o pulbere ușoară de apă. Frunzele au putrezit, nici nu le poți deosebi de țărînă. Umbre cresc încet : sînt femeile ce duc spre piețe coșuri cu zarzavat.

Mi-am aprins o țigară. Lîngă vad, un paznic de noapte mi-a cerut și el una. În aerul îmbibat de umezeală, chibritul s-a aprins într-o aureolă tulbure, portocalie. Paznicul avea fața roșie, și udă și mustăți pleoștite.

Am luat un pachet de ţigări la un băieţandru cu o caţaveică găurită şi i-am dat un galben. Erau ultimii mei bani. Mă gîndeam la cărţi minunate, la o mie de servicii pe care aş fi gata să le fac tuturor, fiecăruia, de dragul acestei fete ce se încrezuse în mine.

„Hatige", m-am mai gîndit alene şi am închis ochii, ferecaţi de somn. Mă întorsesem în camera de la hotel. Soarele ardea în storurile lăsate. Somnul adînc m-a încălzit repede. Dimineaţa, cufundată în tăcere, era invadată de ceva grandios.

Winkler

Winkler sosi pe neaşteptate. Era tras la faţă, în obraji îi apăruseră scobituri negre. Povestea că Alexei o ţine într-o beţie şi scrie mult pentru ziare.

Peste zi ne-am dus în Parcul maritim. Pietrişul scrîşnea sub picioare, urmele paşilor noştri se umpleau cu apă.

— Îmi place marea, spuse Winkler, oprindu-se pe mal. Valurile frematau la picioarele treptelor de piatră, acoperindu-le cu spumă şi alge. Îmi place chiar şi aşa, moartă, plumburie.

Ploaia bătea pe bănci, pe balustradele de lemn ale terasei. Vrăbiile plouate se ascundeau în tufişuri ; răzoarele negre, pustiite din pri-

cina frigului străluceau de umezeală. Ne-am aşezat într-un chioşc părăginit. O viţă sălbatică, cu struguri chirciţi, spînzura lîngă coloanele albe.

— Am spleen, spuse Winkler şi privi spre mare. Un spleen scîrbos, de parcă o lună de zile în şir, noapte de noapte, aş fi bătut cîrciumile şi aş fi inhalat numai miros de vărsătură. Tot timpul ceva îmi sfredeleşte capul, ca un tirbuşon. Mă doare şi-n ceafă.

Eu tăceam.

— Un fel tîmpit de a judeca, spuse el, iritîndu-se, şi rupse un vrej de viţă înnegrit. Scrutez şi condamn totul ca un procuror. Totul îmi displace. Cum mă scol dimineaţa, mă şi încarc de ură. Mi-e urît. Zilele astea mi s-a întîmplat o istorie. Îl ştii pe Feodor ? Fusese nu demult la mine — i se îmbolnăvise băieţelul. Dacă l-ai fi văzut pe acest băieţel ! Avea doi ani şi era foarte vesel. Tot căpşorul lui era numai puf auriu.

Da, uite aşa, urmă Winkler şi se cutremură, de parcă o picătură îngheţată i-ar fi căzut după guler. Da, uite aşa, acum trei zile băieţelul s-a prăpădit de congestie pulmonară. În odaie era foarte frig, nu erau bani de lemne. Toată noaptea a avut frisoane, iar dimineaţa, cînd era de-acum prea tîrziu, Feodor a alergat la mine. I-am dat toţi banii, m-am repezit la Alexei, Alexei s-a dus la redacţie şi l-a scuturat de bani pe Dnestropulos, dar era prea tîrziu.

Ne-am agitat, am chemat doctori, eu m-am și rugat, pentru întîia oară în viața mea. Alexei a înjurat de mamă și a blestemat totul și pe toți. Am înțeles, așa, deodată, că băiețelul ăsta ne este mai scump ca orice pe lume, că sufletul lui de vrăbiuță e mai presus decît tot ce trăisem noi. Atunci am înțeles eu lucruri simple ca maternitatea și moartea. Am înțeles ce abis de tristețe este cuprins în această stupidă inimă omenească.

El s-a stins, iar eu am zăcut toată noaptea într-o tavernă din port, am ascultat și am privit cum marinarii le martirizează pe femei. Eram beat. Stăteam la o masă cu patroana fetelor, o nemțoaică, și-i vorbeam despre cum le miroase părul la copiii mici. Patroana chemă un flăcău cu gîtul strîmb — i se trăgea de la o răceală — și îi spuse :

— Zvîrle afară pacostea asta.

Flăcăului i-am umplut de sînge mutra buboasă. Pe patroană am rănit-o cu sticla. Mi-au ținut partea marinarii. Poliția a întîrziat. Fetele chirăiau ascuțit și se agățau de mîinile noastre. Patroana își smulgea părul ca la înmormîntările evreiești, iar mie mi se părea că mă răzbun înadins și crîncen pe cineva. Acasă am pregătit vopsea neagră și mi-am mînjit toate pînzele. Ce îndeletnicire stupidă, în general, și asta — să pictezi. Totul a devenit searbăd, nu mai văd nimic înainte. Apoi, iată, am venit aici.

În ploaie, valurile verzi se umpleau de spumă și ne împroșcau obrazul cu o pulbere sărată. Am spus :

— E nevoie de o mare forță. Ea există în fiecare. Nu de mult și eu am aflat-o. Ea hotărăște, în cele din urmă, totul.

— Ce fel de forță ?

— Are un nume simplu, Winkler. Iubirea.

Winkler privi marea iscoditor și concentrat, de parcă ar fi căutat ceva. Ploaia încetase.

— Da... spuse el și se întoarse brusc spre mine. Da... În sfîrșit, vom vedea.

Seara am trecut pe la Hatige.

Stăteam toți trei pe divan și flecăream. Lui Winkler îi dispăruse posomoreala obișnuită. În sufragerie ceasul ticăia liniștit, pe masa lui Hatige erau cărți și reviste franțuzești. Apăru un pisoi mic și se cățără pe divan. Eu îl mîngîiam, Hatige își puse mîna peste a mea, atingîndu-mi degetele pe rînd, rîdea, vorbea cu Winkler și ochii îi străluceau. Pisoiul îmi linse palma, apoi se făcu ghem și începu să toarcă. Hatige căzu pe gînduri.

La plecare, Winkler se opri lîngă portița de lemn și spuse :

— Dă aici mîna ta.

Și o strînse cu putere.

În camera noastră de la hotel era gălăgie. Alături țiganii făceau tărăboi, sosi Semion Ivanovici, Garibaldi și toți cinci băurăm ceai cu brînză iute moldovenească.

Scandal la cenaclul literar

Era a treia zi de cînd Staşevski începuse să iasă. Hatige ne aduse bilete pentru un simpozion la cenaclul literar. Eu cu Staşevski am plecat cu birja. Staşevski se bucura de orice : şi de cerul negru, şi de mirosul apei de ploaie, şi de luminile răsfrînte în asfaltul umed.

La cenaclu era înăbuşitor şi înghesuială. Pe estradă, lîngă o masă verde, erau aşezaţi palmieri prăfuiţi. Ne mişcam încet prin coridorul strîmt.

Winkler se tot străduia să-şi amintească versurile lui Saşa Ciornîi :

De-s morocănos, ca şi negrul de fum
(Haide, aruncă-mi un zîmbet în drum !)...

Staşevski spunea că Hatige seamănă cu portretele lui Renoir. Avea dreptate. După boală se cam prostise.

Fetişcane în jerseie albe sau colorate ciripeau, aplecîndu-se înainte.

— Studente ! spuse Staşevski feroce. Nu-mi plac.

Doamne opulente sufereau în corsetele lor prea strînse în timp ce-şi înclinau drăgălaş capul. Soţii lor transpirau, cu gîndul la fumoar. În mulţime erau încorporate compact liceene cu ochi nevinovaţi şi profesoare în rochii albastre, confecţionate parcă din scoarţă de copac. Cineva vorbea franţuzeşte, mizerabil şi cu

vocea dinadins ridicată. Se înălţau lornete semeţe şi fetişcanele, sub focul unor priviri nimicitoare, îşi sugeau burta şi îşi scoteau în afară vîrful botinelor, încercînd martiric să creeze stilul femeii distinse din revista *„Probujdenie"*.

— Trebuie s-o recunoaştem, spuse Staşevski, o societate diversă şi aleasă. Parisul la Ciuhloma.

Conferenţiarul uscăţiv, cu redingotă lungă, sună din clopoţel. Pe degete îi străluceau inele de argint cu cap de mort. Clopoţelul făcu să sporească tusea şi foşnetul programelor desfăcute.

Conferenţiarul aşeză cu grijă nişte foi de blocnotes pe pupitru şi începu să citească, mîngîindu-şi bărbuţa anemică. Graseia, făcea gesturi line, de parcă ar fi înotat într-un golfuleţ liniştit, şi lovea cu inelele de argint în pupitru.

...Geniul atotcuprinzător al lui Puşkin. Cine nu l-a citit şi nu s-a delectat cu frumuseţile lui, cu profunzimea lui psihologică. Revolta lui Lermontov. Fugitiv erau pomeniţi Herzen, Nekrasov, Dostoievski, Garşin, Tolstoi. Ei au trezit conştiinţa socială, ei — străluciţii reprezentanţi ai intelectualităţii ruse, fiii unui mare popor. Fapta lor e o faptă de apostolat, profetică, de chemare întru Hristos. O asemenea literatură nu se poate să nu fie dată unui popor mare.

Conferenţiarul fu aplaudat.

— Chestii răsuflate, spuse Winkler.

Apoi apăru un individ vlăguit, cu o barbă neagră, şi vorbi cu glas tulbure de Hristos şi antihrist, de poporul-purtător-de-Dumnezeu, de

înțelepciunea ce sălășluiește în inimile noastre, de sufletul lui Dostoievski și de gemetele din subterană.

Din nou se aplaudă.

— Poate dorește cineva să-și spună părerea ?

— Maximov, pune la cale un scandal. Ia banda asta la înjurături, șopti Winkler.

M-am ridicat și am cerut cuvîntul. Conferențiarul făcu un gest condescendent, lornetele pocniră și se îndreptară spre mine pline de așteptare.

— Îi compătimesc sincer pe cei doi antevorbitori ai mei, spusei eu, după ce m-am suit la pupitru. Încercarea de a stoarce din creierii lor o fărîmă de idee, era sortită dinainte eșecului. Pregătirea lor minuțioasă după modelul lui Skabicevski a fost în van. În cel mai bun caz, drăgălașele liceene vor scrie pe baza acestor cuvîntări compuneri cu tema byronism-ul în opera (anume în opera) lui Pușkin, sau ceva în genul acesta... Am audiat o lecție de literatură cu efect somnifer și niște urlete din mormînt, de loc înfricoșătoare. Un pauperism de idei, gros ca un sirop ce năclăiește creierul, o cultură de două parale, colții mărunți ai meschinăriei și ai trivialității, o sîsîială băloasă — iată conținutul acestor conferințe, întru totul potrivite pentru acest auditoriu.

Cheliile și lornetele începură să se miște impacient.

— E futurist ! spuse o voce speriată din fund.

— Nu sînt futurist şi nu am intenţia să vă înveselesc cu înjurături. Într-o privinţă conferenţiarul a avut dreptate. Trebuie să reînviem în voi memoria lui Puşkin. Trebuie reînviată memoria lui printre voi, aşa cum uneori este foarte util să-i aminteşti asasinului de victima sa. Voi, părinţii şi străbunii voştri l-aţi hăituit pe Puşkin. Printre voi se sufoca de plictiseală, de dezgust, voi l-aţi omorît cu mîna lui Dantes. Scriitorii noştri sînt fiii unui mare popor, pare-mi-se, aşa s-a spus aici. Înseamnă că voi sînteţi părinţii, cu averea tocată, pe care Lermontov i-a blestemat. Dacă voi sînteţi părinţii, nu meritaţi decît bice şi ocnă pentru crima de schingiuire a pruncilor.

Ce v-aţi permis să faceţi cu fiii voştri ? Puşkin ucis, Lermontov ucis. Novikov s-a întors din Siberia un mujic alcoolic. Pe Rîleev l-aţi spînzurat, el s-a smuls din ştreang şi l-aţi spînzurat din nou. Gogol şi-a dat foc şi a înnebunit. Cadavrul lui Polejaev a fost devorat de şobolani. Garşin s-a azvîrlit la Petersburg în luminatorul unei scări puturoase. Herzen a peregrinat pe meleaguri străine. Dostoievski s-a zbătut în crize de epilepsie, pentru că l-aţi făcut să guste ocna.

Voi i-aţi trădat cu traiul vostru searbăd de fiecare zi, cu sărbătorile voastre pline de beţie, cu slugărnicia şi văicăreala voastră.

Ce vă pasă vouă de Puşkin ! În timp ce, în rînduri zgîrcite, vi se dezvăluie unul din cele mai tragice şi mai încîntătoare episoade din viaţa omenirii — moartea lui măreaţă şi aus-

teră — voi vă simţiţi tentaţi să beţi un pahar de ceai cu lămîie. Şi cîţi scriitori, poeţi, căutători ai noului şi artişti minunaţi nu sînt sugrumaţi în unghere întunecoase de către critica voastră, căci critica este totdeauna a voastră, ea vă este şi doică, şi dădacă, ea vă păzeşte de hrana proastă şi vă îmbuibă cu păsat de ovăz, fabricat din idei răsuflate. Ca un porc din rasa York, ea devoră rădăcinile tinere şi suculente.

Una faţă de voi — faţă de această ţărînă omenească ce-ţi întoarce maţele pe dos — a fost lăsată cu limbă de moarte şi de Puşkin, şi de Heine, şi de Lermontov. Voi i-aţi recunoscut, dar cu ce bucurie v-ar fi lovit ei — ca şi cu un pumn peste faţă — cu această recunoaştere.

În sală se produse vacarm.

— Vă vindeţi libertatea voastră, a soţiilor şi copiilor voştri pe un blid de linte. Putreziţi în casele voastre înăbuşitoare şi împuţite, vă chinuiţi copiii în şcoli soioase, tremuraţi pentru bunul vostru, pentru saltelele voastre, pentru tihna voastră. Muriţi de hidropizie şi paralizii, sînteţi îngropaţi şi vi se fac parastase la care viaţa voastră este evocată de buze unsuroase, iar văduvele neconsolate răstoarnă peste cadavrele voastre blocuri de piatră cu epitafe pline de jale.

Voi îi urîţi pe cei ce se iubesc, îi urîţi pe oamenii voioşi, îi bodogăniţi în tramvaie şi aşteptaţi numai prilejul să vă încăieraţi ca nişte cîini.

— Nu-i adevărat ! ţipă careva.

Din pricina furiei surde îmi îngheţase inima.

— Zdrenţe omeneşti ! am spus încet şi m-am apropiat de marginea estradei.

În sală se lăsă o tăcere mormîntală.

Am încheiat şi am coborît. Îndată se năpusti peste mine un val de fluierături, sîsîit, ţipete şi tropăit de picioare. Clopoţelul se agită din răsputeri şi cineva ţipă isteric :

— Impertinenţă ! Obrăznicie !

Preşedintele se foi la pupitru, postavul verde alunecă şi de sub el ieşiră la iveală, în toată mizeria lor, nişte mese de joc jupuite.

— Bea puţină apă, îmi spuse în coridor Hatige, şi-mi dădu un pahar. Era lividă. Cu mîna tremurîndă îmi îndreptă o şuviţă de păr de pe frunte.

— Să plecăm de-aici. Repede ! mă rugă şi îmi strînse mîinile.

Winkler şi Staşevski erau uşor neliniştiţi. Iar ţipetele şi clinchetul clopoţelului se auzeau tot mai tare.

Plecarea

Vaporul părăsi portul noaptea tîrziu. Horcăi şi urlă multă vreme, zgîlţîindu-se din tot corpul. Hamalii alergau pe schele şi răcneau. Pe chei felinarele tremurau şi în lumina lor incertă chipul posomorît al lui Garibaldi şi fularul lui roşu şi jilav apăreau şi dispăreau în răstimpuri :

— Mai bine ați pleca, îi strigă de pe punte Winkler. O să răciți.

Bătrînul zîmbi vrednic de milă și făcu un semn cu mîna.

Spart în țăndări, ecoul sirenei de vapor se stingea în ulicioare.

Plecam. Hatige ne însoțea pînă la promontoriul Staronikolaevskaia. În ziua plecării, de dimineață ploua cu intermitențe. Sufla vîntul de nord și stropii băteau în geamuri și în firmele ruginite. În ochii trecătorilor stăruia o lucire rece.

— Splendidă e zarea cenușie, îmi spuse Winkler în dimineața aceea, stînd la fereastră. Privește ce trecere de la orizontul hibernal plumburiu, la aglomerarea de case și la galbenul mării. Să mergem să ne vînturăm pentru ultima oară.

Am ieșit. Winkler îmi povestea de lucrările lui. Printre ele era și un studiu *Argintie*. Un soare de toamnă își strecoară parcă lumina prin fum de lumînare și sub acest soare orașul fumegă. Un alt studiu e *Noaptea*: apă neagră, cerul, contururile negre ale unui vapor și numai o singură lumină roșie. Pe Winkler cel mai mult îl preocupă reflectarea luminii în apă. Mai are încă un cap de bătrîn, pe fondul monoton și prăfos al cerului.

— Bătrînul acesta nu e cumva Garibaldi? întrebă Hatige, nesigură.

— Ești nervoasă, Hatige, spuse Winkler.

— Sînt cam tristă, recunoscu Hatige. De

aceea şi vreau să vă însoţesc pînă la Staronikolaevskaia.

Dincolo de bariera oraşului ne-a prins un vînt tăios, în faţa ochilor se deschideau zări sinilii, încărcate de ploaie. Peste întinderile nesfîrşite ale cîmpiei, norii se tîrau jos de tot.

Noaptea, în ţîrîitul ploii, vaporul ţiui de patru ori... Parîmele plesniră greu pe apă şi puntea începu să vibreze. La debarcader luminile clipiră. Garibaldi îşi flutură pălăria veche şi chiar atunci lumina roşie a farului se înălţă deasupra oraşului şi a ţărmurilor. Apoi farul se acoperi de tulbureala nopţii, se pierdu la capătul pămîntului, şi numai hula puternică şi sărată bătea nedomolită în bordurile de fier ale vasului.

La maşini zornăia o sonerie. Hatige îşi ridică gulerul şi se sprijini de umărul meu. Winkler şedea şi tăcea. Staşevski se retrăsese în cabină.

Tăcerea noastră era plină de gînduri. Atunci cînd Winkler îşi aprindea ţigara, focul chibritului smulgea beznei un cerc purpuriu pe covertă, parîme, balustrade umede şi lacrimile din ochii lui Hatige. Aburul năvălea răguşit pe coşul vaporului.

Dimineaţa, din apele somnolente şi nemărginite se înălţă un soare aprins şi geamurile cabinei de comandă începură să ardă sinistru. De pe punte se ridicau aburi, iar marea, numai scîntei, era albastră pînă la orizont. Ne apropiam de promontoriul Staronikolaevskaia.

În depărtări se vedeau malul galben și nisipos și căsuțele albe ale pescarilor, iar în spatele lor, de partea cealaltă a promontoriului, se așternea din nou marea inundată de siniliul violent.

Hatige coborî. Vîntul îi zburlea părul, îi sufla rochia în toate părțile, soarele îi închidea ochii.

Vaporul o porni în larg. Fumul era purtat într-o parte. El se lasă peste apă, trasînd o cale întunecată. Pescărușii țipau și făceau tumbe.

Hatige se opri chiar la capătul debarcaderului. În spatele ei stăteau un paznic de la debarcader, vlăguit de ani, și două femei cu coșuri de pește. Fîșia orbitoare a promontoriului se profila galbenă.

Ajuns în orașul meu i-am scris imediat lui Hatige :

„Printre nori se cernea o lumină albă, iar marea era învăluită într-o ceață caldă. În calea noastră venea o goeletă, se vede, în drum spre Taman.

Am băut ceai la căldură, în cabină. Apa plescăia la hublouri, pustiul mării se întindea la nesfîrșit. Promontoriul rămăsese la provă. Priveam mereu într-acolo și mă gîndeam la dumneata.

Am trecut pe lîngă farul plutitor. Un vapor vechi, vopsit în alb, cu dungi late de culoare roșie, gemea în lanțuri ruginite. Un om cu o pufoaică ruptă de culoare albastră, proptit în coate la bord, se uita lung în urma noastră.

Simt în mine un nesaț, o sete nepotolită de viață. Ți-aș putea vorbi la nesfîrșit de fiecare clipă, de fiecare dintre zilele pe care le trăiesc. Descopăr în tot ce văd un minunat «gust și miros», o desfătare nesfîrșită.

Abia am terminat o discuție de două ceasuri despre scrumbiile de Kerci, despre guvizi, despre cum intră corbul de mare pe gurile Donului, despre braconieri, despre afumătoarele și artelurile pescărești. Nu știu de ce mi-am amintit de un pahar de cafea foarte concentrată pe care am băut-o într-o cîrciumă murdară din port, de dimineața aceea cînd am băut rachiu englezesc cu căpitanul Șevcenko, de țigările turcești aromate și de grămezile de hamsii albăstrii și umede. Și nu știu de ce, dar am început să mă simt atît de fericit că trăiesc, că mă mișc, că încerc pe obrazul meu atingerea soarelui, a vîntului și a buzelor de femeie.

In sufrageria vaporului stau la masă niște persani cu ochii buni, își încrețesc fețele, rîd gutural și beau ceai cu stafide.

Cît de generoasă este viața, cît de plină îi este fiecare zi. Dumneata știi asta mai bine decît mulți alții."

O săptămînă mai tîrziu, întins în odaia mea friguroasă, reciteam scrisoarea lui Hatige. Avea un *post-scriptum*:

„Îmi scrii de setea de viață. Același lucru se petrece și cu mine, numai că eu nu știu să scriu despre aceasta. Sînt foarte, foarte nere-

cunoscătoare soartei pentru fiecare clipă pe care o petrec fără să te văd pe dumneata.

La promontoriul Staronikolaevskaia, am băut ceai în casa unei pescărițe. La geamurile mici atîrnau ierburi uscate, mirosea a var, a catran, era cald, iar afară, pe nisipuri, marea foșnea abia auzit. Și pescărița m-a întrebat : «Ce-i, nu cumva ți-ai petrecut ursitul ?»“

II. ÎNCEPUTURI ŞI SFÎRŞITURI

Singurătatea

Privesc de pe podul Moskvoreţki ochiurile de apă negre, din gheaţa rîului. În fum scînteiază cupolele de aur ale Kremlinului.

Aşadar aceasta este Moscova. Albastră de firmele cîrciumilor, încurcată în ulicioare, gălăgioasă din cauza gerului şi fumegînd de ruguri. Din pieţele posomorîte ale Zamoskvoreciei priveşte Asia, apusurile monotone incendiază geamurile de la mezanin, birjarii ţipă, clopotele bat de chindie. Ca o odaie călduroasă de ţară, cu sobe colorate, Moscova mahalalelor fumegă. Zgribulit de frig, Gogol priveşte abătut la Moscova, ochilor săi de bronz le este dat să vadă poveşti cumplite. Bujorii obrajilor, aurul şi fumul ard în bătaia soarelui şi tălpile săniilor scîrţîie, ca la ţară.

Sînt singur. Undeva, departe, este toamnă, există un oraş la mare, Hatige, subţiraticul Winkler, înjurăturile lui Staşevski, ochii hîtri ai lui Alexei. Îmi amintesc cum acolo, sub soarele blînd de toamnă, fumega un vapor la de-

barcaderul de pe promontoriul Staronikolaevskaia. Vîntul sufla. Un vînt îndepărtat și drag.

Iar acum, doar o carte poștală.

„A venit iarna. Deseori mă gîndesc la Moscova, la orașul cu multe mii de suflete, unde hoinărești de unul singur și te uiți la tot ce este străin și eu nu pot vedea. Te înfiori de frig acolo, la Moscova, iar mie aici, mi se înfioară sufletul. Fiecare literă, cît de mică, scrisă de dumneata, mă încălzește. Pisoiul doarme pe masa mea. S-a întors pe spate și a mînjit cîteva cuvinte. L-am lovit, dar el s-a frecat de obrazul meu cu botul lui pufos."

Tot frîngînd la bețe de chibrit și arzîndu-mi degetele, urc scara întunecoasă pînă la etajul al treilea. Mă lungesc, fără să mă mai dezbrac, ascult cum cineva respiră de cealaltă parte a paravanului și mă gîndesc cu ochii închiși ce caut aici ?

Odată, acolo la mare, într-o dimineață, mi-am aruncat privirea spre ceasul gării și m-am gîndit : „Trebuie să plec. Atunci dorul meu după Hatige va deveni mai intens și mă va ajuta să scriu."

Adesea mă întreb dacă am suferit destul pentru a fi scriitor. Simțeam nevoia să mă pierd printre sutele de mii.

Pretutindeni căutam suferința. Îmi era mai trebuincioasă decît bucuria. Hoinăream la barierele Moscovei, la Stromînka, Lefortov, Hamovniki. O zăpadă violacee acoperea colinele

Vorobiov, deasupra maidanelor vîntul sfredelea văzduhul, arcurile greoaie ale podurilor atîrnau peste rîu. Totul era neospitalier. În loc de fețe omenești, întîlneam doar căciuli cu urechi, în loc de trupuri, paltoane ponosite, cu lustru. Aceasta mă întrista, dar tristețea mă făcea să cresc, gînduri noi și viguroase îmi veneau tot mai des în minte.

Îmi repetam în fiecare zi : astăzi aș putea să plec, dar nu voi pleca, pentru că vreau să duc la bun sfîrșit ce-am început. Aici, în singurătate, scriu mult.

Zilele sînt tot mai scurte și mai posomorîte. Tot mai des, la geamul meu, lampa arde toată noaptea, focul trosnește, și din ce în ce mai tare mă amețesc propriile mele imagini. Singurătatea nu mă apasă Din cînd în cînd însă, trebuie să mă mișc, să repet în gînd numele lui Hatige, să schimb o vorbă cu cineva. Atunci fumez mult, îmi pironesc privirea în ochii fetelor, răsfoiesc cu lăcomie cărțile. Apoi mă duc la cîrciuma cu canari, de-alături. În larmă, în fîsîit de ceainice, în abur și zăpușeală, îmi uit neliniștea, ascult zăngănitul mașinii, schelălăitul ușilor și îmi spun abia auzit : „Da, se vede că sînt puțin nebun".

Scriu, transformîndu-mă în cărți și dăruindu-mă cu totul.

Am credința că din paginile cărții respiră veșnicia, ea îmi încețoșează capul și, închizînd ochii, simt cum vîntul din grădină îmi răcorește obrazul și-mi acoperă foile, scrise pe toate

fețele, cu zăpadă, așa cum odinioară peste cerneală se presăra nisip. Scrisul mă chinuie.

După un an, voi citi pe marginile cărții mele sute de însemnări privitoare la prostia mea, la sentimentalismul și la eforturile jalnice ale minții mele. Pe paginile cărții și în creierul meu, voi regăsi aceste mucuri de țigară, fumate cu lăcomie, azvîrlite la întîmplare. Am momente cînd urăsc pe toată lumea. Atunci cînd gîndesc rău despre oameni, nu pot să scriu. Veninul mă zgîrie pe suflet, de parcă aș ține un cîine închis acolo. Încerc să uit, să alung gîndul că și eu sînt om.

Cerul umflat atîrnă deasupra capului, ca o piftie. De la fereastră se vede mereu același lucru : fustele femeilor cu poalele slinoase, ca o hîrtie de împachetat scrumbii, mîrțoage năclăite de bălegar, aburul putred împrăștiat de sute de guri, căciuli cu urechi, fețe nespălate, lumina galbenă de spital. Pînă și turlele Kremlinului — ale acestei Mecca albe și maiestuoase — s-au cufundat în ceața sălcie și putredă.

Hatige scrie că deasupra mării s-a instalat cerul strălucitor de februarie. Deseori e ceață, înseamnă că primăvara va fi timpurie și fierbinte.

„Te aștept, spune ea, probabil ești bolnav sau foarte obosit. Vino mai repede. Pentru cîteva zile a venit și Winkler. Se plînge că-i este tare urît. Mi-e foarte milă de el. M-a vizitat des împreună cu Garibaldi."

Ziarul

Banii-s-au terminat. Am început să flămînzesc tot bătînd cîrciumile ieftine şi cantinele studenţeşti. Spre seară aveam dureri de cap şi îmi venea greu să scriu. Totul îmi ieşea searbăd şi stupid. Rupeam tot ce scriam. Zilele treceau fără noimă.

Venea primăvara. Zăpada începu să curgă pe străzi în şuvoaie de urină şi bălegar. Acoperişurile umede luceau. Seara, Zamoskvorecie se profila într-o lumină trandafirie, iar în grădini stănouţele ţipau cu disperare. Nopţile căscau convulsiv, dezvăluind flăcări verzi ce alergau pe firele de tramvai.

Mi-am amintit de un amic al lui Alexei, vechi literat, şi m-am dus la el. Alexei îl rugase, într-o scrisoare, să-mi găsească de lucru. Era un om foarte serios, bolnav de ftizie.

— Vrei să te prăpădeşti ? mă întrebă şi-mi zîmbi doar cu ochii. Ei bine, n-ai decît să te prăpădeşti.

— De ce ?

— Pentru că aşa-i munca noastră, la gazetă. Te absoarbe cu totul.

După o zi, am început să lucrez. Am încetat să mai flămînzesc, dar, cu toate acestea, îmi venea greu să scriu, poate de oboseală, poate pentru că eram în căutarea sfîrşitului de care aveam nevoie la cartea mea — un sfîrşit care să nu aibă decît cîteva fraze, temeinice, liniştite.

Mi se încredinţară nişte misiuni stranii şi curioase. La Hudojestvennîi Teatr se dădea *Cadavrul viu* de Tolstoi. În ziua premierei redacţia primise o scrisoare. Autorul ei, un oarecare Nikiforov, scria că în legătură cu *Cadavrul viu* s-a petrecut o eroare monstruoasă, că el a scris această piesă acum cîţiva ani şi i-a trimis-o lui Tolstoi să-şi dea verdictul. După moartea lui Tolstoi, manuscrisul fusese găsit printre celelalte hîrtii şi atribuit scriitorului. Ciorna manuscrisului se păstrează.

Moscova literară începu să se agite. Mi se încredinţă cercetarea cazului.

M-am dus la Nikiforov. Locuia dincolo de podul Borodino, pe chei, într-o casă sumbră, de lemn. Se porniseră sloiurile, rîul se năpustea ca un uriaş val tulbure, în cartierul Presnea fabricile pufăiau.

Nikiforov, un bătrîn uscăţiv cu ochi inflamaţi şi o claie de păr sur, se sculă de pe divanul desfundat şi îşi ridică gulerul hainei. I-am relatat scopul vizitei mele. Mîinile începură să-i tremure. Prinse să vorbească repede, graseind :

— Scuză-mă, locuiesc prost. N-am unde să te aşez. Am fost actor. Am scris *Cadavrul viu*, dar s-a petrecut o eroare îngrozitoare. Acum sînt şi eu un cadavru viu. Piesa mea i-a adus glorie lui Tolstoi, iar eu trăiesc ca un cerşetor. Sînt un om sfios, m-am temut să-i amintesc lui Tolstoi de piesă şi ea a zăcut la el trei ani. Dar asta-i piesa mea, acolo sînt oameni pe care eu îi ştiu, acolo sînt femei cu care am fost intim.

Şi începu să plîngă.

— Cu ce puteţi dovedi că piesa e a dumneavoastră ?

— Cu ce ? Se vîrî sub divan şi, suflîndu-şi nasul, scoase de acolo o lădiţă soldăţească. Iată cu ce ! Uite ciorna manuscrisului. Afară de asta, o să-ţi spun şi adresa eroinei. Trăieşte, aici aproape, lîngă Moscova, la Puşkino. Descoase-o, o să-ţi povestească totul.

Mi-am notat adresa, apoi am luat manuscrisul. Era o copie fidelă a *Cadavrului viu*. Cerneala strălucea pe foile de hîrtie liniate. Mi-am udat discret degetul cu salivă, l-am apăsat pe primul rînd şi el s-a imprimat pe degetul meu, ca un clişeu. Totul era limpede : *Cadavrul viu* fusese transcris de curînd.

— E un manuscris vechi ?

— Are patru ani.

Bătrînul plîngea. Am scurtat discuţia. Mi-am luat rămas bun şi am şters-o afară. Evident, minţea. Atunci, de ce plînge ? Adresa eroinei m-a zăpăcit cu totul.

În aceeaşi seară am plecat la Puşkino. Era o primăvară neagră, asemenea toamnei, frunzişul uşor îngheţat foşnea sub picioare, aerul proaspăt îţi înţepa plămînii. M-am uitat la adresă : „Puşkino, farmacia, a se întreba de Natalia Viktorovna".

În semiobscuritatea farmaciei nu era nimeni. Apăru apoi o femeie palidă. Părul roşcat îl avea pieptănat lins, ochii îi erau goi, neîncrezători.

— Pe mine mă căutaţi ?

— Da. M-a trimis Nikiforov. Vreau să vorbesc cu dumneata despre *Cadavrul viu*.

M-a privit îndelung, ochii i s-au înnegurat, apoi a țipat isteric :

— Plecați ! Lăsați-mă în pace ! Cum îndrăzniți ! Mi-a fost destul Tolstoi.

Se lăsă pe un scaun lîngă tejghea, cuprinsă de un tremur nervos. Din camera din fund, veni într-un suflet farmacistul, un bărbat mic și gras. El se agită, îi dădu ceva să miroasă, oftă și clătină din cap.

— Ce imprudență ! Doamne, ce imprudență, spunea, uitîndu-se la mine dojenitor. Cum de ați găsit-o ? Cine sînteți dumneavoastră ? Of-of-of, ce întorsătură proastă. Mai bine ați pleca. Îi face rău această amintire.

De rușine fața mi-a ars pînă la Moscova. În vagon, am deschis fereastra și am scos capul afară. Trenul șerpuia prin pădure, aburii se agățau de copaci. În desișul pădurii sălășluia noaptea, totul era neînsuflețit și pustiu. Nici nu-ți venea să crezi că Moscova este la numai douăzeci de verste.

La Moscova i-am spus redactorului șef :

— Concediați-mă, dar asemenea însărcinări nu mai primesc.

S-a uitat la mine și a dat din umeri.

— Un gazetar adevărat nu trebuie să refuze nici un fel de însărcinări. Asta-i legea. Ori da, ori ba.

— Ba, am răspuns eu.

— Nu mă taie capul ce să fac cu dumneata.

Am plecat.

Literatul avusese dreptate. Ziarul mă absorbise. Viaţa înfrigurată a redacţiei bătea adesea ca pulsul Moscovei — oraş cu pieţe ca-n Astrahan şi City londonez.

Îi studiam pe gazetari ca pe un soi deosebit de oameni. Sînt ca nişte pachete de nervi, sau ca un singur nerv vibrant — începînd cu reporterii, abili şi îndrăzneţi, şi terminînd cu irascibilii şi posacii redactori.

Cocainomani, beţivi, băieţi de viaţă, ei şi-au pierdut orice credinţă şi primesc viaţa ca pe un gaz ilariant. Banalul vieţii, care unora le aduce plictiseală, nevoia zilnică de a-ţi întoarce ceasul pentru încă douăzeci și patru de ore, pentru ei nu erau îngrozitoare, ci, dimpotrivă, plăcute. Îi incita. Fiecare zi nouă apărea ca un imens semn de întrebare, și numai lor le era dat să găsească cheia acelei zile, pivotul ei, să șteargă de cu seară și pînă în dimineața următoare acest gigantic semn de întrebare.

Printre ei se nimereau povestitori extraordinari : incisivi, vorbind întretăiat numai cu începuturi de frază, înseilîndu-și subiectul numai din crîmpeie, eliminînd locurile de legătură și amănuntele.

Erau printre ei ghinioniști fără pereche, de care se cuvenea să rîzi. Erau avocați ce străluceau printr-o elocință găunoasă, vechi narodnici, misiți, poeți, studenți eterni, trăsniții mizeri ai Moscovei, amatori de cîntec de privighetoare, aroganții regi ai foiletoanelor — o adunătură de oameni total diferiți, legați prin camaraderie, prin muncă, prin boemă, și tot-

deauna delimitîndu-se de masa compactă a slujbaşilor... Viaţa ţării se răsfrîngea în creierele lor cu sute de anecdote amuzante sau triste.

După zece ani de lucru, pierdeau pofta de viaţă, paginau ziarul ca nişte automate, pufăiau mahorcă şi priveau cu scepticism pe ziariştii tineri, în goană după senzaţional.

Numai acest cuvînt — senzaţionalul — acţiona asupra tuturor la fel. Era ca o explozie de bombă ce punea în picioare toate furnicarele redacţionale şi-i scotea pe redactori din nemulţumirea lor plină de grandoare. Reporteri răguşiţi, ţăcănitul maşinilor de scris, zbîrnîitul isteric al telefoanelor, ochi scînteietori — iată, acesta-i senzaţionalul !

Pe atunci, Moscova era dominată de extravaganţa melodică, densă ca mirosul de parfum, a versurilor lui Severianin. Chipul său tragic flutura pe podul Kuzneţki alături de bluza galbenă, tulburătoare, a lui Maiakovski.

Îşi citea povestirile Bunin. Vocea lui surdă, lipsită de inflexiuni, te adormea. Redingota lui era încheiată la toţi nasturii, mîinile sale pergamentoase erau distante şi neprietenoase, dar dincolo de toate acestea, înflorea deodată Iudeea cea fierbinte şi limba rusă strălucea ca un tezaur de galbeni abia descoperit.

Cu o exaltare mimată şi plină de fast, oficia ca un vrăjitor Balmont. La un moment dat versurile lui îşi pierdeau osatura, plutind ca o nebuloasă de vocabule. În spatele lor se dezvăluia goliciunea sufletului. Micuţul bărbat vestejit se înălţa pe tocuri de damă şi, fără

a-și observa propria slutenie, juca rolul seducătorului.

Erau în floare teozofii. Oamenii se jucau cu idei de două parale, de parcă ar fi fost cele mai mărețe descoperiri. Contactul cu ei era grețos ca melasa. Bărbați sulemeniți, aidoma femeilor, nu se rușinau să circule pe străzi — era secolul lor.

Era deprimant și neliniștitor. Zilnic așteptam să se petreacă niște evenimente, ceva nou. Acest ceva nou trebuia să se întîmple, trebuia să aerisească stătuta Moscovă și întreaga Rusie.

Iat-o, aceasta este Moscova !

Era o noapte cu adevărat marină — amăruie ca apa de ocnă. Dincolo de pătratele albastre ale ferestrelor, vedeam stelele nordului. Mi-am lipit fruntea de geamul rece și am privit adîncul înzăpezit al străzilor, unde felinarele cu gaz se balansau bîzîind. Zorile se revărsau peste acoperișurile din Zamoskvorecie. Mă zgîlțîiau frigurile. Gura mi se uscase, picioarele mă dureau.

Mă temeam că nopțile de iarnă, cu vînturile lor geroase și bezna polară se vor cuibări în rîndurile scrise în grabă și că în cartea mea, aproape terminată, va fi prea puțin soare.

Blestemam nopțile acestea, și oboseala de peste zi, și cele patru coșuri de fabrică de din-

colo de podul Kamennîi. La vederea lor, gîndurile parcă mi se crispau. Rămîneam multă vreme la masă, într-un fel de prostrație, fără să mai văd nimic.

Noaptea aceasta însă am scris ușor și tihnit. Am ațipit dis-de-dimineață, cînd primul tramvai trecea prin Arbat, uruind și scînteind cu luminile sale.

M-a trezit Semionov, criticul nostru de artă de la ziar. Blînd, îndrăgostit de Moscova, în ultimele zile el stătea tot mai mult la mine, bea ceai cu coniac și citea din versurile lui Ehrenburg.

— Ehrenburg are lucruri uimitoare ! spunea el, parcă justificîndu-se, și scotea din buzunar o cărțulie. Ia ascultă :

Suave amintiri, de neuitat
În vorbele „Dorogomilovo", „Arbat".

Sau asta :

Despre ani depărtați povesti-voi, de mama,
De broboada ei — cuib drăgăstos,
Și de scrinul din colț, de ceasul de-aramă,
De cățelul cel alb și pletos.

Sînt lucruri rare, cum de nu-nțelegi ! Dumneata ai nevoie de fel de fel de drăcovenii : încăierări, arșiță tropicală, călătorii pe mare în jurul lumii. Noi însă sîntem mai simpli. Ne suim cu picioarele pe divan, samovarul sfîrîie, îl citim pe Leskov și ne simțim bine. Alteori, te duci la Hudojestvennîi și te înduioșezi de cele trei

surori. Sau o porneşti hai-hui prin cîrciumi, mai sorbi cîte un ceişor cu birjarii din Tver. Bine mai e şi prin împrejurimile Moscovei, la Arhanghelskoe, Ostankino, acolo e o splendoare seculară. Nimic din toate acestea nu cunoşti. Nu vrei să mergem în Parcul Neskucinîi ?

— Să mergem.

La Porţile Kaluga era larmă. Vrăbiile se încăierau în bălegarul de cal. Vîntul mîna frunzişul uscat de anul trecut, cerul de un cenuşiu delicat, clipind din cînd în cînd, se lăsase jos, deasupra străzilor.

Parcul Neskucinîi părea ţesut tot din dantela neagră a ramurilor şi din frunzişul aurit ce supravieţuise iernii. În ferestrele palatului se oglindea cerul, dincolo de Hamovniki se întindea Moscova fumegîndă, se vedea lucind catedrala Hristos Mîntuitorul.

— Iat-o, aceasta este Moscova, spuse Semionov plin de bucurie. Oraşul acesta ascunde un adevăr măreţ. Aici, la Moscova, simţi toată Rusia mănoasă, mirosul tare al mestecenilor, nemărginirea şi singurătatea noastră, a ruşilor. Faţă de Moscova, ca şi faţă de întreaga ţară, încerc un sentiment filial, ca pentru o bătrînă dădacă. Ţin minte, în Franţa, locuiam într-un mic orăşel breton. Într-o bună dimineaţă, m-am trezit şi am văzut prin ceaţa verde oceanul copleşitor. M-am speriat şi n-am mai avut decît un singur gînd : să ajung mai repede acasă, în Rusia, în plină toamnă, în poienile din pădure, năpădite de iarbă neagră şi garoafe sălbatice.

Ne întorceam agale înapoi. La barieră, am intrat în cîrciuma lui Gusev. Jos, lărmuiau birjarii. Sus, în „saloanele pentru nobili", un mecanism cînta asurzitor :

Vuia de flăcări Moscova cuprinsă,
Clăbuci de fum tălăzuiau spre cer,
Iar în Kremlin, spre zarea cea încinsă
Privind sta el, cu mîna la rever.

Geamurile zăngăneau. Forțîndu-mi glasul, i-am povestit lui Semionov despre cartea pe care-o scriu. Se va intitula simplu : *Viața.*

Viața fiecărui om, neînsemnat sau mare, analfabet sau rafinat, întotdeauna tăinuiește nostalgia dureroasă după o altă existență, mai fericită. Așa ia naștere nostalgia raiului, a țării făgăduinței, așa se nasc visurile poeților, sistemele filozofice, dorul chinuitor, ce străbate epocile, după meleaguri inaccesibile. O, suflete clarvăzător al meu, o, inimă neliniștită ! O, cum te zbați în pragul, parcă a două firi !"

— Nu văd nici un subiect aici, spuse Semionov. Probabil, asta nu este decît canavaua. N-are a face, scrie. Scrisul e un lucru minunat. Îmi plac grozav discuțiile astea de cîrciumă, spuse el pe neașteptate și izbucni în rîs.

Ne-am întors seara. În ulicioarele intime ale Arbatului, stelele luceau blînd. Un zgomot egal venea dinspre bulevarde.

Locuința lui Semionov era ca într-un far : la etajul al cincilea. Într-un birou înghesuit

erau trîntite în neorînduială cărţi, manuscrise, gravuri.

Semionov răsfoia un volum gros, pe hîrtie velină, şezînd pe un divan turcesc, cam lustruit. Sora lui, Nataşa, o tînără actriţă, citea cu glas scăzut versuri de Voloşin. Afară era frig. În camera de alături, bătrîna dădacă pregătea ceaiul, străduindu-se să nu facă zgomot.

— Povesteşte-ne ceva, se rugă Nataşa, în timp ce-şi trecea printre degete şalul înflorat. Ceva în genul celor citite acum de mine. Ţin doar de meridional, le cunoşti !

Am povestit despre stepă, gorgane, necropole, despre legende, auzite din fragedă copilărie prin părţile mele, despre toamnă, cînd lăstărişul roşu şi pelinul cenuşiu năpădesc cărările stepei, iar marea linge nisipurile pustii.

— Acolo îmi amintesc totdeauna de versurile lui Puşkin : „Ale pămîntului din miază-zi, meleaguri sfinte..."

Am povestit despre Taganrog, oraşul salcîmilor albi, somnoros şi curat, de la ţărmul palidei mări. În grădinile lui înăbuşitoare arde întotdeauna un soare fierbinte, iar în rada minusculă a portului, lîngă cheiurile năpădite de păpădie, stă în lanţuri ruginite, cu armamentul scos, velierul „Zaporojeanul".

Am amintit de Mariupol, cu portul său la mare, mereu pustiu, cu taverne lăsate într-o rînă şi plaja acoperită cu tătăraşi ; de Kerciul cenuşiu ca scrumul, de ţărmurile pustii ale Tamanului lermontovian, de frumuseţea străzilor din Sevastopol, învăluite de mirosul mării,

de brizanții înspumați din dreptul Hersonesului și de Bahcisaraiul ce somnolează în zvonul havuzurilor.

Am vorbit de strălucirea și cupiditatea Odesei, cel mai neconformist oraș din Rusia. Am amintit de Nipru lîngă Ekaterinoslav, împînzit de grinduri late, de insolita toamnă kievleană și, în sfîrșit, de Turchestan, cu mormîntul lui Timur pe dealuri arse de soare, țară a nisipurilor incandescente, unde liniștea deșertului este neobișnuită și asfințitul larg plin de melancolie.

Am povestit de țărmurile pîrjolite ale Mării Caspice. Acolo, într-un orășel uitat de lume, zi și noapte am jucat *chemin de fer*, orbiți de soare și bînd un coniac infect, ca să nu ne îmbolnăvim de friguri.

Ochii Natașei începură să strălucească.

— Ai văzut cu adevărat toate acestea ? Asta poate să-ți ajungă pentru o viață întreagă.

Am început să rîd.

— Globul pămîntesc nu este chiar atît de mare.

La ceai, a venit Rogovin, înalt, într-un costum cenușiu, „un neprihănit“, după spusele lui Semionov, și un om talentat, colaborator la una din marile gazete. Provenea din preoțime, avusese o copilărie mizeră și ajunsese la ziar după greutăți incredibile. Aici se făcu repede remarcat prin recenziile sale strălucite. Vesel, afectuos ca un copil, era un intim al cercului lui Semionov.

— L-am întîlnit pe idiotul ăla, spuse el, așezîndu-se la masă. Pe poetul ăla, K. Poartă breton ca o fetișcană de provincie. Spune că scrie un nou roman. Se va intitula *Buzele prieteniei.* M-a întrebat dacă titlul e original. M-am înfuriat și i-am spus că îmi trezește asociația cu buzele umflate. Pe loc a căzut de acord cu mine. Grafomanii, oamenii fără de har, au pus mîna pe reviste, tîrăsc după ei băietandri care se bîlbîie, se umflă-n pene, vorbesc psalmodiind, ca doamnele cu cățelușii de salon, umblă, unduindu-se, niște nevolnici, scriu fleacuri fără valoare.

— Dă-i încolo pe cretinii ăștia, îl sfătui leneș Semionov. Toarnă-ți mai bine rom în ceai.

— Natașa pare a fi astăzi tare severă, spuse Rogovin și-l trase de ureche pe Bobka, o jăvruță albă, cu o pată neagră pe bot. Ce ți s-a întîmplat ?

— Nimic, răspunse Natașa. Maximov tocmai povestea despre pribegiile lui.

— Face să-l asculți. Eu la mare n-am decît răul de mare, el însă, dracu' știe ce nu are : și fregate, și perle, și pe olandezul zburător.

Natașa roși.

Veni prietena Natașei, Nina, o fată blondă, durdulie.

Bunicul ei stătea în niște magazii din ulicioara Cerkasski, înțesate cu fire de tort, și la lumina unei candele își număra, lîngă cutiile ferecate ale icoanelor, cupoanele și bancnotele. Tatăl ei învîrtea cu îndrăzneală afaceri pe picior mare, prezida la consiliile industriașilor, era plin de

voie bună, neobosit, edita o gazetă a lui și se îmbrăca ca un englez.

Nina fuma, îi plăcea să te privească lung în ochi și se îmbrăca în mătase gri.

Ne-a oferit bilete la teatru. Am ieșit în stradă gălăgioși și după o tîrguială aprigă cu birjarii — Rogovin îi învinuia că ar fi prizat cam multă cocaină — o luarăm pe jos. Birjarii se țineau în goană după noi, depășindu-se unul pe altul, își plesneau caii și strigau care mai de care.

— Excelența-voastră, poftiți !

Rogovin cedă și ne suirăm. Eu eram în aceeași sanie cu Natașa. La Porțile Nikitskie i-am privit profilul delicat, la lumina puternică a felinarelor.

Din acea seară am îndrăgit Moscova.

Împrejurimile

Înainte de a o fi întîlnit pe Hatige, nu mă temeam de nimic. Nu aveam nimic de pierdut. Trăiam în așteptare. Nu aveam sentimentul trecutului.

Acum, la răstimpuri, mă cuprinde spaima. Mi-e teamă să n-o pierd pe Hatige. Mă tem pentru fragilitatea ei. Viața se scurge prea repede. Mi-e teamă că nu am suficientă forță pentru a mă automodela, că sînt prea sărac pentru iubire. Mi-e teamă de munca cotidiană,

iar chipurile multor oameni nu-mi place să le văd : îmi frîng ziua în două, mă împiedică să gîndesc.

Primăvara începe şi nostalgia. Ea mă ademeneşte în zilele ploioase la hoinărit, pe străzile unde ştiu că nu pot întîlni nici un cunoscut. La Sadovniki, la Şcipka, la Mariinaia Roşcea, afară de femei pricăjite şi o mulţime de copii, nu întîlnesc pe nimeni. Nu am nevoie de nimeni. Mă simt bolnav de singurătatea mea.

Mă obişnuisem de mult să-mi întîmpin nostalgia ca pe un lucru inevitabil şi am renunţat la încercarea de a-i căuta cauzele, începutul şi sfîrşitul. Durerea vine ca şi somnul. Cînd eşti cuprins de nostalgie e tare bine să scrii. Cînd nu scrii, eşti în căutarea durerii. Ţesutul sufletului se regenerează, se granulează ca la rană.

Rogovin s-a făcut foarte tăcut. Semionov bea des. Nataşa e surescitată şi exuberantă. Exuberanţa ei, beţia şi tăcerea lor provin din această nostalgie, ce nu are nume.

E ceva mai mult decît nostalgia. Îţi biciuieşte inima, ca un vînt umed, impetuos. Omul îşi depăşeşte propria sa măsură. Viitorul îl bîntuie cu un impuls nou de prospeţime, de strălucire, cu un fel întru totul deosebit de a percepe universul.

Uneori înregistrez, chiar la hotarul conştientului, sute de lucruri, dorinţe şi imagini, ce nu pot fi redate. Mintea nu le poate înţelege, nici cuprinde ; prin vidul şi moleşeala ei, aud tot

mai des imboldurile imperioase şi tenace ale unei voinţe noi.

Dimineţile mă duc adesea cu vaporul pe rîul Moscova pînă la Colinele Vorobiov. Pe micile vaporaşe totdeauna e pustiu : circulă doar băieţandrii, lăptăresele şi zarzavagiii din Hamovniki şi din suburbia Jivodiornaia.

Odată, am telefonat la redacţie şi am spus că sînt bolnav. Toată ziua am hoinărit prin oraş, bătînd ulicioarele dosnice pentru a nu vedea pe nimeni. Fumul spînzura peste apă. Lîngă zăgazul Babiegorodskaia spălătoresele limpezeau rufăria ; sineala şi săpunul pluteau într-o broderie savantă. La Boloto am luat bilet şi m-am aşezat în aşteptarea vaporului. Îl citeam pe Wilde. Porumbeii mi se învîrteau printre picioare. Mirosea a petrol, a fîn şi a mere. Prin fumul trandafiriu, Moscova strălucea şi zvonea. Norii aruncau umbre sinilii, ce se tîrau pe pămînt. Şalul pestriţ al oraşului pălea, se aprindea şi făcea ape în lumina soarelui. Deodată, porumbeii se agitară şi cineva îmi puse mîinile la ochi :

— Nataşa, astîmpără-te !

— Cum de m-ai ghicit ?

— După mănuşă şi pentru că eşti unica pe care o cunosc la Moscova.

— Mergeam pe Cheiul Kadaşevski şi te-am văzut. Porumbeii făcuseră roată în jurul dumitale şi parcă aşteptau ceva. Le-ai dat să mănînce ?

— Nu.

— Unde te duci ?

— La colinele Vorobiov.

— Să mergem. Astăzi n-am repetiţie.

Pe punte mi-a povestit despre teatrul ei. În fiecare vară pleacă cu toată trupa la Eupatoria, au acolo un petec de pămînt şi o bojdeucă de piatră cu acoperiş din foaie de cort. Pescuiesc, încarcă sarea pe vapoare, fac plajă.

Acum, o vedeam deseori pe Nataşa, dar niciodată nu mă puteam elibera de o anumită stînjeneală. Avea ochii creionaţi, strălucitori, ciorapii gri, bine întinşi, îi acopereau picioarele lungi, zîmbea mult şi mă apuca de mînă.

— N-ai fost niciodată la teatrul nostru ?

— Nu.

— Hai să mergem mîine. Vino seara, o să-ţi aduc un bilet.

Vaporul a şuierat tînguitor şi elicea a intrat în funcţiune. De la fund, mîlul negru urca în jerbe. Băieţandrii de pe mal se puseră pe hăulit şi începură să arunce în cîrmaci cu surcele.

— V-arăt eu vouă, împieliţaţilor, ţipă, furios, cîrmaciul.

După Strelka, ieşirăm pe firul apei ; zeci de bărci se îndreptară spre vapor — să fie legănate de valuri. Băieţandrii goi puşcă se apucau de borduri. Vaporaşul şuiera cu disperare, cîrmaciul înjura, dinspre apă venea chiloman, rîsete, ţipete.

— Eu sînt unica pe care o ştii, spuse Nataşa, şi în ochi îi sclipi soarele. Nu ţi se potriveşte. După mine, dumneata eşti un aventurier.

Îmi place să stau de vorbă cu dumneata. Acolo, la mare, se poate să n-ai nici o femeie ? Marea, furtunile, porturile, formează un cadru minunat pentru dragoste.

— La mare am.

— De aceea la Moscova nu te uiţi la nimeni ? E adevărat ?

— Dacă vrei, e adevărat.

— Sînt unica pe care o ştii la Moscova, dar totodată nu sînt unica ; curios, nu-i aşa ? spuse ea după o pauză şi începu să rîdă. Ce carte ai ?

Ea luă cartea, o răsfoi la repezeală şi o aruncă peste bord. Cîrmaciul privi îndărăt. Băieţandrii se năpustiră cu chiloman să pescuiască cartea, unul o apucă cu gura şi porni să înoate după vapor. Un zarzavagiu negricios, cu un ciur în mînă, se uită la Nataşa şi spuse vesel :

— Aprigă. Ce ţi-a făcut cartea ?

— De ce ai aruncat-o ?

— Aşa... Mi-am pus în gînd, dacă se duce la fund — e da, dacă o prind băieţii — e nu.

— Azvîrle-o, despuiatule ! strigă cîrmaciul la băieţandru. Vaporul îşi încetini mersul. Pasagerii spînzurau peste bord. Azvîrle-o, că ajunge pînă aici !

Băieţandrul izbuti s-o arunce. Cartea căzu chiar lîngă bord şi se duse încet la fund.

— S-a dus la fund, fie-i ţărîna uşoară, spuse zarzavagiul. O grozăvie să mergi cu vaporul ăsta. Totdeauna se întîmplă cîte o istorie. Ieri au dat peste cap o femeie ce aducea lapte, acum au dat la fund o carte.

— Maximov, spuse Nataşa şi îşi întoarse faţa de la mine. Nu te supăra. În ultimele zile fac multe prostii. Chiar astăzi îţi fac rost de aceeaşi carte. S-a întîmplat aşa... nici eu singură nu ştiu cum.

— Fleacuri.

În carte era ultima scrisoare de la Hatige. Nu apucasem încă s-o citesc.

Rîul se făcu mai închis la culoare din cauza ierburilor, zarva se linişti. În stînga se întindea un pămînt argilos. Vaporul întoarse brusc şi acostă la un mic debarcader.

Pe debarcader, un dulău roşcat şi vesel lătra la vapor, la rîu, la noi toţi.

M-am dus să mă scald. Nataşa s-a aşezat pe mal, pe un copac prăbuşit. În înaltul cerului pluteau vălătuci de nori. La ştrand era pustiu şi cald, un băieţandru mucos şi ciufulit prindea peşte.

Am înotat pînă la malul celălalt, m-am apucat de vaporaş, apoi m-am băgat la fund.

— Maximov, ajunge ! mi-a strigat de pe mal Nataşa.

Soarele o bătea în faţă, ea-şi feri ochii cu palma. Băieţandrul s-a simţit jignit pentru mine.

— Dacă vreţi, el poate să înoate pînă la Moscova şi îndărăt, aşa-i el. Îl ştiu eu.

— De unde ?

— Poate că data trecută am înotat împreună cu alde el. A ajuns pînă la fund, pe crucea mea, mi-a desprins cîrligul.

Corpul îmi ardea, m-am îmbrăcat repede, am ieşit din ştrand şi am făcut un salt pe mal.

— Parcă eşti din bronz, spuse Nataşa şi-mi atinse mîna. Ai mîinile reci.

— Bine mai e, numai că am o foame de lup.

Băieţandrul venea respectuos în urmă. El spuse :

— Aici pe colină e un birt, are şi bere.

Am urcat pe o scară de lemn părăginită pînă la restaurantul de pe colină. Măsuţele erau aranjate pe iarbă, sub nişte mesteceni firavi. Chelnerul scutură măsuţa cu un şervet mototolit, cu acelaşi şervet îşi şterse sudoarea de pe faţă, se zborşi la un cîine flocos şi ne aduse chiftele prăjite şi bere.

Dinspre rîu adia un vînt slab. Frunzişul mestecenilor tremura mărunt, petele de soare zburdau pe cărărui, pe măsuţe, pe obrazul Nataşei.

Ea îşi sprijinise bărbia în mîini şi privea în jos, spre rîu.

— Mănăstirea Novodevicii, spuse ea. Acolo ar trebui să fiu claustrată, să nu mai fac prostii. Mai eşti supărat ?

Şi din nou îmi atinse mîna. Căţelul se ridică pe labele dinapoi şi începu să scheaune de nerăbdare. I-am aruncat o bucată de pîine.

— Liuska, marş de aici ! ţipă chelnerul fioros.

Liuska se arcui şi se tîrî pe burtă sub masă. Sub masă, linse cu recunoştinţă ghetele mele şi prinse să lingă picioarele Nataşei.

Nataşa începu să rîdă şi tresări. Lacrimi de surescitare îi umpleau ochii.

— Eşti obosită ? Să plecăm în oraş.

— Plecăm imediat. Cum vin acasă dau de Rogovin. E un om drăguţ, vesel, dar flecăreşte tot timpul. E oribil obiceiul acesta gazetăresc. Face gălăgie, cîntă, hohoteşte, povesteşte anecdote, iar eu rîvnesc la linişte. Nu pot să gîndesc, nu pot nici măcar să visez prosteşte la nişte discuţii purtate cu căpitani, pe puntea unui vas. M-ai molipsit cu poveştile dumitale marine. Visez mereu un port vechi, eu parcă sînt lampagiţă, aprind pe chei felinarele cu ulei, iar căpitanii mă cinstesc cu vin negru şi mă sărută pe ceafă.

— Te cinstesc nu cu vin negru, am spus eu cu seriozitate, ci cu vin din insulele Tutuita din Oceanul Pacific. Este cel mai tare vin, miroase a sîn de fecioară. Marinarii au superstiţia că poţi vrăji o femeie numai cu acest vin.

— Ei, spune, nu eşti nebun ? zise Nataşa. Probabil că mie mi s-a şi dat vin din insulele Tutuita. Interesantă discuţie la o sticlă de bere acră, marca Triohgornaia.

Se porni să adie vîntul, o umbră acoperi grădina şi rîul, în depărtare Moscova sclipea domol sub razele soarelui. Am coborît la debarcader şi am luat vaporul pentru Dorogomilovo. Ne-am dat jos la Podul Borodino. Peste Arbat plutea pulberea amurgului, se auzea scrîşnetul tramvaielor.

La despărţire, Nataşa mi-a spus :

— Vino diseară la mine după bilet și după carte. Nu aveai nimic în carte ?

— Nu.

— Slavă Domnului ! Să nu pui niciodată în cărți scrisori de la iubite, spuse ea și izbucni în rîs. Adio !

Bilețelul

Mi-am terminat cartea. Mă cuprinse plictisul și mă simțeam îmbătrînit cu zece ani. Aș fi vrut să mai scriu, să-i mai fac pe eroi să rîdă, să iubească, să facă prostii și să rătăcească prin țară. Ei însă s-au stins în clipa cînd am încheiat ultimul rînd și am pus punct. Mi-am devenit mie însumi inutil. Petreceam multă vreme la fereastră, fumam, umblam prin odaie încoace și-ncolo.

De-am încheiat cu truda și mi-am primit și plata,
Nevrednic de-altă muncă rămas-am salahor ?
Ori mă codesc la lucru — amicul mut al nopții,
Prieten cu penații, plăcut lui Aurora ?

Am hotărît să trec pe la Semionov, să-l iau cu mine să batem cîrciumile. Pe neașteptate mi s-a adus o scrisoare de la Natașa.

„Nu ai fost de mult pe la noi — se vede că ești supărat pentru cele întîmplate pe vapor. Știu că scrii ceva interesant (așa spune fratele

meu), dar nu e oare cu putință să te rupi pentru două ore ? Astăzi mi-e tare urît. Sînt gata să bocesc ca o țărancă.

Diseară joc numai în actul întîi. Dacă nu ți-e greu, treci pe la teatru să mă iei. Am o idee grozavă."

Am intrat într-o cofetărie pe Bolșaia Nikitskaia și am băut o cafea concentrată. M-am văzut în oglindă. Mă albisem mult la față, bronzul se dusese, brațele mi se subțiaseră și ochii se făcuseră mai închiși la culoare. Toată robustețea mea o dăruisem *Vieții*. Și abia acolo, în cofetărie, mi-am dat seama pentru prima oară cît sînt de obosit.

Încercam să nu mă mai gîndesc la scrisoarea Natașei. Ce-i voi spune ? De fapt, scriind ultimele capitole, eram cu gîndul la ea.

„Viața este frumoasă, mi-a trecut din nou prin minte, intrînd în teatru. Accept totul — și iubirea Natașei și iubirea mea pentru Hatige. Mă tulbură la fel de mult și ochii plini de iubire ai Natașei, și dorul meu după fata ce mă așteaptă acolo, la mare."

În foaier nu era nimeni. M-am așezat pe o canapea cu catifeaua roasă. Din scenă răzbăteau voci. Plafonierele erau învelite în tifon galben.

„E grăbită să trăiască", mi-am spus cu gîndul la Natașa, și mi-am aprins o țigară.

Spectacolul se desfășura în surdină. Se auziră pași precipitați. Am aruncat țigara și m-am ridicat s-o întîmpin pe Natașa. În clipa aceea,

am înţeles, cu bucurie şi disperare, că nu voi putea să evit ceea ce se abătea asupra mea, încă vag, nedesluşit.

Nataşa mi-a întins amîndouă mîinile şi m-a privit în ochi.

— Îmi eşti atît de necesar, spuse ea, aşezîndu-se alături de mine. Ceea ce ţi-am scris nu e tocmai ce aş fi vrut. Plec pentru trei zile la Arhanghelsk. Săptămîna aceasta sînt liberă şi vreau să pun la cale o nouă prostie. Vino cu mine. Trenul pleacă la ora unu din noapte. Vom rămîne acolo două, trei zile. Ştiu că nu vei gîndi nimic rău. Ai o inocenţă bărbătească. Cu dumneata pot vorbi despre orice.

— Plecăm, am spus.

— Aproape de unu după miezul nopţii te voi aştepta la Gara Iaroslavl, mi-a spus Nataşa la ieşire. Încerc un sentiment de mare împăcare, parcă aş fi la altar. Nu mi s-a mai întîmplat niciodată ceva asemănător. E atît de bine, încît mă simt descumpănită şi îmi vine să plîng. Gîndeşte-te, Maximov ! Vom fi singuri, într-un oraş polar, printre necunoscuţi. O să-ţi povestesc multe lucruri interesante.

Ea sări, uşoară, în tramvai şi întoarse capul să mă privească. Am luat-o spre Arbat. Un cer verde mocnea deasupra bătrînei Moscove. Întors acasă, am băut nişte vin şi am adormit.

Am visat străzi încălzite de soare, străzi albe şi mănăstiri catolice adormite. Un cer îndepărtat, palid şi înspăimîntător, privea oraşul, mă privea pe mine. O aşteptam pe Nataşa la poarta mănăstirii. Ea era în curte. Lîngă un puţ

de piatră, apa picura zgomotos, de pe ziduri atîrna o tufă înăbușitoare de liliac. Clopotele începură să bată, am intrat în curte, apoi în catedrala întunecoasă. Lumînări subțiri fumegau, zburau porumbei, fața Natașei era întunecată și palidă, ca argintul icoanelor înnegrite.

S-a oficiat o slujbă foarte lungă. Preoții vorbeau în șoaptă și numai arareori exclamau fornăit și solemn : „*Amen !*" Genele Natașei tremurau și din cînd în cînd picurau lacrimi pe lespezile de fontă.

Ea își plecă capul și un preot mărunțel și cărunt îi puse o cunună de aur.

— Și-acum, și de-a pururea, și-n vecii vecilor.

— În vecii vecilor te voi iubi, spuse Natașa și mă cuprinse după umeri.

Ea începu să rîdă și atunci am văzut că nu era Natașa, ci Hatige. Zidurile catedralei se făcură străvezii. Un șuierat straniu mă amețea : era fîlfîitul miilor de pescăruși ce zburau spre mare.

— Să mergem, spuse Hatige. Te așteaptă Juciok. A prins un pește cu aripioarele sinilii. A întinerit cu douăzeci de ani.

M-am trezit. Era frig, tremuram, m-am înfășurat în palton. Pe Arbat treceau în goană tramvaie goale. Moscova ațipea.

În gară, la bufet, mă aștepta Natașa, la o măsuță.

— Ai febră, spuse ea și își scoase în grabă mănușa. Dă să văd fruntea. Da, arzi.

— Din cauza unui vis, am răspuns. Am adormit şi am avut un vis ciudat.

I-am povestit visul, dar n-am pomenit nimic de Hatige.

— Şi-acum, şi de-a pururea, şi-n vecii vecilor, am spus, privind-o în adîncul ochilor ce se înnegurau.

— Să nu-mi mai povesteşti asemenea vise, auzi !

Căpitanul norvegian

Arhanghelskul ne-a întîmpinat cu vînturi cenuşii şi grele. Marea Albă se dezgheţa. Oceanul mai era încătuşat în sloiuri. Dinspre cheiuri venea miros de peşte şi de cherestea, felinarele se pierdeau în noaptea polară, catedralele şi căsuţele scunde îşi profilau în pieţe zidurile străvechi şi albe.

— Ce frumos este ! spuse Nataşa. Pînă şi vorba oamenilor are ceva deosebit, geros. Nu eşti supărat că te-am adus aici ? Eu mă simt atît de bine, ca într-un vis.

Vîntul purta stropi răzleţi de lapoviţă. Un bătrîn birjar îşi struni căluţul, mestecă din buze şi ne întrebă :

— De la Moscova, drăguţilor ?

— De la Moscova.

— Se vede, după negustorie ?

Am început să rîd.

— Da, unchiaşule, după negustorie.

— Acum treaba e serioasă. Bunăoară cu lemn sau cu peşte. Ai luat şi nevasta cea frumuşică cu matale. Asta, drăguţilor, nu afli pe toate cărările, ca bărbatul să trăiască suflet în suflet cu femeia.

Începu să rîdă icnit şi îşi scutură capul.

— Acu nu-u-u ! Purtările sînt cu totul altele. Aşa-i. Pe feciorul-miu l-a lăsat nevestica, a fugit cu un *pomor* în Kandalakşa. Ce moaşă-sa i-o fi trebuit *pomorul ?*

— Ei, să v-ajute Hristos, spuse pe neaşteptate, îşi smulse căciula de blană şi îşi făcu cruce.

La hotel becurile luminau puternic. Personalul alerga fără zgomot pe covoarele roşii. Nataşa îşi luă o cameră nu prea mare la capătul coridorului. Acolo i-au adus bagajul de mînă. Mie mi se dădu o odaie mare, călduroasă, decorată cu vederi înfăţişînd mănăstirea Soloveţki, înnegrite de vreme ; aveam fotolii bătrîneşti, adînci şi o sobă de teracotă albastră. Pe o masă rotundă, şubredă, se afla un calendar de anul trecut şi o călimară cu cerneală uscată.

După un perete de scînduri, cineva vorbea într-o limbă străină. Omul de serviciu, povestea, stînd respectuos lîngă uşă, că este vorba de un căpitan norvegian, în port la iernat.

— Cît de ciudat este totul pe aici, i-am spus Nataşei, aşezîndu-mă la picioarele ei pe un covor vechi. Am vecin de cameră un căpitan norvegian, iar pe pereţi atîrnă gravuri vechi : vederi din insulele Solovki, catedrale, biserici

de lemn. Nu este ciudat că am devenit dintr-o dată atît de apropiați, că ești aici cu mine, că în fiecare clipă îți simt alături respirația, îți aud glasul ? Am îndrăgit și apoi, mai tîrziu, în amintiri, voi îndrăgi tot ce ne înconjoară : și catedralele, și hotelul pustiu, și pe căpitanul norvegian cu galoanele aurii, și uite, aceste căni de faianță, îngălbenite, și pe mine, și tot ce dumneata ai atins cu mîna măcar o singură dată.

— Maximov, dragule, spuse Natașa și mă privi cu neliniște în ochi. Am uitat de toate capriciile mele. Dumneata doar știi tot. Vorbește.

— Poate că am născocit toate acestea, cum născoceam în copilărie mii de povești care mă emoționau pînă la lacrimi. Nu știu. Știu doar un lucru, Natașa, știu sigur că acum mă iubesc numai pentru ceea ce mi-ai spus la Moscova : „Vreau să simt asupra mea ochii, forța dumitale, să-ți aud glasul, să trăiesc prin ceea ce trăiești dumneata". Dar poate, am continuat eu încet, voi pleca chiar mîine. Nu știu nimic. Nu trebuie să te chinuiești.

— Dacă ai ști, spuse Natașa cu durere, cît am așteptat și cît m-am temut de clipa asta, cît îmi era de greu acolo, la Moscova, cînd încă nu bănuiai nimic. Am plîns zile și nopți în șir ca o fetișcană proastă și neajutorată. Tînjeam după dumneata și mă temeam să te întîlnesc. Ajunsesem chiar să te urăsc. Dumnezeule, mă simțeam complet istovită, eram cu adevărat bolnavă și mă disprețuiam pentru asta. Atunci

am înțeles că vanitatea mea stupidă, și teatrul, și viața dinainte cu eterna ei melancolie — totul este ridicol de neînsemnat și de jalnic față de ce se-ntîmplase. Toate acestea au dispărut și a rămas doar iubirea pentru dumneata, neliniștea pentru oboseala dumitale, teama pentru dumneata. În seara aceea cînd ți-am vorbit de Arhanghelsk, n-am putut să joc. Am rugat-o pe bătrîna mea dădacă să-mi dea un somnifer ca să ațipesc măcar o clipă și să visez într-un vis tulbure și plin de bucurie că mă iubești. Am ajuns la limita după care nu mai poate urma decît ceva îngrozitor și ireversibil, sau fericirea. Dar ea nu există încă, Maximov.

— De ce ? am întrebat și m-am ridicat în picioare.

— De ce ? repetă, ridicîndu-se și ea. Îți aduci aminte, am aruncat în rîu cartea dumitale. Acolo era o scrisoare de la aceea pe care o iubești. Știu bine. Nici n-ai clipit măcar. Asta m-a cam speriat. Sau e adevărat că pentru dumneata a început acel ceva autentic sau... — ea tăcu îndelung — sau ai sufletul înghețat și urmezi orice femeie. Nu știu...

Ea se apropie de fereastră. În sufletul meu se frînse ceva. Dezgustul pentru mine mă făcu să amețesc. M-am lăsat pe canapea. Acel miez de noapte verde dispăru, am mai auzit strigătul Natașei și mi-am pierdut cunoștința.

Leșinul fu de scurtă durată. Cînd am deschis ochii, în urechi îmi zumzăiau zeci de stîlpi de telegraf. Natașa îngenunchiase lîngă mine și

respira greu. Eram descheiat la piept, aveam pe inimă o compresă rece și jilavă.

Natașa puse mîna pe fruntea mea.

— A trecut, a trecut totul? întrebă ea cu un glas sonor şi înalt. Uite ce-am făcut! Ei, cum te simți?

— Bine... Mă supără puțin inima. Mi s-a mai întîmplat și altă dată.

— Și sînt de vină numai eu, eu, eu... Iartă-mă. Nu știam. Am făcut să te doară foarte tare.

În aceeași seară i-am scris lui Hatige:

„C'est un emploi difficile d'être fiancée d'un poète." [1]

Trebuie să-ți povestesc tot. Ancora mea a fost smulsă. Tot ce era statornic în mine s-a topit ca zăpada. Mă aflu în frigurosul Arhanghelsk cu o fată minunată. O cheamă Natașa. Mă iubește, mi-a încurcat toate căile, a amestecat toate cărțile și mi-a vorbit atît de simplu despre iubire. Nu pot și nici nu îndrăznesc să lupt. Te iubesc pe dumneata și pe ea și nu mai înțeleg nimic din ce se petrece în viața asta. Recunoașterea aceasta mă costă scump. Nu mă cunoșteam și nu mă cunosc nici acum. Noțiunile de bine și de rău s-au încurcat. Nu știu și nici nu pot să mă descurc în ele. Există numai un singur lucru: ziua de astăzi care nu va mai reveni niciodată și viața minunată, chinuitoare și, pînă la urmă, de neînțeles."

[1] Este o îndeletnicire grea să fii logodnica unui poet. (Fr.)

Pe deasupra Dvinei sclipea un cer rece și străveziu, ca o pojghiță subțire de gheață. Trotuarele de lemn luceau.

Treceam cu Natașa și cu Sigurd Torbersen, căpitanul norvegian, prin locuri îmbîcsite de mirosul unturii de pește, al butoaielor goale și al punților din lemn de pin, încă verde, și ascultam, parcă prin somn, dangătul liniștit al străvechilor clopote. La chei era acostată „Glittertind", nava lui Torbersen, un colos negru ce transporta cărbuni. Din coșul cambuzei se încolăcea un firicel de fum. Un marinar, într-o pufoaică stacojie, cu fața bine rasă și înroșită de vînt, își scoase din gură pipa, îi strigă ceva lui Torbersen cu vocea răgușită și-i întinse Natașei o mînă bătătorită.

În cabină era cald, soba de tuci dogorea, geamurile groase ale luminatoarelor duble erau tare aburite. Am băut cafea la o masă din lemn nevopsit. Soarele bătea oblic pe fețele noastre, cu săgeți fumegînde. Torbersen îi povesti Natașei despre pescuitul de batog pe bancurile de la New Foundland, despre Bergen, fiorduri, despre căsuța lui cu jaluzele galbene. La întoarcerea căpitanului din cursă, fiul lui înalță, pe catargul de pe casă, drapelul norvegian.

Apoi Torbersen a scotocit într-o ladă cu cărți, a scos un volum albastru pe care l-a întins Natașei. Pe pagina de titlu am putut citi :

„Knut Hamsun. Pan".

Torbersen s-a așezat la masă și cu un scris citeț și drept, de parcă ar fi notat latitudinea și

longitudinea în jurnalul de bord, a scris pe carte în franţuzeşte : „Nataliei Semionovna, în amintirea întîlnirii, din partea lui Sigurd Torbersen din Bergen, căpitanul lui «Glittertind»“.

Frigurile

Ne-am întors la Moscova în timpul nopţii. Aveam frisoane ; stăteam întins pe cuşeta de sus, învelit cu paltonul. De la fereastră venea frig, mă durea inima, versurile lui Tiutcev nu-mi ieşeau din minte :

O, suflete clarvăzător al meu, o, inimă neliniştită
O, cum te zbaţi în pragul, parcă a două firi !

Nataşa dormea liniştită pe cuşeta de jos. O singură dată a sărit în picioare şi mi-a atins fruntea cu mîna. Am închis ochii, prefăcîndu-mă că dorm, apoi m-am cufundat în uitare şi aş fi vrut să zac aşa zile şi săptămîni în şir, legănat de vagon, ca stelele mari şi albe să galopeze veşnic la ferestre, iar trenul să huruie înăbuşit, clătinîndu-se pe pîrtiile din pădure.

Dar, ca o răzbunare, veni Moscova cenuşie şi scundă. Afară bura şi picăturile băteau în acoperişul vagoanelor. Locomotiva atinse punctul terminus. Primul tramvai matinal scrîşni, scrijelind o brazdă în sufletul meu.

— Nu mi-e bine, i-am spus Nataşei în gară. Îţi telefonez diseară. Din cauza blestematului

ăsta de caldarîm capul îmi vuiește ca o tinichea.

— De ce vorbești astfel? îmi spuse Natașa, cu ușoară dojană, și mă privi atent în ochi. De ce?

A zîmbit trist. Eu am ajutat-o să urce într-o trăsură și i-am sărutat mîna. Birjarul porni, ea aruncă o privire înapoi și mi s-a părut că avea lacrimi în ochi.

Ajuns în odaie, am deschis, enervat, ferestrele, m-am spălat cu apă rece și m-am culcat. Îmi simțeam tot trupul vlăguit. În încăpere era uscat și plăcut. N-am închis ochii toată noaptea, abia spre dimineață am ațipit.

În timpul zilei mi-a venit o telegramă de la Hatige. Am deschis-o și am citit-o rar, cuvînt cu cuvînt.

„Am primit scrisoarea din Arhanghelsk. Mi-e greu, dar sînt liniștită. Afară de tine nu există nimeni. Trimit scrisoare. *Hatige*."

„Afară de tine, nu există nimeni..." Primul „tu", trist, un „tu" parcă matern. Și deodată mi-a fost limpede — această iubire va trece peste toată viața mea ca o mîngîiere de mamă, care nu-și precupețește nici viața și pentru care pînă și iubirea pentru o altă femeie nu-i înspăimîntătoare, ci este primită cu un zîmbet de înțelegere.

„Nu mă iubește, gîndeam despre Hatige. E ceva mai presus de iubire. Nu are nume în graiul omenesc."

Am rupt o bucată din telegramă și, făcînd eforturi să țin creionul strîns, am scris :

„Zilele acestea vin la tine. Nu vreau să scriu, îți voi povesti totul."

M-am ridicat din pat și am luat chinină. De la etajul cinci se vedea un asfințit inflamat, timpul cel mai îngrozitor pentru malarie. Trupul mi-era îmbibat de umezeală, doream un ceai fierbinte, încăperi calde, aerisite.

Pe pagina unei cărți deschise, uitate pe masă, am citit pe-ndelete :

„Amurgul Tonkinului, atît de apăsător ca urmare a luminii difuze a soarelui și a ploii fierbinți, stătea suspendat ca un fel de mister, un mister asiatic — neliniștitor și rău."

„Ce prostie mai e și asta ! mă gîndeam. De ce «ca urmare» și de ce «ca un fel de». A cui e cartea asta ?"

M-am uitat pe copertă. Claude Farrère, apoi am citit din nou, de data aceasta în felul meu :

„Amurgul Tonkinului atît de apăsător din cauza luminii difuze a soarelui și a ploii fierbinți stătea suspendat, ca un mister asiatic — neliniștitor și rău."

Nu, nu-i bine. M-am așezat la masă și am scris din nou toată fraza :

„Amurgul Tonkinului — ploaie fierbinte — aerul cald și umed ca într-o baie de abur — soare înăbușit — cartiere chinezești neliniștitoare — inima slăbită a lui Farrère, tremurînd de spaimă."

Cînd am friguri, sînt în stare ore întregi să mă gîndesc la cele mai mici nimicuri, să-mi fac de lucru cu gînduri lipsite de importanță, să le caut sensul primordial și puritatea. Așa se întîmplă și acum.

Nu. Nu. Scrie fără culoare. Așa nu se poate. Am transcris pentru a doua oară toată fraza :

„Amurgul apăsător al Tonkinului — ploaie fierbinte de pe rîul verde — miasma cartierelor chinezești — soarele portocaliu — frigurile — inima slăbită a lui Farrère, tremurînd de neliniște."

Destul cu fleacurile ! Iată de unde vin frigurile, din Tonkin, din Asia cea umedă, ce seamănă moarte, ca o otravă. Nu degeaba medicii susțin că frigurile de care sufăr sînt asiatice.

Am ieșit pe stradă. „Mare prost mai sînt, mă gîndeam despre mine. Farrère scrie despre amurg. Și ce culori mai sînt în amurg ! E nevoie de o ploaie fierbinte, de caldarîmuri ce se zvîntă, de un rîu larg, cenușiu, de lumini vaste ca universul, de cartiere chinezești, durate din argilă brută, din hîrtie, din bambus și din tablă. E nevoie de oameni galbeni, de țesături violete, de un cer violet. Asta-i tot."

Am ajuns la piața Strastnaia. Zidurile trandafirii ale mănăstirii iradiau o lumină caldă peste statuia lui Pușkin și poleiau în aur teii tineri. Pe Tverskaia stăruia tumultul primăverii, alergau trăpașii, hîrșîiau anvelopele automobilelor.

Am trecut pe la Filippov, am băut pe-ndelete cafea neagră și am citit în ziare anunțuri cu privire la bumbacul de Tașkent, la fire de tort, la bănci. Mă urmăreau gînduri încîlcite. Am citit și un anunț despre ceaiul ceylonez. Orașele verzi ale Ceylonului.

Pe vremea cînd eram băiețandru, în portul nostru sosise un vapor cenușiu din India. Acostase în radă și înălțase un fanion galben — la bord erau bolnavi. De pe vas fură debarcate cadavrele unui marinar și ale micului ajutor de bucătar chinez. Muriseră de friguri galbene. Am alergat la debarcader dar mi-a fost frică să mă uit la ei. Mă uitam mereu la apa în care razele verzi ale soarelui iradiau în coloane oblice.

„Va să zică, astea sînt frigurile“, m-am gîndit și mi-am amintit că în copilărie coloram în galben toate bărcile meșterite din scîndurele, și vapoarele, și oamenii, și cerul. Asta, poate, pentru că mă ridicasem pe niște meleaguri stîncoase, galbene, și adesea mergeam la bunica, într-o regiune de stepă galbenă, năpădită de buruieni, unde vîntul înălța pînă la cer praful de pe șleahuri.

Vîntul pocnea obloanele, olana măcinată curgea de pe acoperișuri, în grădină se sfarogea verdeața, soarele își filtra lumina printr-o sită cenușie, buzele oamenilor crăpau și prindeau o crustă.

Mă temeam de „noaptea vrăbiilor“, cînd fulgerele brăzdau cerul, de parcă păsări negre ar fi bătut înspăimîntate din sute de aripi fosforescente. Fulgerele se prăvăleau în torente

spre pămînt, vrăbiile cădeau în praf, îşi deschideau ciocurile, piuiau şi se stingeau de sete. „Noaptea vrăbiilor" trecea fără o picătură de ploaie. Dimineaţa, stepa răvăşită împrăştia miros de ars şi inima îmi bătea repede ca un ciocan. Coloniştii clătinau din cap: „Suhoveiul" [1]. Boabele curgeau din spic, ţiştarii şuierau, iar eu, cît era ziua de mare, scoteam cu pompa apă sălcie din puţ şi udam grădina.

Am plecat de la Filippov. Începuse al doilea acces de friguri: mă cuprinse febra, ochii mi se împăienjeneau.

La ce mă tot gîndesc? Îmi umblă mintea aiurea. Eu trebuie să iau o hotărîre, să plec acolo, în sud, la Hatige.

Este mai bine să iubeşti de la depărtare, dar este absolută nevoie să iubeşti, altfel poţi pune cruce la tot. Să colinzi aşa prin lumea largă şi pretutindeni — în trenuri, pe vapoare, pe străzi, ziua-n amiaza mare sau în zori — să cugeţi la lucruri minunate, la cărţi încă nescrise, să lupţi, să pieri, să te iroseşti.

M-am oprit în loc. Trebuie să intru undeva, într-o cafenea şi să chibzuiesc totul. Am intrat. Era pe Iamskaia lîngă Gara Brest. Amurgul era azuriu, mirosea a piaţă de flori.

„Aici este casa mea, primul adăpost într-un oraş străin, gîndeam, aşezîndu-mă la o măsuţă. Cafeneaua este refugiul acelora care acasă se

[1] *Suhovei* — vînt fierbinte şi secetos, în Siberia de sud-vest, Kazahstan şi sud-estul teritoriului european al U.R.S.S.

simt stingheri și triști. Aceștia sînt Garibaldi și Stașevski, Hatige și eu, Rogovin : oamenii pe care viața i-a legat cu o singură chingă."

Un soi de vin îți amintește de Roma din timpul lui Gogol, altul — de husarii albaștri ai lui Napoleon, de orașele de pe Rin cu aroma mierei, de ghitare și de punci, al treilea — de marea întunecată unde marinarii înjură de spurcă, iar pînzele catargelor se înnegresc sub ploile torențiale.

Capul începu să mă doară îngrozitor. M-am ridicat și am luat-o spre casă.

„Ei, de-ar fi acum toamnă ! gîndeam, supărat. Aș începe din nou să scriu." Toamna, aerul rece face gîndurile mai robuste, inima să bată mai sigur. Pămîntul miroase a coajă de mesteacăn, ploi anemice cad intermitent, toată țara e ca o cupă plină cu vin auriu, cu cer de azur și cu strălucire. Zilele se perindă una după alta și ți se pare că e destul s-o atingi și ziua va începe să zornăie, ca sticla, iar cocorii vor purcede să ierneze în țări al căror nume nu-l cunoști.

Trîntorii

Trecu o săptămînă. Am primit o scrisoare de la Hatige. Era din Sevastopol.

„După scrisoarea ta, mi-a fost greu să rămîn pe vechile meleaguri. Sînt cu desăvîrșire

liniştită. În această lume imensă, printre milioanele de oameni nu sîntem decît noi. În afară de tine, nu mai am pe nimeni şi eu ştiu că te vei întoarce. De bună seamă, tot ceea ce faci, ţi-e necesar. În viaţa ta vor mai fi multe zguduiri, iubiri, amărăciuni, trebuie să treci prin toate, dar, oricînd vei dori, voi fi alături de tine.

Te aştept şi lucrez mult. E destul însă să-mi închipui că nu vei mai veni, şi acest oraş minunat mi se pare o capcană !"

N-am ieşit din casă toată săptămîna. Nu răspundeam la ciocăniturile din uşă, nu voiam să văd pe nimeni.

Într-o seară, a venit Rogovin. A ciocănit mult, apoi a privit prin gaura cheii.

— E încuiat pe dinăuntru cu cheia, spuse cu glas tare pentru sine şi începu iarăşi să bocănească în uşă.

M-am sculat şi am deschis.

— Da, ştiu că ai un somn greu. Ai fumat, dracu ştie cît. Deschide ferestrele şi nu mai fi acru. Chiar acum plecăm la Semionov, la Bratovşcino. S-a mutat acolo la vilă şi astăzi face inaugurarea.

M-am învoit. La geamul tramvaiului se perindau, fremătîndu-şi frunzişul, bulevardele pline de prospeţime, panglica îngustă a străzii Tverskaia, statuia înnegrită a lui Puşkin. În vagonul pentru vilegiaturişti, gol, conducătorii ne vîrau felinarele în ochi, trenul duruia prin păduricea de la Sokolniki, şuierînd la cotituri.

— Știi, spuse Rogovin, am poruncă de la Natașa să te aduc.

— Și ce-i cu asta ?

— Așa... nu-i nimic. Pe cuvîntul meu, asta nu se face. Te-ai ascuns ca o fiară în bîrlog. Ce-i cu dumneata, te temi de oameni ? O să faci o cloroză ca și cumnata ofițerului.

— Lucrez.

— Nu se lucrează așa.

Se ridică, deschise geamul și spuse :

— Eu aș fi dorit să scriu despre multe lucruri, dar nu reușesc. Semionov scrie despre pictori, icoane, broderii de artizanat, eu însă am un alean mare : aș vrea să fac o carte adevărată. Nu ne pricepem, înțelegi, să strîngem pumnul, să izbim o dată și gata ! Ne învîrtim în jurul temei autentice, în jurul adevăratelor cuvinte. Sîntem niște trîntori. Scrii, dar în minte îți și încolțește gîndul cum să te sustragi. Firește, nu poate ieși nimic. Ce să mai vorbim de scris, cînd ți-e lene să te și bărbierești. Cînd scrii ai nevoie de curățenie. În odaie trebuie să fie liniște, aerisit, gazda să nu te asalteze cu discuții, să nu vină miros de la bucătărie, să ai mîinile curate și neapărat răcoroase. Înțelegi ? Trebuie să fii ras și să-ți simți bicepșii. Trebuie să ai forță ca un acrobat de circ, să te simți ca după o baie în mare. Asta-i. Iar eu n-am nimic din toate astea. Ca din rus să iasă un scriitor bun, trebuie să-i inoculezi spiritul englez de sportivitate, să-l fugărești prin ger,

să-l faci să se simtă în primejdie, de vreo douăzeci de ori pînă-l deprinzi, să-l baţi la box pînă îl scoţi din amorţeală. Asta-i.

Mai vorbi încă multă vreme despre cum trebuie să scrii.

— Să-l luăm pe Semionov, de pildă. Tot timpul îl doare capul, n-are strop de sînge în obraz, în loc de sînge prin vine îi curge ulei de candelă. Priveşte scrisul ca un ritual religios. Fleacuri. Cine are nevoie de această prejudecată bizantină ?

Îşi puse şapca, se ridică în picioare şi începu să vorbească, surescitat :

— Nu se poate aşa, înţelege. Scrisul e ca un duş cu apă îngheţată. La început e oribil, apoi te deprinzi.

— Dumneata de ce nu scrii aşa ?

— Sînt un trîntor. Dacă cartea s-ar scrie singură, ar fi grozav. Te scoli de dimineaţă — pe masă se lăfăie un capitol nou-nouţ, vii seara — un alt capitol nou-nouţ. Iar eu aş da doar indicaţii — trebuie aşa, va să zică, şi-aşa. Şi iată şi o altă manieră rusească de a scrie, spuse el, cînd ne-am suit la Bratovşcino în unica birjă de acolo, scrii pe nişte petice de hîrtie şi apoi le pierzi pe toate.

— Mînă, frăţioare, mînă, spuse birjarului. Las' că ai timp destul să te tîrguieşti. Şi toate astea — se întoarse din nou spre mine — într-o ţară mizeră, smintită, unde fiecare idee trebuie păzită, ca un grăunte de aur.

În pădure era beznă neagră, calul fornăia. Prin spatele copacilor șuieră transsiberianul, trăgînd în goană o linie de foc cu ferestrele sale.

Rîul Serebrianka

În apropierea vilei se juca crochet la lumina felinarelor. Un glas de femeie strigă : „Igor, nu lovi bilele așa de tare !“ Deasupra pinilor străjuiau stelele nordului.

Ne întîmpină un cadet minuscul, înarmat cu un felinar : era Igor.

— Finul meu, spuse Rogovin.

Igor își lipi călcîiele, părul îi stătea arici și în ochi îi strălucea entuziasmul.

— Sînt bandit ! strigă el și o rupse la fugă spre teren. Eu și cu Natașa sîntem bandiți. O să-i tragem pe toți în țeapă.

— Cum de nu ți-e rușine, îmi spuse Natașa. Ai căpătat apucături de becher bătrîn, fumezi ca un turc, te ascunzi de lume, nu-i frumos. Faceți cunoștință. Pe Nina o cunoști. Dumnealui e un confrate ! Liubimov, gazetar, redactorul-șef al „*Revistei albastre*“. Dumnealui este tot gazetar, mi se pare că vă cunoașteți, Seredinski, iar el este finul meu, Igor. Povestește-i ceva despre mare, dar cît mai înfrico-

șător și mai interesant. Mișa e la vilă, scrie. Ei, destul. Predă-te. Să mergem pe verandă.

Pe verandă ne-am așezat să bem ceai ; sosi și Semionov. Fluturii se zbăteau în jurul luminărilor, cădeau pe masă.

— E pentru prima oară în viața mea că pierd, spuse Liubimov. Totdeauna mizez totul pe-o carte și totdeauna norocul îmi surîde, chiar și atunci cînd îmi pun la bătaie propriul meu cap.

— Cînd l-ai pus ? întrebă Seredinski.

— La Petersburg, acum doi ani.

— Petersburgul este un oraș cu totul lipsit de romantism, spuse Seredinski, acolo aventurierii de teapa ta n-au cîmp de acțiune.

— Uite cum s-a-ntîmplat. Sosise un dresor neamț, unul Bayer, cu o trupă de lei tineri africani. M-am dus să-i iau un interviu. Bayer îmi tot spunea că leii sînt îngrozitor de răi, prost dresați, tineri și e greu de lucrat cu ei. Apoi se porni pe povești cum că ambii lui bunici, părinții, toți frații și surorile lui ar fi fost sfîrtecați de lei. Cînd leul te atacă, n-ai cum să tragi, poți să-i nimerești pe spectatori. De aceea, dresorul nu are decît un singur glonte adevărat, restul sînt oarbe. El trage cu oarbe și dacă vede că nu folosește la nimic, și scadența se apropie, ultimul glonte, cel adevărat, și-l rezervă lui. Bayer mi-a arătat revolverul, eu l-am luat, l-am învîrtit și l-am băgat în buzunar. „Ce s-a întîmplat ?“ „S-a întîmplat că eu, deși nu-s dresor voi intra în cușca leilor dumitale clăpăugi și voi rămîne acolo cinci minute.“ Ba-

yer rămase năuc. Am ieșit, am adus fotograful, i-am dat lui Bayer la mînă că, în caz de moarte, iau toată vina asupra mea, am intrat în cușcă și m-am așezat pe un scaun.

— Și ce-a fost ? întrebă Igor.

— Ce ? Nimic. Leii s-au tras mai departe, și-au scos limbile și m-au privit cu uimire.

— Și ai stat chiar cinci minute ? întrebă Seredinski.

— Nu cinci, șapte.

— De ce ?

— Pentru că fotograful era un tîmpit. Ținea cu orice preț să fotografieze un leu din profil, spunea mereu că are un profil remarcabil, iar ăla nu se lăsa de loc, poza tot din față. Da ce, nu-ți vine să crezi ? Îți arăt mîine fotografia.

Igor izbucni în hohote de rîs.

— Mare mincinos mai ești, Liubimov, spuse Nina.

— Nina Borisovna, replică solemn Liubimov, eu nu mint. Am făcut carieră cu leii ăia. După povestea asta m-au invitat să conduc „Revista albastră".

— La dumneata, întrebă Nina, s-a ținut concursul pan-rus pentru cea mai bună grimasă ?

— La mine.

— Tot la dumneata, întrebă Rogovin, a apărut fotografiat un cartof cu chipul lui Goremîkin ?

— La mine, toate la mine. Și nu numai asta. Tot la mine a mai apărut și fotografia unui

sugar cu o barbă venerabilă și a unei potăi cu urechi de măgar.

Igor izbucni din nou în hohote de rîs.

— Du-te la culcare, Igor, spuse Semionov, cu asprime. Vezi să nu-ți iasă rîsul pe nas, să nu plîngi la noapte.

Igor roși, pocni din călcîie, spuse „noapte bună" și plecă în odaia lui. După ce închise ușa, mai pufni o dată în rîs.

După ceai, ne-am dus, pe un drumeag îngust, la rîul Serebrianka.

— „Sufla aprigul sund, direct la Trapezunt", se puse pe cîntat Seredinski și răcni :

Un tînăr blond
Miciman vagabond
Odesa preafrumoasă părăsi !

Mai departe nu mai știu. Fir-ar să fie ! N-am ținere de minte pentru cîntecele astea.

— Eu însă știu, spuse, rîzînd, Natașa :

Ia aminte marinar. Fii băiat sensibil.
Să iubești două deodată este imposibil.

— Hai să ne jucăm de-a prinselea pe perechi ! zbieră Liubimov. Rogovin, așază-i pe toții. Eu mă fac.

Primii fugiră Seredinski și Natașa. Seredinski se năpusti în pădure, rupse tufe, căzu, țipă, își zdreli fața de crengi.

Apoi am fugit eu cu Nina. Am depășit-o mult, ea m-a ajuns din urmă, mi-a căzut su-

focată în brațe, iar eu i-am simțit șoldul fierbinte prin țesătura vaporoasă — respirația ei mi-a învăluit fața. Veni în fugă Natașa.

— Nina, te-am prins și tu te-ai smuls. Nu-i corect. Te faci tu acum !

— Sînt destul de făcută și-așa, spuse Nina. Destul. Eu nu mai pot.

— Așază-te pe un ciot și stai puțin să-ți tragi răsuflarea.

Natașa mă luă de mînă și îmi strînse degetele de-mi pocniră oasele. Am scos un țipăt.

— O mînă osoasă, spuse ea în șoaptă. O mînă neputincioasă de băiețandru. Te doare. Ce fel de marinar îmi ești ?

Mi-am tras mîna.

— E greu să fugi pe întuneric. Ajunge ! am strigat eu. Rogovin ! Ajunge.

— Fie, spuse Rogovin. Gata. Să mergem mai departe.

Mă durea mîna. Mi-am aprins o țigară. La flacăra chibritului, am observat o mică rană adîncă, de la o unghie. Curgea sînge. Mi-am legat rana cu batista.

Mergeam cu Semionov care-mi spunea ceva de Rozanov, dar eu nu auzeam nimic, răspundeam pe dos și roșeam în întuneric. Trebuie să-l montez pe Rogovin să plecăm imediat. Se pare că este un tren la două.

Ne-am așezat pe malul rîului. Pinii străjuiau chiar la firul apei, apa susura printre rădăcini, peste pădure sclipi un fulger. Tăceam cu toții.

— Mi se pare că te-ai rănit la mînă ? mă întrebă Natașa.

— Da. Mi se pare că te-am mînjit și pe dumneata de sînge.

— Cum de sînge ?

— Așa, simplu.

— Ia să vedem, spuse Semionov și scăpără un chibrit. Ia uite, Natașa, toată palma ți-e însîngerată. Te-ai izbit strașnic, îmi spuse el mie. Ia te uită, toată batista ți-e udă. Probabil te-ai lovit de o creangă. Nu glumi cu lucruri de-astea. Trebuie să-ți bandajezi rana ca lumea.

— Ne-a ieșit jocul prin piele, spuse Seredinski. Eu mi-am zdrelit toată mutra. Lui Maximov îi curge sînge. Ce proști se mai joacă noaptea de-a prinselea ?

Natașa se apropie de mine.

— Lasă-mă să te bandajez eu.

— Nu-i nevoie, am spus tăios. Pentru numele lui Dumnezeu, nu-i nevoie. De ce vă alarmați așa cu toții ? Un fleac de zgîrietură.

Sclipi un fulger și aprinse tot cerul, apoi tunetul bubui înăbușit. În rîu, un pește plescăi răsunător. Deodată, se făcu liniște și întuneric.

— O să plouă. Să mergem, altfel ploaia ne prinde aici în întuneric.

Din nou sclipi un fulger, se auzi mai deslușit bubuitul prelung, pădurea începu să freamăte — se stîrnise un vînt ușor.

— Rogovin, am întrebat eu, nu-i niciun tren pentru Moscova acum ?

— Este.

— Ce, n-aveţi minte? strigă Nina. Să plecaţi noaptea prin ploaie la Moscova, şi cu mîna însîngerată pe deasupra.

— Nu te las, spuse Semionov. Toată lumea înnoptează la noi. În vilă nu e loc, îi lăsăm doar pe Liubimov şi pe Igor, cu dădaca, iar noi mergem la fînărie, acolo e cald şi uscat.

La înapoiere, Nataşa nu scoase o vorbă. Rogovin respira zgomotos, spunea că simte mirosul ploii. Fulgerele erau lugubre, creştetul pinilor foşnea, tunetul bubuia chiar deasupra capului.

— Frumos! ţipă Rogovin. Furtună în pădure. Noaptea. Simţiţi cum mai miroase a pin? e nemaipomenit. „Nu la biserică ne-am cununat, nu cu preot, nici cu cunună", se porni el să cînte cu o voce joasă, de tenor.

Căzură doar cîţiva stropi, apoi se făcu mai cald şi înăbuşitor. La vilă, pe verandă, Nataşa îmi bandajă mîna în tăcere. Mîna se inflamase, arsura iodului m-a secat la inimă. Tăceam. Nataşa ridică spre mine ochii reci şi întunecaţi.

— Aştepţi ca să ţip?

— Nu... Mă gîndesc că ţi s-a infectat rana.

— Se vede că unghiile nu sînt totdeauna sterile.

Ea se întoarse cu spatele.

— Cît de absurd e totul, spuse ea. Absurd şi fără haz. Dumneata îndrugi prostii, eu la fel; de ce toate acestea?

Ploaia răpăia tare, apa plescăia în băltoacele de lîngă cerdac. Departe, dincolo de pădure, licăreau fulgere albastre.

O întîlnire în noapte

Semionov duse la fînărie un covor și noi, cu toții, unul după altul, am zbughit-o prin ploaie. În fînărie era întuneric, cald și ploaia bătea darabana chiar deasupra noastră. Pe fereastră se vedea lumina îndepărtată a unui semafor, pădurea și stele printre norii sfîrtecați.

Mîna mi se umflase, mă durea tare, aș fi vrut să zac așa în fîn zile și săptămîni, fără să mă mai scol. Ploaia se porni din nou, cu furie.

Seredinski începu să cînte în surdină :

Prea bine știi și tu astăzi : noi nu ne-am iubit niciodată
Și-am plecat către zări diferite, ca două corăbii în larg.

— O romanță răsuflată, și dintr-o dată o imagine atît de vie, i-am spus lui Semionov. Și-am plecat către zări diferite ca două corăbii în larg. Știi cum se despart navele în noapte ? E un spectacol foarte trist. Nu vezi decît lumini palide ce alunecă, unele pe lîngă altele, și nu știi cine e și încotro se duce. Oamenii privesc lung și chipurile lor se întristează, se aspresc. Marinarii au o vorbă : o întîlnire în noapte îți oprește inima în loc. Un căpitan mi-a istorisit odată o poveste minunată despre o asemenea întîlnire.

— Povestește, mă rugă Rogovin. Cînd plouă e bine să asculți povești.

— Începutul e simplu. Se îndrăgostise. Dar nu o dragoste marinărească obişnuită de două zile într-un port. Ea era măritată şi, după cum spunea el, era splendidă.

— Înţelegeţi, îmi spunea el, am început să tremur tot cînd am văzut-o pentru prima oară pe puntea cargoului meu jegos. Ancorasem la Batumi, după ce ne întorsesem de la Vladivostok. Ea a venit la mine şi mi-a spus :

— Am aflat că diseară plecaţi la Suhumi. Luaţi-mă şi pe mine, căpitane. Pînă mîine dimineaţă n-am alt vapor şi trebuie să ajung la Suhumi cît se poate de repede... Pentru numele lui Dumnezeu, luaţi-mă. Vă plătesc drumul.

— Pe cargouri nu luăm bani, i-am răspuns. Citesc pe faţa dumneavoastră, că trebuie să ajungeţi la Suhumi cu orice chip. Noi n-avem cabine de pasageri, dar în noaptea asta sînt de cart pînă la Suhumi şi vă pot oferi culcuşul meu.

Ea se tulbură şi roşi.

— Nu-i nimic, i-a răspuns el. Aveţi cheia pe dinăuntru.

— Căpitane, eu nu vă consider pe dumneavoastră de loc un... Dar mă simt stînjenită să vă ocup patul. Dumneavoastră plecaţi la ora opt, în Suhumi veţi fi mîine la prînz, nu cumva la dumneavoastră cartul ţine şaisprezece ore ?

Acum era rîndul căpitanului să roşească. Ea se pricepea la regulile marinăreşti.

— Fleacuri ! mormăi el. Sînt bucuros să vă cedez cabina mea. Mai mult chiar, sînt fericit

că această cușcă netrebnică poate fi de folos măcar o dată în viață unei femei tinere.

Își dădu îndată seama că debitase un lucru trivial, roși din nou și tăcu.

Peste o oră ea sosi pe vapor. În afară de o mică valiză, nu mai avea nimic altceva. Din întrebările puse cu discreție reieși că soțul ei, inginer, se găsește acum la Suhumi. Șeful echipajului, Gnediuk, le spuse marinarilor pe șoptite : „Ce să vă spun, o regină africană, ce mai, o regină". Fochiștii ieșiseră din sala mașinilor și, negri ca dracii, se uitau la ea. Adjutantul Ermolenko păli, cutremurat, și se duse să bea votcă în cabină.

— Înțelegeți, îmi spunea căpitanul, am avut sentimentul că în infern s-ar fi coborît Eleonora Duse (o văzuse el odată la Odesa).

Au părăsit Batumi. După ce au trecut de Capul Verde, se lăsă noaptea, pe mare era acalmie, mașinile duduiau, echipajul coborî pe puntea inferioară. În timpul acesta, ea urcă pe pasarela de comandă.

— Pot să rămîn puțin aici ? îl întrebă pe căpitan.

— Vă rog.

— N-o să vă deranjez ?

— Nu, nici vorbă ! Vedeți, e calm ca într-o casă.

Ea tăcu îndelung, apoi spuse :

— Să nu vă supărați pe mine, dar v-am indus în eroare. Doream să merg la Suhumi cu un cargo, ca să fiu singură, să nu văd pe ni-

meni. E un capriciu și v-am mințit în mod nedemn.

— Dar nici aici nu sînteți singură.

— Dumneavoastră nu intrați la socoteală, răspunse ea. Am aflat că mergeți la Suhumi chiar de la dumneavoastră, i-ați spus la cafenea unui agent de navigație. Eu stăteam în umbră, la o măsuță, am auzit și mi-am zis : „Iată un căpitan cu o față deschisă, o să mă ia el pînă la Suhumi, este, după cum se vede, un timid și nu mă va refuza". Și am avut dreptate.

Au tăcut îndelung.

— Două carturi la vest, spuse căpitanul timonierului.

— Am înțeles ! Două carturi la vest.

— Ține direcția !

— Am înțeles ! Țin direcția !

Apoi, cedînd întrebărilor ei precaute, dar insistente, el își istorisi viața. Aspirant la marină, fusese exclus din corpul naval pentru o palmă dată unui ofițer. Străbătuse un drum greu : navigase ca mus pe niște cutere mizere grecești, ca marinar pe veliere rusești și franceze, apoi ca ofițer pe o navă engleză de transportat cărbuni, unde era căpitan Steward, un marinar-scriitor, ce-i trezise apetitul pentru lectură. Citea cu nesaț, studiase Asia și scrisese chiar o carte despre Indochina : ceva intermediar între un îndreptar de navigație pe lîngă coastele ei și un reportaj despre viața și moravurile de acolo, taifune, contrabandă, malaiezieni și despre opiu.

— Sînteţi un marinar ciudat, spuse ea. Întruniţi două din cele mai minunate profesii de pe lume — de marinar şi de scriitor. Spuneţi-mi, aţi iubit pe cineva ?

— Se pare că nu, răspunse el, fîstîcit. Tot timpul, ştiţi, călătoreşti, femei vezi doar pe uscat.

— Nici nu-i de mirare. Sînteţi burlac, totdeauna singur. Eu însă sînt înconjurată de bărbaţi, căsătorită şi tot n-am iubit pînă acum.

Au discutat toată noaptea. Din relatările ei, el înţelese că se simte singură şi înstrăinată de soţ. Avea impresia că vorbele ei calde, vocea joasă îl înfăşoară ca o blană moale. Ea se retrase în cabină abia înainte de Suhumi.

La Suhumi au lăsat ancora. El o ajută să coboare într-o şalupă.

Era o hulă verde şi zglobie. Oraşul alb, palmierii şi munţii se legănau deasupra radei zgomotoase.

— Vreau să vă mai văd, i-a spus ea la despărţire.

După o oră, au părăsit Suhumi. El intră în cabina sa. Stăruia un miros fin, aproape imperceptibil de parfum, perna era uşor mototolită — acolo dormise ea. Pe spatele unei hărţi marinăreşti de pe masă stătea scris :

„Mulţumesc căpitane. Tare n-aş fi vrut să cobor la Suhumi. Aş fi călătorit cu dumneata un an, doi, pentru că ai inima deschisă şi am vorbit amîndoi aşa cum vorbeşti doar cu cineva apropiat. Eşti un camarad minunat. Adio."

Să primești un asemenea bilet atunci cînd știi că iubești, că iubești cu o dragoste unică și incurabil, este o lovitură. Îl fulgeră gîndul să întoarcă vasul și s-o ia din nou spre Suhumi, dar se stăpîni.

De la Odesa, vaporul o apucă din nou spre Batumi. Căpitanul jubila. Dar lîngă Tarahankut avu loc o întîlnire în noapte. Din Batumi, în drum spre Odesa, trecu pe lîngă el, scăldat în lumină, „Pollux" și căpitanului i se strînse inima. Uneori, întîlnirile în noapte dau naștere unor presimțiri nefaste. El a urmărit luminile pînă ce ele s-au pierdut la capătul pămîntului, în bezna mării.

La Suhumi n-a găsit-o. La Batumi la fel. Din Batumi plecă la Vladivostok, de acolo la Mariupol și abia peste un an nimeri din nou la Odesa.

La Odesa, la căpitănie, i se transmise un teanc de scrisori. Printre ele găsi și un plic îngust, cu o caligrafie cunoscută. Se încuie în cabină și citi scrisoarea. Soarele sfîrîi și se stinse în mare, podeaua cabinei se clătina ca pe timp de furtună.

Ea scria :

„M-am despărțit de soțul meu. La două zile după plecarea dumitale din „Suhumi", m-am îmbarcat pe «Pollux» și am alergat la Odesa în căutarea dumitale. Că se va întîmpla așa, ai putut înțelege chiar atunci, pe pasarela de comandă. Iubirea aceasta a venit dintr-o dată, ca un talaz, și dacă a venit dintr-o dată, în-

seamnă că e pe viață. Nu pot să-ți relatez nici măcar a mia parte din tot ce am gîndit despre dumneata. Mă temeam să-ți scriu. Nu știu dacă mă iubești. Dacă e da, răspunde-mi la Moscova (era adăugată adresa). Voi aștepta o lună, două luni... nu — trei... Dacă e nu, nu-mi răspunde. De-ai ști ce bucurie port în inimă. Sînt liberă, liberă, liberă și te iubesc pe dumneata, dragul, timidul meu căpitan."

El se grăbi la Moscova, dar ea nu mai era acolo. Află că așteptase șase luni și plecase în America, la o soră. Obținu o cursă la New York. La New York lăsă vasul și făcu înconjurul întregii țări, apoi se înapoie la Batumi. În drum spre Batumi, în timpul unor întîlniri în noapte, avu leșinuri : i se părea că ea îl caută mereu și că nu se vor mai regăsi toată viața. L-am cunoscut la Batumi. Venea la debarcader pentru fiecare vapor și deseori era beat...

— Asta e tot ? întrebă Natașa.

— Tot.

— Păcat... Și nu știi ce s-a mai întîmplat cu acest căpitan ?

— S-a aruncat de pe „Truvor", anul trecut, în mare, între Kerci și Feodosia, în timpul unei întîlniri în noapte. N-au reușit să-l culeagă la timp și s-a înecat.

Tăceam cu toții. Ploaia bătea în acoperiș.

— Of, spuse Rogovin. M-ai tulburat, și pe deasupra mai e și vremea asta ploioasă. Ce tristețe.

Nataşa mi-a luat mîna rănită, a atins bandajul — era uscat — şi a spus :

— Proastă, proastă, proastă mai sînt... Cît trebuie să mă urăşti.

— Straşnic, spuse după o lungă tăcere Semionov. Cade o ploaie moscovită, blîndă — ţîrîie şi ţîrîie, în voia ei. Tot ce ne-nconjoară e numai Rusie şi deodată o asemenea istorisire. Dumneata n-ai temperamentul nostru, Maximov, ai în dumneata ceva demonic.

Oraşul etern

Începu o vară înăbuşitoare. Zilele erau cenuşii de arşiţă, serile purpurii şi ceţoase. M-am hotărît să plec la mare, la Hatige şi mi-am luat concediu de la redacţie.

Cu o zi înainte de plecare a venit la mine Semionov. Seara ne-am dus împreună în Parcul Neskucinîi. După canicula din oraş aici era răcoare ; nu aveam chef să ne întoarcem la Moscova şi am petrecut noaptea în parc, în Pavilionul Elisabetei, ferindu-ne de paznici. Deasupra Moscovei ardea văpaia oraşului, pe rîu şuierau remorcherele, se auzea rîset de femei, scîrţîit de furcheţi. La răstimpuri, pe podul Okrujnîi huruia trenul. Seara era umedă, prin bezna verzuie luceau stelele.

Am adormit în nişele largi ale pavilionului şi ne-am trezit în zori. Rîul dormea cristalin,

ca o oglindă lichidă. Ne-am scăldat și apoi am luat-o de-a lungul malului spre podul Crimeii.

— Moscova nu poate fi suprimată, îmi spuse pe drum Semionov. Nu este posibil să-i suprimi esența, sufletul. Miile de zguduiri nu-i pot face nimic. Fiecare nouă zguduire va înscrie pe chipul ei încă o cută, dar n-o va nimici. Și vor continua să trăiască laolaltă Kremlinul și drumurile de fier subterane, Boris Godunov și Stanislavski, gările și teii bătrîni din Zamoskvorecie, futuriștii și societățile amatorilor de cîntec de privighetoare. Moscova, aidoma Romei și Parisului, este un oraș etern. Ea va supraviețui generațiilor, epocilor și ideilor, după cum Parisul a supraviețuit uriașelor transformări, execuțiilor, perioadelor de avînt. Lîngă statuia lui Danton mi-am amintit totdeauna de Mimi și Flaubert, m-am gîndit totdeauna la veșnicul flux și reflux al creației, cuprins între zidurile Parisului. Imaginați-vă catedrala Notre-Dame și răscoala comunarzilor, Hugo și Picasso.

Același lucru se întîmplă și cu Moscova. Ea va trece ca un monolit prin incendii și revoluții, mari războaie și zvon de clopote, răzmerițe și căințe, prin oceanul de mișcări populare, umilință și amorțeală, păstrîndu-și chipul propriu, însutit mai frumos. La răscrucea veacurilor, a civilizațiilor se va contura deosebit de limpede acest chip al Moscovei, orașul etern căruia i se va prosterna întreaga Rusie, întreaga omenire. Ne îndreptăm către o nemaiîntîlnită epocă de renaștere.

I-am spus că pe mine, de multă vreme, mă frămîntă ideea pieirii culturii europene. Activitatea de creaţie va înceta. Nu vei mai avea despre ce să scrii, nimeni nu va mai putea spune un cuvînt nou, care să atîrne greu. Se vor stinge felinarele, străzile se vor goli, geamurile caselor vor plesni de ger şi numai spaima pentru existenţa proprie, acum lipsită de preţ, va stăpîni cele mai valoroase minţi. Oare Moscova va rezista şi atunci ?

— E o absurditate, spuse cu convingere Semionov. Asta nu se poate întîmpla.

Mi-am lămurit ideea. Doar mor nu numai oamenii, ci şi popoarele şi întreaga omenire. E o lege biologică. Omenirea poate să-şi piardă vigoarea, tinereţea, să cadă în infantilism, sîngele poate înceta să se mai coaguleze. Nu-mi pot încă reprezenta formele monstruoase pe care le va îmbrăca acest proces al morţii, dar mie mi se pare că, în curînd, omenirea îşi va ieşi din minţi. Legendele cu sfîrşitul lumii s-au născut tocmai atunci cînd dispăreau marile civilizaţii ale Eladei şi ale Romei, statuile splendide şi versurile cu sunet de aramă.

— Ascultă, spuse Semionov. Trebuie să te tratezi. Dumneata ai ajuns cu discuţiile pînă la rosturile din urmă ale omenirii. Sau bei prea mult, sau eşti surmenat. Scaldă-te mai des.

— Fapt e că mîine pot să-ţi dezvolt idei diametral opuse.

— Straniu mai eşti, spuse tărăgănat Semionov. Pe dumneata, se vede, te desfată desfăşurarea gîndurilor în sine, şi nu adevărul.

Gîndești în imagini pe care niciodată nu-ți dai osteneala să le justifici prin logică. Ce s-ar fi întîmplat dacă, spre exemplu, Kant s-ar fi hotărît să-și conceapă sistemul lui de idei abstracte sub formă de roman ? O nemaipomenită apă de ploaie !

Logodna

Cu o seară înaintea plecării mele, am trecut pe la Semionov să-mi iau rămas bun. N-am găsit pe nimeni acasă.

Nikitișna, bătrîna dădacă, m-a privit duios pe deasupra ochelarilor și mi-a spus :

— Șoimulețul meu, nu te-am mai văzut de multișor ; că o și întrebam pe Natașa ce-o fi și cu marinarul nostru, de nu se mai arată ?

— De ce-mi spui dumneata marinar ?

— Păi ai un semn pe mînă, o ancoră. Nepotu-miu a făcut armata în orașul Kronstadt și are un semn din ăsta pe piept. În loc de cruce, are o ancoră, păgînul. Ia șezi.

Am trecut în biroul lui Semionov și m-am lungit pe canapea. În imensitatea cerului ardea o singură stea ; dincolo de Kremlin asfințitul soarelui abia se mai zărea. Am luat la întîmplare o carte de pe etajeră, am deschis-o și am citit :

Cînd foşneşte la întîmplare buruiana
Şi mălinu-i alb ca o mireasă,
Stihuri vesele aştern cu pana
Despre viaţa trecătoare şi frumoasă.

Mi-am amintit că mîine plec la Sevastopol, la mare, la Hatige. Mi-am amintit de noaptea petrecută în oraşul alb, cînd Staşevski fusese bolnav şi Moscova îmi apăruse ca un vis. O boare de vînt hoinărea prin odaie, se auzea dangătul discret al bisericilor.

M-am trezit pentru că cineva mă privea ţintă în faţă. Înaintea canapelei Nataşa stătea în genunchi. Îşi rezemase bărbia în mîini şi prin întuneric nu i se zărea chipul.

— Este adevărat că mîine pleci ? mă întrebă ea şi se ridică în picioare.

— Da, e adevărat. Cînd ai venit ?

— Nu demult. Am deschis cu cheia mea, am intrat şi te-am văzut. M-am speriat chiar.

— Dar Semionov unde-i ?

— La vilă. Vine mîine.

Se duse la fereastră şi se aşeză pe pervaz. M-am ridicat în picioare.

— Unde pleci ?

— La Sevastopol.

— Va să zică acolo, la ea. Nu, nu, n-am vrut să spun asta. Dar de ce atît de repede, nu-i decît sfîrşitul lui mai.

Am vrut să aprind lumina.

— Nu-i nevoie, spuse ea aspru.

Am privit-o în chenarul ferestrei și, la fel ca atunci, la teatru, apropierea feminității ei juvenile m-a amețit.

— Maximov, a spus Natașa, și am tresărit, atît de surd fusese glasul ei. Maximov, dragule, întotdeauna chinuiești oamenii așa ? Nici măcar la Arhanghelsk nu ți-am povestit totul. Acum, află...

Și amuți din nou, apoi izbucni în rîs :

— Ții minte cum ai spus — o întîlnire în noapte îți oprește inima în loc. Marinarii știu să o spună mai bine ca noi. Eu am făcut multe prostii. Sînt lucruri ce trebuie arse cu fierul ca lepra, și uite că nu sîntem în stare, ne agățăm de ele, ne schilodim viața.

— Ce lucruri ?

— Mîndria, de pildă. E adevărat că e un sentiment demn ? Sau timiditatea. Sau susceptibilitatea. Și mai știu și eu ce alte sentimente stupide. Ți-ai terminat cartea ?

— Am terminat-o

— Cartea aceasta, spuse Natașa rar și liniștit — din toată lumea , auzi ? — din tot universul ar trebui s-o știu numai eu. Nimeni altcineva. Nimeni.

— De ce ?

— Pentru că este a mea ! strigă Natașa și se ridică în picioare. Pentru că știi perfect de bine totul, dar ți-e frică. Poate că ceea ce vine asupra noastră este atît de gigantic, încît trebuie să-ți fie frică ; se poate să ai dreptate, dar eu nu vreau să țin seama de asta.

Ea se așeză pe canapea, izbucni în plîns, apoi se înfrînă și rămase tăcută multă vreme.

— Nimeni nu mi-a văzut încă lacrimile în afară de dumneata și de bătrîna dădacă. Nimeni, nici măcar fratele meu. Pe dumneata e greu să te ghicească cineva. Cînd sînt cu dumneata mi se topește orice urmă de mîndrie. Simt o durere de parcă cineva mi-ar smulge sufletul. De ce ești așa ? Spune, de ce ? Cîte zile nu m-am gîndit la aceea, la fata de la mare, la ceea ce a fost acolo. O iubești, Maximov ?

Am tăcut.

- Știu bine. I-ai dăruit ei totul, iar pentru mine nu ți-au mai rămas nici măcar cuvintele. Spune-mi măcar ceva. Spune-mi că totul nu este decît un episod banal, că sînt o fetișcană cu toane și că nu trebuie să mă mai întîlnesc cu dumneata niciodată. Spune-mi, Maximov, dragule, și pleacă. Poate voi rezista.

— Nu pot și nici nu vreau să spun „nu", i-am răspuns și am luat-o de mînă. Ești dumneata și este ea. Departe de ea mă sfîrșesc lent din cauza vlăguirii spiritului și a unei stranii singurătăți. Existăm împreună. Ne ținem tare de mînă unul pe celălalt. Dumneata însă... m-am oprit. Dumneata mi-ai răscolit sufletul, m-ai amețit. Cînd te văd mi se oprește inima. Sîngele îmi fuge din obraz și durerea pe care mi-o pricinuiești o port în mine, ca pe-o rană ce nu poate fi tămăduită. Natașa, am spus încet și la fel ca atunci, la Arhanghelsk, am simțit că ceva mi s-a frînt în suflet, cu un strigăt îndepărtat. Nu știi nici pînă acum dacă te iu-

besc sau nu. În subconștient te iubesc. Toată viața te voi dori. Dar să trăim alături, să împărțim viața cu tot ce are ea cotidian, nu vom putea niciodată.

— De ce ? întrebă în șoaptă Natașa.

— Pentru că ar însemna să mă ucid. Dumneata m-ai absorbi în întregime, cu toate forțele mele. N-aș mai fi așa cum sînt acum. Oamenii ca dumneata și ca mine nu trebuie să trăiască alături.

Ea m-a cuprins cu putere după gît și m-a tras după ea. I-am simțit respirația precipitată.

— E cu putință, e oare adevărat ? Ea izbucni în hohote de rîs. Înseamnă că a sosit acel ceva adevărat, cum a sosit și pentru mine. O știam de mult amîndoi.

Ea se aplecă și mă sărută pe gură.

Noaptea o zbughi din loc și galopă cu un vuiet surd.

— Numai dumitale, șopti ea și ochii îi străluciră de bucurie, numai dumitale pot să-ți dăruiesc totul, pe mine, viața mea. E insuportabil de bine. Aș vrea să am un copil de la dumneata, un băiețel mic. Cînd vei pleca de la mine, să știu că acesta e fiul meu și al dumitale, că ne aflăm amîndoi în el ; mi-ar fi mai ușor.

Prin ceață și liniște deasupra Moscovei se ridica această primă dimineață. Apropierea femeii mi-era chinuitoare, grea, minunată.

În zori am ieșit împreună în Piața Piatnițki. Caldarîmul se înnegrise de rouă. La Balciug

am luat o maşină. Şoferul moţăia cu şapca trasă pe nas.

— La Arbat şi de acolo la Ţariţîno, i-am spus. Trebuie să prindem trenul de Sevastopol.

Din Arbat, maşina a pornit-o lin spre poduri, de-alungul bulevardelor spălate, claxonînd la răscrucile pustii. Cu sclipiri de aur alb se perindă în goană Kremlinul, galopă rîul lăptos. Mlaştina cu miros iute de zarzavat, gospodăriile din Zamoskvorecie, viaducte, cîrciumi. Şoseaua Serpuhovskoe. În cîmp se stîrni vîntul.

La Ţariţîno trenul stătea un minut. Nataşa mă îmbrăţişă, avea ochii plini de lacrimi, nu putea să scoată o vorbă. Rămase pe peron, privind în urma trenului, îmbrăcată în trenciul ei englezesc, cenuşiu, scăldată toată în soare.

Am căzut într-un somn fără vise şi m-am trezit abia la Oriol.

Trenul de sud

După ce am trecut de Harkov a început stepa. În compartimentul înăbuşitor, oglinzile împrăştiau fluturi jucăuşi de lumină, praful tremura în fascicole de aur.

Dimineaţa trenul stătu mult la Sinelnikov. În sala spaţioasă a gării era lumină şi plic-

tiseală, palmierii se uscaseră de arșiță, carafele cu apă gălbuie erau pline de praf.

Femeile guralive ce vindeau lapte, vișine, chifle, melițau într-una. Pasagerii de la clasa a treia alergau cu ceainicele.

În vagon conductorul mă întrebă :

— Nu cumva dumneavoastră sînteți Maximov ?

— Eu.

— O telegramă de la Moscova. A fost expediată imediat după plecarea trenului.

Am luat telegrama, m-am cățărat pe cușeta de sus și am desfăcut-o. Era de la Natașa.

„La sfîrșitul lui iunie voi fi Eupatoria împreună cu ai mei. Comunică adresa din Crimeea. Voi sosi. Îngrozitor de singură. Natașa."

„Ce se-ntîmplă cu mine ? Totul s-a încîlcit, nu mai înțeleg nimic, trebuie să chibzuiesc, dar nu am chef, iar sufletul mi-e neașteptat de ușor. Viața ne-a legat pe toți trei durabil... Dar dacă numai pe doi ?"

Am scos capul la geam. Trenul alerga, zăngănindu-și cuplajele, la bariere frunzișul foșnea.

Am ieșit pe platformă, am deschis ușa și am privit multă vreme stepa ce huruia. Trenul purta vagoanele prăfuite spre diminețile sinilii, acolo unde vuiau brizanții, spre apa verde ca strugurele copt. Nu știu de ce, eram convins că în această vară mustoasă și strălucitoare, mă așteaptă o fericire nemeritată.

La Sevastopol cineva mă trase de picior.

— Winkler ! Dragul meu ! Cum ai nimerit aici ?

— Am venit să te-ntîmpin. M-a trimis Hatige. Acum locuiesc şi eu la Sevastopol. Hai, scoală. La Bahcisarai coborîm.

— De ce la Bahcisarai ?

— Hatige aşteaptă acolo. Da, tu, frăţioare, te-ai maturizat de tot, te-ai făcut bărbat. Hai, zi, deşartă sacul.

El zîmbi. Dinţii sclipiră pe chipul lui oacheş. Mi-am amintit că în liceu îi spuneam „descendent al lui Puşkin".

Bahcisarai

În gară la Bahcisarai, Hatige nu era. Am luat o birjă şi am plecat în oraş. Soarele încinsese şoseaua. Pe lîngă îngrăditurile de piatră, cerşetorii înşiraţi se rugau cu glas fornăit — erau tătari în zdrenţe viu colorate.

Bahcisaraiul, un morman de olane, zăcea într-o văgăună galbenă, printre grădini. Apa ţîrîia în havuzuri, iar cerul se răsturnase ca o cupă neagră.

Lîngă valul oraşului, într-o ulicioară strîmtă, inundată de iederă prăfuită, am zărit-o pe Hatige. Era toată în alb şi se grăbea la gară. În bătaia soarelui, părul ei avea luciul aurului, faţa i se bronzase, iar ochii de un verde-închis

radiau bucurie. Birjarul opri. Hatige zîmbi şi-mi întinse mîna.

— Am adormit, spuse ea şi glasul ei mi se păru că are o tonalitate nouă şi joasă. Gazda mi-a promis să mă trezească, dar a uitat. Am vrut să te întîmpin la Bahcisarai. E atîta soare, încît lumina te orbeşte şi nu este nici lume. Să mergem la hotel.

Am petrecut toată ziua împreună. I-am povestit despre Moscova totul, în afară de ultima noapte. Ea rămase o clipă serioasă, apoi îmi aruncă o privire şi zîmbi.

La hotelul gol, durat din lemn, m-am spălat în curte sub şuvoiul de apă rece din havuz. Soarele îmi dogorea capul, apa şiroia, în stropi se oglindea albastrul cerului. Din stradă răzbătea strigătul tărăgănat al unui telal.

Acum trei zile fusesem în Piaţa Piatniţki, cu trei săptămîni în urmă la Arhanghelsk, acum la Bahcisarai, înconjurat de munţi, de ape, de soare. Am resimţit bucuria desluşită a pribegiei.

De la hotel ne-am dus la cafenea. Balconul cafenelei era suspendat peste o rîpă. Un vînt cald adia pe deasupra feţelor de masă, jos, pe acoperişurile plate, caprele umblau în voie.

Patronul — foarte negricios şi, după toate probabilităţile, un bărbat vajnic — sorbea cu înghiţituri mici din cafea şi discuta cu doi moşnegi de o vîrstă matusalemică. Negustori leneVoşi băgau capul pe uşă, dezvelindu-şi dinţii în rînjet, sudoarea le strălucea în zbîrciturile cafenii. Podeaua bine udată împrăştia miros de

primăvară. Aerul tremura ridicîndu-se sus, deasupra defileului, fumul molatec de țigară era aproape albastru de tărie.

Visele și bucuria hoinăreau pe străduțele înguste și pe balcoanele cafenelelor, ca niște sacagii domoli și încărunțiți. Potăi flocoase sforăiau la soare și un băiețel de-o șchioapă aduse în brațe un berbecuț, prezentîndu-l patronului.

În urma noastră, fără să ne slăbească, umbla un ghid tătar blazat, și ținea morțiș să ne arate Ciufut-Kale și havuzul cu lacrimi al lui Pușkin. Ședea abătut pe pragul cafenelei, așteptîndu-ne răbdător, fuma și scuipa din cînd în cînd pe caldarîm.

Cerul, strălucirea fierbinte a munților, susurul monoton al apei, mă trăgeau la somn.

— Ai noștri au apucat-o care încotro, îmi spuse Winkler. Alexei a plecat la Kiev, Stașevski la Iuzovka, și-a găsit un post de stagiar la o uzină. Garibaldi a murit. Eu, după cum vezi, pe-aici. Probabil, nu ne vom mai strînge niciodată cu toții laolaltă. Pînă și Hatige ne-a părăsit pentru Sevastopol.

Peste zi ne-am dus la Ciufut-Kale. În iarba aspră se ascundeau șopîrle cafenii. Oile pășteau printre stînci și flori de cîmp de culoare violetă. Păstorul bătrîn stătea sprijinit în bîtă și se uita cu atenție la noi. Pe munții neroditori, scăldați de lumină și vînt, nu eram decît noi, păstorul, oile și liniștea montană de la amiază.

Ne-am așezat să ne odihnim în mijlocul unor ruine. Se zăreau Iaila și ceața albastră de deasupra mării.

— Iată antichitatea, spuse Winkler, aruncînd pietre în rîpă. Fiecare tufă de ienupăr, pînă și ea numără aproape un mileniu.

Hatige prinsese o șopîrlă mică și o ținea în palmă. Șopîrla tremura și își scotea convulsiv limbuța subțire.

— Aerul antichității, spuse Winkler, stînd întins pe spate și uitîndu-se la cer. Nu-mi place istoria, pușculițele astea cu date. La liceu, la istorie, nu reușeam să iau mai mult decît nota de trecere. Trecutul trebuie să-l simți. Nici munții, nici cerul, nici stîncile astea, uite, nici păstorul nu s-au schimbat în ultimele cîteva sute de ani. Marea Neagră a rămas aceeași ca pe timpul Bizanțului și al lui Mithridate. E destul să pleci în munți, să înnoptezi la un foc, să bei lapte de capră și să tragi cu urechea la țipătul vulturilor : vei cunoaște nu o istorie de esență profesorală, ci sentimentul cu totul insolit al antichității. Miturile vor reînvia și ne vor deveni la fel de apropiate pe cît ne sînt Cehov și France. Eu, ca păgîn, cred în semne, în basme, în mitul cu nașterea Afroditei, în poveștile marinărești cu peștele Domnului și plînsetul delfinilor. Astea nu sînt de-alde Platonov, Kareev și nici Seignobos. Este o mare artă să înțelegi antichitatea asta.

O arșiță opacă inundă munții și ulițele Ciufut-Kaleului, populate cu rîndunele și șoricei minusculi de munte.

Am rămas peste noapte la hotel. Întunericul împroşca aşternutul cu stele, dinspre munte bătea vîntul, havuzurile murmurau fără răgaz. Dimineaţa am plecat la Sevastopol.

Dincolo de Inkerman am ieşit cu Hatige pe platformă. Tunelele, acoperite cu o vegetaţie luxuriantă, vuiau.

— Mi-ai povestit puţine lucruri despre Moscova, spuse Hatige. Asta mă sperie. Îmi ascunzi ceva. Mi s-a cuibărit atîta lumină în suflet. Aceste două zile liniştite mi-au amintit bine de toamna care a trecut, de Promontoriul Staronikolaevskaia. Mi-am amintit nu ştiu de ce de bătrînul Garibaldi şi m-a cuprins o milă nemărginită pentru el. Mi-am amintit noaptea aceea moartă, cînd am ieşit din parc şi-am luat-o prin faţa cafenelelor, iar felinarele galbene se clătinau. Ţii minte? Şi acum, mă gîndesc la Moscova şi mi se pare că acolo, în ulicioarele din Arbat, la aceea pe care o numeşti Nataşa, ţi-ai lăsat o parte din suflet.

— O să-ţi povestesc totul. Vei vedea că o să treacă.

Vîntul îi flutura părul. Tunelul urui, valurile clipociră chiar lîngă terasament. Golful verde fugi în sus, în pătratul ferestrei, pe apă cuirasatele se profilau cenuşii, pescăruşii făceau tumbe, mirosul salin de mare îţi umplea plămînii.

— Nu voi mai pomeni despre aceasta.

Sevastopolul ne întîmpină cu arşiţă, piatră galbenă, monumente de bronz şi cu marea — cea mai fastuoasă şi cea mai înspumată dintre toate mările.

Moartea lui Winkler

Sevastopolul este numai lumini de escadră, golfuri de malachit lichefiat, marinari în alb (în amurg ei par negri — atît sînt de bronzaţi), multe femei tinere, florărese şi multe ancore ale amiralităţii. Zi şi noapte străduţele lui sînt inundate de o căldură egală, iar mirosul Sudului este tare ca spirtul.

Serile la Sevastopol sînt „horai". Cuvîntul acesta Winkler l-a auzit de la un cunoscut, marinar pe submarine, şi i-a plăcut foarte mult. În japoneză „horai" desemnează acele cîteva minute cînd ziua ne-a părăsit, fără ca noaptea să fi început, cînd totul este îmbibat pînă-n adînc de ultimele raze ale zilei, şi în acelaşi timp se revarsă siniliul gros al nopţii. Există o asemenea ţesătură care bate în auriu şi albastru. Serile la Sevastopol erau din această ţesătură lăsată ca o perdea diafană în jurul oraşului alb. Noaptea se ridica în liniştea mării, luminile din galbene se făceau argintii. Se lăsa „horai" şi trompetele de aramă răsunau pe nave, petrecînd văpaia ceţoasă a asfinţitului.

Păsările ațipeau, bazarul se golea de lume, rîsetul femeilor umplea străzile din vecinătatea mării și torpiloarele din oțel, calde, intrau în radă, împroșcate de apa răcoroasă.

Hatige închirie o cameră pe Sobornaia, la văduva unui medic de vas. Am luat și eu o cameră în apropiere.

Winkler locuia la un prieten, la pictorul Lavinski.

A treia zi, Winkler îl aduse pe Lavinski la mine. Lavinski era roșcovan și posac. Se lăsa „horai"-ul. Pe apă ardeau luminile unei escadre.

— Hai să mergem la Korabelnaia, la berăria marinarilor, ne propuse Winkler. Am acolo amici. Un șef de echipaj, roșcovan ca Lavinski.

Berăria era în aer liber, într-o grădină ofilită. Deasupra meselor spînzurau lampioane rotunde de hîrtie. În pietrișul ce prinsese a se răcori țîrîiau greierii. O fată, cu ciorapi violeți și ochi verzi plini de păcat, ne aduse coniac și apă gazoasă și mă împunse cu sînii ei tari. Deasupra golfului vui o sirenă de vapor.

— Start ! spuse Winkler și își umplu paharul ochi.

În clădirea unde se găsea bufetul, niște femei, de bună seamă grase și transpirate, se sufocau de rîs, iar un tenor binișor făcut îi zicea :

Frumoasele, frumoasele, frumoasele mele...

O fată înaltă cu fusta scurtă se apropie de noi. Ea se aplecă și suflă cu gingășie fumul țigării în fața lui Winkler. Winkler se burzului.

— Astîmpără-te ! strigă el. Cheam-o mai bine pe Nastia.

— Ajunge ea și singură la tine, spuse tînăra cu o voce dogită. Niște bărbați atît de simpatici și se scumpesc la o tratație pentru o fată.

Intră apoi în clădire, legănîndu-se. Winkler se uită lung în urma ei.

— Un animal, spuse el, și își vărsă coniacul în iarbă.

Zăduful îți dădea o stare de prostrație. La masa vecină cîțiva marinari englezi, viguroși ca niște armăsari, făceau haz mare. Scoteau exclamații guturale, ne cercetau cu privirea, beau tacticos, și își împingeau la fiecare înghițitură nouă pălăriile moi și șepcile pe ceafă. Transpirația le picura de pe obrajii vineții și chipurile lor asudate străluceau în bătaia felinarelor ca arama lustruită. Veni o fată. Marinarii o înșfăcară de coate, o azvîrliră în sus și o așezară lîngă ei. Un marinar scoase din sîn o cutie cu bomboane de ciocolată înmuiate de căldură și o servi pe fată și pe noi.

Winkler se îmbăta repede. Își aprinse o țigară, după ce se strădui îndelung să nimerească flacăra chibritului, și li se adresă englezilor :

— Ăia din Liverpool sînt contrabandiști vestiți. Ei, cum sînt cîrciumile voastre londoneze ?

Englezii nici n-au întors măcar capul.

— Ne disprețuiesc, spuse Winkler și mă privi vesel. În cîrciumile lor dragostea se consumă printre clefăieli, rîgîieli și în fum de vapoare.

Cînd ieşi afară, din cer picură ca dintr-un burete gigantic, muiat în Tamisa. La Londra, pînă şi ploaia miroase a stîrv.

O culme a dragostei, mă înţelegi, urmă el, şi-şi dădu pe gît paharul. Am ajuns un alcoolic din cauza ta. Să iubeşti femeile pe tejghele ude, la lumina felinarelor de tablă, asta-i. Pe urmă, să studiezi pe chipul oamenilor toate viciile şi toate bolile de pe continent şi din colonii. Dimineaţa, cînd suburbiile încep să scoată fum — cum îi zice, Whitechapel mi se pare (englezii începură să se agite. „O, Whitechapel" spuse cu bucurie unul din ei şi ne aruncă o privire), ridici gulerul hainei, începi să tremuri subţirel, cum se cuvine de umezeală. Ieşi pe pod şi prin pădurea de catarge priveşti apa plumburie, dantelăria Catedralei Westminster şi te gîndeşti că undeva există o viaţă veselă şi bine spălată, că undeva e atîta prospeţime şi căldură, încît pînă şi bordul vapoarelor pline de mîzgă se încălzeşte la soare.

Tăcu o clipă.

— Pe urmă să boceşti cu lacrimile faimoşilor vagabonzi bărboşi din romanele scrise pentru doamne. Să boceşti după puritate, după vechea Anglie, a poştaşilor cu goarne, după Monet, după ochii acestui om genial care a descoperit frumuseţe pînă şi în acele ceţuri.

— O... mamă, spuse el încet şi începu să-şi toarne coniac în pahar. Ţinea sticla cu fundul drept în sus şi vărsa pe masă.

— Nu mai bea.

— Unde-i Nastia ? strigă Winkler la fata din compania englezilor și se întoarse spre ea cu tot corpul.

— Cu englezii.

Winkler se răsuci din nou spre masă și dădu repede paharul pe gît. Se înecă cu băutura, fața i se învineți.

— Bordel de clasa treia, spuse el cu răutate. Maximov, trebuie neapărat s-o vezi pe Nastia. Ce chip ! Și pe Beato Angelico l-ar fi apucat tremuriciul, ca pe un cățel, în fața unui asemenea chip. Cu marinărimea engleză, zici ? o întrebă din nou pe fată și izbucni în rîs.

Se aplecă spre mine, mă luă pe după umeri și începu să bolborosească ceva, suflîndu-mi în față duhoarea de alcool și melancolie.

— Ascultă, tu trebuie să știi. Înțelegi, chipul lui Hatige. Se ridică, se clătină și mă apucă de mînă. Chipul lui Hatige ! țipă de se auzi în toată grădina. Cum e posibil ? La una de-astea, de-o rublă...

— Ține-ți gura ! am strigat și l-am zgîlțîit. Căzu greoi pe scaun. Ține-ți gura, animalule !

L-am lovit peste braț.

— Lasă-mă, mă doare.

Începu să plîngă cu sughițuri. Lavinski îi turnă un pahar cu apă gazoasă și i-l deșertă cu de-a sila pe gît.

— Stropește-mi fața cu sifonul, se rugă Winkler cu glasul dogit.

— Trebuie dus de-aici, spuse Lavinski, încruntîndu-se. În ultimele zile bea într-una și

e sentimental. O să-l apuce istericalele. Să mergem.

Ne-am ridicat şi l-am luat şi pe Winkler. În clipa aceea din clădire a ieşit o fată. Winkler se smulse de lîngă noi şi agale, proptindu-şi picioarele în pămînt, porni s-o întîmpine. Ea bătu în retragere şi se lipi de perete.

— A-aşa-a, spuse Winkler, oprindu-se. Englezii se întoarseră. A-aşa, repetă Winkler.

Am privit-o pe fată şi m-am cutremurat: gene negre, grele, părul de culoare deschisă, vaporos, obrazul lui Hatige.

— Ai uitat înţelegerea ? a întrebat Winkler. E ziua mea, astăzi, a mea. Şi tu, blestemato, te duci cu marinărimea engleză !

— Şi ce dacă ? strigă răsunător Nastia şi-l împinse pe Winkler în piept. Şi ce dacă ! Vrei să fii peşte, atunci na ! Şi-i aruncă în faţă o hîrtie mototolită.

Winkler gemu şi o plesni cu toată puterea pumnului său în obraz.

— Hai, dă, dă ! scînci răguşit Nastia, agăţîndu-se de perete.

M-am repezit la Winkler, dar mi-o luă înainte un marinar englez cu faţa brăzdată de o cicatrice. Îl apucă pe Winkler de mîini, i le răsuci la spate, îi puse o piedică şi-l azvîrli la pămînt. Englezii se ridicară în picioare.

— Stop ! strigă Lavinski, şi-l apucă pe marinar de braţ.

Acesta se uită la el şi, gîfîind, se îndreptă spre ai lui. Nastia fugi. Din clădire se auzeau

țipete și plînset. La fereastră, patroana țipa, speriată :

— Să se ducă la toții dracii golanii ăștia ! Ce modă mai e și asta, să bați fetele ?

L-am ridicat pe Winkler de mînă și, ținîndu-l de umeri să nu cadă, l-am împins afară. Buzele îi tremurau, tușea și scotea sunete nearticulate. L-am suit într-o birjă, Lavinski s-a urcat cu el.

Am plecat la ponton. Luna se ridicase sus deasupra Sevastopolului, parîmele plescăiau în apă și cineva de pe mal vocifera tărăgănat, fără încetare :

— Ei, ăștia de pe „Ippolit", de pe „Ippolit", de pe „Ippolit" ! Ce-i cu voi, ați crăpat sau ce ?

Am dormit rău, mă deranja că se lumina tare devreme. Apoi m-a trezit un băiețaș care mi-a adus o scrisoare și a plecat imediat, fără să aștepte răspuns. M-am uitat la ceas, era șapte și jumătate.

Am deschis scrisoarea și-am citit.

„Sînt bolnav. Ei să nu-i spui nimic. Povestește-i că m-am înecat lîngă Hersones pentru că eram beat. Adio. *Winkler.*"

Am înțeles, și nu pe cale cerebrală, ci din fiorul neașteptat al sufletului, că el nu mai este. Cerul se prăbușise cu un tunet greu. Am tresărit, mi-am încordat auzul, dar pretutindeni domnea liniștea și numai sîngele îmi zvîcnea dezgustător prin vine.

— Ce-i asta ? am întrebat în șoaptă și am recitit biletul. Lîngă iscălitură era notat :

„Hersones. Ora 5 dimineața“.

Am ieșit. Am simțit că mi s-a sfîșiat inima, în piept mi se zvîrcolea o durere acută. Am trezit-o pe Hatige.

— Hatige, i-am spus cu vocea surdă, Winkler s-a înecat.

Glasul mi se frînse.

— Astăzi, în zori... am adăugat în șoaptă. Făcea baie în mare, lîngă Hersones...

Nu m-am mai putut stăpîni și lacrimile ce mă sufocau îmi umplură ochii. Hatige mă apucă de mînă, chipul i se împietrise, avea ochii larg deschiși și am zărit cum o groază neagră i se cuibărise în ei.

Jurnalul

Am petrecut cu Lavinski două zile la Hersones. În prima seară sosise și Hatige, dar am trimis-o înapoi. Pe mare se porniră talazuri și în fiecare clipă puteau să scoată cadavrul lui Winkler. De cîteva ori am ieșit în larg cu pescarii, trăgînd năvoadele pe fundul mării, și eram torturat de prostia evidentă pe care o comiteam. Pescarii spuneau că leșul a fost dus spre far de curentul din adînc.

Pe Winkler îl văzuse în dimineața aceea doar un călugăr bătrîn, zbîrcit și cu ochii roșii. El povestea că Winkler venise din oraș în zori. Ca

să ajungă la mare, trecuse prin grădină. Călugărul, neputîndu-și stăpîni curiozitatea, se luase pe urmele lui. Erau valuri mari. După spusele călugărului „era ori nu tocmai treaz, ori bolnav, da tare mai era alb la față“. Se dezbrăcă și înotă spre stînci, se culcă pe valuri, fu ridicat pe creastă și izbit de stîncă, apoi ridicat și izbit încă o dată. Micul călugăr alergase la confrerie, dar prea tîrziu. Călugării i-au cules doar hainele de pe mal.

— Un lucru nu înțeleg, îngăima abătut micul călugăr, de ce-l ține marea ; vremea a fost mereu ca acum — aprigă și tot cu valuri...

A doua zi se așternu o acalmie pîcloasă, apoi, cu totul neobișnuit pentru o zi de vară, se lăsă ceața. Se ridicase la mal ca un zid, de nu puteai să vezi marea la trei pași înaintea ta ; doar pe plajă se auzea ceva foșnind și tînguindu-se. Sirenele navelor de război mugeau nedeslușit.

M-am așezat la malul mării, aruncam cu pietricele în ceață și mă gîndeam — unde o fi Winkler ? De ce și-a luat viața ? Abia acum începeam să înțeleg tot ce se petrecuse.

— Eh, Winkler, Winkler, am rostit în ceață. Orice, fie și cea mai ticăloasă viață, cu oftică, în miasme, în ocnă, fără un zîmbet, numai o moarte ca asta nu.

Înainte de a părăsi Hersonesul, Lavinski a cerut pe neașteptate să se facă parastas. Lumînarea subțirică mi se încălzise de tot, o frămîntam în mînă și ascultam vocile bătrînești : „În loc luminat, în loc cu verdeață, în loc de

odihnă, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfîrșit".

Ascultam cuvintele despre locurile luminoase unde odihnește Winkler și mă gîndeam că mare trebuie să-i fi fost tristețea, neostoită nici măcar de un ultim sărut.

Acasă, am citit și am răscitit însemnările lui Winkler rămase pe mal, împreună cu hainele sale.

El scria :

„Majoritatea oamenilor au mîinile grele și moarte, ale ei însă trăiesc, plîng, urăsc și iubesc.

Zilele acestea luminoase, petrecute alături de ea, zorile răcoroase, nopțile la un pahar de vin, cu gîndul la ea, vînturile fierbinți, spuzeala de stele, toate nimicurile vieții — corăbiile cu pînze, tramvaiele cu mulțimea de lume gătită, rîsul copiilor și al femeilor, chipurile de bronz ale marinarilor, cărțile, ziarele, lumina reflectoarelor, ploile din parcurile adormite — totul strălucește de parcă viața întreagă ar fi încrustată în lumină. Toate acestea i le datorez lui Hatige care iubește pe altul. Adesea își încruntă sprîncenele, se gîndește la el.

Ieri, pe Bulevardul Primorski se auzea muzica și ea și-a strîns ochii ca un copil, ca să-și strivească lacrimile. Îi era rușine că Maximov nu scrie nici măcar o vorbă.

Maximov e un copil. Are nevoie de o mamă, de un prieten mai mare, altfel e în stare de cine

ştie ce prostii. Se repede la toate, ca o molie de noapte la lumină, umblă pe pămînt ca un scamator cu şobolani dresaţi. Poate iubi sute de oameni, cîteva femei deodată, şi totdeauna sincer. Uită fulgerător ziua de ieri. Nu-i plac «blestematele» noastre probleme. Atrage însă pe oameni, de ce — nu ştiu.

•

M-am gîndit dacă ea ar putea să mă iubească. Nu. Maximov este mai tare. El poate fi uneori aspru, încăpăţînat, tăcut şi timid, dar are în el ceva neobişnuit.

Este poet. Are un fel complicat de a aborda viaţa. Îl iubesc. El şi Hatige sînt de nedespărţit. Sînt făcuţi unul pentru altul.

Mahalaua marinarilor. Casa Kondratievei. O casă cenuşie cu firmă galbenă. M-am luat după o fată. Este un viciu născut din iubirea cea mai curată. Mă tem să-mi imaginez că asta ar fi posibil cu Hatige. E nevoie de o mare purificare, de castitate bărbătească.

Toată ziua am dormit un somn greu, de beţie. Am visat un întreg univers de linii şi culori, nişte seri pe un alt tărîm. Apoi dorul a înăbuşit toate visele. M-am trezit.

Din ziua sosirii lui Maximov n-am mai văzut-o. Abia astăzi, pentru prima oară. Radiază de bucurie. Am rămas liniştit, am glumit, dar în creier mi se zbătea fiecare vinişoară. Există

numai o singură ieşire — să-mi sfărîm capul de stînci.

Mi-au crăpat buzele. Am auzit cum se răzuia, cu un cuţit ruginit, rugina de pe un cui. Corespunde pe deplin cu starea mea de spirit. Am devenit idiot.

Oare în viaţa pe care o descriau Zola, Dostoievski, Uspenski putea să existe o Hatige ? Nu, de o mie de ori, nu. Va să zică, ei au minţit.

Mi-e imposibil să plec. Să rămîn aici — este nespus de dureros. Voiam să-i spun lui Maximov. Cînd nu sînt beat, mă tem, cînd mă îmbăt, n-am să spun ceea ce trebuie. Proiect ratat.

Am petrecut o noapte îngrozitoare. De trei ori am sărit din somn, strigînd sălbatic şi avînd senzaţia că acum-acum îmi va plesni inima.

Spre ziuă, a venit vecinul meu, marinarul, să mă întrebe ce-i cu mine. «Mi s-a făcut un mic abces în pericard», i-am răspuns. S-a uitat bănuitor la mine şi mi-a recomandat să mă adresez unui medic.

Mi-a oferit o ţigară, a sporovăit puţin şi a plecat. Eu am la dispoziţie un medic splendid, un medic unic — marea. Măreaţa cupă salină din care voi înghiţi cu lăcomie, ca un copil.

N-o voi mai vedea. Trebuie să procedez în aşa fel, încît să ştie numai el. Mă tem să nu-mi

pierd minţile înainte de vreme. Un asemenea sfîrşit e cel mai dezonorant şi mai vrednic de milă. Nu pot îndura gîndul că ea mă va vedea după moarte. În amintirea ei trebuie să rămîn viu, calm şi curat.

Dacă ea ar fi venit la mine, m-ar fi cuprins pe după gît, mi-ar fi sărutat ochii, sorbindu-mi lacrimile zgîrcite, şi mi-ar fi spus că viaţa e frumoasă, chiar şi cu această iubire neîmpărtăşită şi neostoită, poate c-aş fi rămas în viaţă.

Maximov, tu vei citi toate acestea. Ea nu trebuie să ştie nimic, auzi ? Asta e o chestiune numai a noastră ! Crede-mă, mi-e sufletul curat şi o iubesc nespus de mult, mai mult decît viaţa, decît pe mine însumi.

Adio. Cît aş fi dorit să-mi pot vărsa amarul plîngînd, să-mi topesc în piept acel nod de fier, care îmi strînge gîtlejul. Cît de mult aş fi dorit să pot veni la tine şi să-ţi povestesc totul. Poate că tu ai fi găsit o rezolvare simplă ; poate că s-ar fi putut să trăiesc. Nu ştiu, mi-e foarte greu. De-atîta amărăciune, dor şi frămîntări chinuitoare, mi se sfîşie inima."

Astăzi, pe cînd şedeam cu Hatige în mica grădină de lîngă casă, ea a închis cartea şi mi-a spus :

— Ştii că el s-a înecat lîngă stîncile acelea, unde am fost cu şalupa. Era un înotător excelent.

Tăcu.

— În ultima vreme era atît de chinuit ! Erau zile cînd nu-și găsea locul ca o fiară rănită, bea pînă se făcea turtă. Odată l-am întrebat ce e cu el. Știi ce mi-a răspuns ? „Dumneata n-ar fi trebuit să știi nimic despre asta. Sînt bolnav. Am o ereditate încărcată. Tatăl meu suferea de paralizie progresivă." Mințea. I-am spus-o. „Dacă lucrurile nu sînt așa, cu atît mai rău pentru mine", mi-a răspuns el. Cîteva zile a încercat să amestece vopselele astfel, încît să obțină culoarea aurului topit. Nu-i reușea și era cuprins de furii. Distruse cîteva schițe începute și renunță să mai picteze. „Culori mai frumoase decît cele pe care mi le oferă sticla, n-am văzut în viața mea și nici nu voi vedea vreodată", mi-a spus de cîteva ori.

— Ar trebui să-l recitesc pe Shelley, i-am spus lui Hatige. Era poetul lui preferat. Și el, la fel cu Shelley, s-a înecat în mare.

— Shelley nu s-a înecat, mă contrazise Hatige și în glas îi tremură o neliniște stranie. El s-a sinucis !

Amieze fierbinți

În iunie, a sosit Seredinki de la Moscova. De la Sevastopol se ducea la „conacul" lui — un petic de pămînt cu o bojdeucă pe promontoriul pescarilor, la nord de Eupatoria, lîngă Ac-Mecet. Ne-a povestit că acolo e mult soare, nisip

și mare și ne-a invitat să mergem cu el. Am petrecut împreună cîteva zile, apoi am hotărît să plecăm la el.

Erau niște zile deosebite, azurii și transparente pînă la asfințit, și răcorite de boarea vîntului, de parcă universul ar fi fost creat abia în ziua aceea. Deasupra apei se lăsară nori firavi. Nori ca aceștia prevestesc secetă, săptămîni de arșiță pustiitoare. Apa se vedea albastră deasupra bancurilor de nisip, în ea se legănau carenele roșii ale șlepurilor. Talazuri mari și străvezii scăldau provele de oțel ale cuirasatelor.

M-am înnegrit la soare, bronzul prinsese reflexe cafenii, sprîncenele mi se decoloraseră — erau ca paiul.

Acele zile însorite destrămau amintirea lui Winkler. Imaginea lui se făcu alta, severă și luminoasă.

Multă vreme n-am putut desluși în ce consta ineditul acelor zile de la Sevastopol. Viața depănată în freamătul lor ușor îți împlinea sufletul cu o liniște încă neîncercată, cu o senzație de prospețime, de tristețe și, în același timp, de forță.

În fiecare dimineață, toți trei mergeam la baie. Apa, răcită peste noapte, se ondula în colnice de sticlă, pe fund alergau crabi și se încîlceau ierburile, iar pînza pavilioanelor se zbătea în bătaia unui vînt fierbinte și albastru de-ți ardea ochii. Bateria lui Constantin era scăldată în spumă, asemenea unui promontoriu arabic trandafiriu.

Eu înotam pînă departe de mal, apa compactă se unduia sub mine, mă întindeam pe spate și cîntam pe frînturi de versuri, nici eu nu știu ale cui. Adesea plecam în înot spre vapoare. Ele împrăștiau miros de ulei și de vopsea încinsă. Mă legănam pe pînzele verzi ale apei străbătute de razele soarelui, priveam pupa neagră, timona enormă și ruginită. Ca niște stoluri de drăcușori, băiețandri cu pielea oacheșă se băgau la fund să scoată monede de cîteva copeici. O dată o fetișcană ofticoasă mi-a aruncat o jumătate de rublă și a strigat: „Prinde-o!“ M-am băgat la fund și am pescuit moneda care se cufunda încet. Cînd am ieșit la suprafață, ea s-a aplecat peste bord și s-a uitat la mine.

— Mi-a fost frică să nu se înece, îi spuse vecinului său, un flăcău grăsun cu pince-nez.

Am realizat un tur de forță, azvîrlind moneda și nimerindu-l pe adolescent drept în obraz.

Pince-nezul căzu și se sparse. Băiețandrii au început să urle de entuziasm, plesneau apa cu mîinile, sirena vaporului șuiera, iar marinarii se puseră să ne gonească cu parîmele. Sute de mici peștișori argintii, ca niște ace cu gămălie, își smulgeau de la gură fărîmiturile de pîine în apa verde.

Am înotat spre Seredinski. Între noi, un delfin făcu o tumbă, sclipind în soare cu trupul său negru.

Am văzut cît de departe înotase Hatige. Mîinile ei brune se culcau pe valuri, rar și liniș-

tit. Şi deodată străluci puternic, cu o lumină albastră, piatra de la inelul ei. Marea vuia, un velier trecea prin apropiere, plesnindu-şi pînzele aspre.

Am ieşit din apă şi am rămas multă vreme întinşi la soare. Eu citeam o carte cu coperte gălbui din „Biblioteca universală" a lui Henri de Régnier ; citeam pe-ndelete, punînd-o mereu deoparte pentru a inspira în voie mirosul înţepător şi sărat al mării.

Adesea, după baie, intram într-o cafenea întunecoasă şi pustie, unde patronul, un grec ursuz, ne servea cafeaua în ceşcuţe mici, împreună cu chifle din cocă de cozonac. Marinari în alb, cu stilete aurii şi feţe dîrze, o priveau pe Hatige zîmbind.

Cînd mi s-a adus scrisoarea de la Nataşa, prin jaluzele năvăleau în odaie săgeţile subţiri ale soarelui.

„De mai bine de o lună n-am nici un rînd de la dumneata. Vrei cumva ca în afară de „logodna" noastră să nu-mi mai rămînă nici o amintire ?

Am aflat din scrisoarea lui Seredinski că prietenul dumitale, pictorul Winkler, s-a înecat. Din aceeaşi scrisoare am aflat că la Sevastopol te-ai bronzat, te-ai maturizat grozav, că zilele vi se scurg în sărbătoare şi libertate. Am aflat că Hatige este «o fată deosebit de graţioasă, cu părul de culoarea aurului roşu».

Scrie-mi cîteva cuvinte. Dacă ai şti cît de solitare şi pline de insomnie sînt nopţile mos-

covite, cînd zăduful învăluie orașul într-o plapumă de vată. De cîteva ori am fost împreună cu fratele meu cu barca în Parcul Neskucinîi, ba ieri am rămas chiar peste noapte acolo, în locul unde v-ați ascuns de paznici. Am stat întinsă pe iarbă sub teii bătrîni, m-am gîndit la dumneata toată noaptea, pînă au dat zorile. Numai iubirea îți poate dicta asemenea idei nesăbuite — să înnoptezi în Parcul Neskucinîi. Dimineața ne-am întors în oraș. Fratele meu vîslea în tăcere și pe fața lui era întipărită tristețea și îngîndurarea. Din cînd în cînd, rostea cîteva vorbe despre dumneata, întotdeauna de bine. Acolo, în parcul Neskucinîi, uneori mi se întîmplă să plîng. M-am gîndit mult — să-ți scriu toate astea ? Dar atît de greu și de înăbușit îmi bate inima încît nu pot să nu-ți fac această mărturisire.

Voi sosi la Eupatoria la sfîrșitul lui iunie. Scrie-mi unde vei fi, vreau să te întîlnesc în preajma mării."

I-am povestit despre această scrisoare lui Hatige.

— Scrie-i să vină. Nu voi avea liniște pînă nu-i scrii. E o mare încercare să te iubească cineva. O imensă încercare, eu însă am depășit-o.

În port, vaporul trimise două semnale asurzitoare. Era timpul de plecare. Sub fereastră l-am auzit pe Seredinski fluierînd semnalul convenit.

— Să mergem, spuse Hatige. Așadar ne-am înțeles ?

— Ne-am înțeles, am răspuns, am tras-o spre mine și am sărutat-o pe ochi.

Satul pescăresc

De dimineață, „Gurzuf", o șalupă nu prea mare, părăsi debarcaderul, afundîndu-și prova în valuri. Ne aflam pe puntea ei.

Copiii plîngeau, tătarii scoteau strigăte guturale, în preajma noastră negustorii ambulanți de portocale își mutau marfa dintr-un loc într-altul, soarele colinda marea cu reflexe de oglindă. Pe chei pescarii ședeau nemișcați și apa strălucea ca argintul pe granitul cenușiu, tocit de vînt.

„Gurzuf" dădu un semnal asurzitor și, lăsîndu-se de pe un bord pe celălalt, făcu înconjurul bateriei lui Constantin. Malurile acoperite de livezi și văpaia cerului de vară se dezvăluiră privirii noastre. Hatige aruncă în apă o monedă de argint și de îndată delfinii, uzi în bătaia soarelui, se repeziră la provă, întrecîndu-se unul pe altul. Un vînt cald, suflînd dinspre miazăzi, se încurcă în tendă.

Rîdeam mult, de orice fleac. Căpitanul grec, îmbrăcat cu un veston murdar, își fuma țigara răsucită de el și scruta coasta. Vîntul sufla

în rochiile albe ale femeilor, dezvelindu-le picioarele zvelte.

„Gurzuf“ se afunda curajos și dîrz, spuma șopotea la pupă, în lacuri de o dantelărie iscusită.

În casa mică a lui Seredinski, se găsi pentru fiecare cîte o cameră. Am luat prînzul pe un balconaș. Prin ferestre se revărsa o lumină azurie, vîntul hoinărea în voie prin odăi. Satu' pescăresc părea mort. Un tătar, negustor de fructe, colinda leneș pe la vile, oferindu-și marfa.

Departe, la orizont, văzut dinspre miazănoapte, se înălța Ceatîr-Dag, ca un lingou de aur ușor înnegrit.

— Veniți să beți ceaiul ! ne strigă de jos Seredinski. Zilele astea mergem pe Ceatîr-Dag. Am trecut pe la Ahmed : ne duce pînă la defileu.

Am băut ceaiul pe terasa răcoroasă de piatră. Pe mare se deslușea silueta albă și înclinată a unei vele latine. Lîngă îngrăditura de nuiele, micul măgăruș Oska aștepta, mișcîndu-și urechile sure și pufoase și cumpănindu-se de pe un picior pe altul. Cînd o văzu pe Hatige, se apropie de ea, își afundă botul umed în genunchii ei, apoi se porni să urle plin de elan, cerînd pîine.

Vecinul lui Seredinski, unchiașul Spiridon, un moșneag cărunt și gălăgios, cu fața castanie, bețivan și ghiduș, aduse o sticlă de vin din producție proprie. Toată ziua își făcea de lucru în vie, ajutat de două tătăroaice tinere. Seara,

ele dădeau fuga prin ușa din spate la Hatige — o rugaseră să le ghicească în palmă — și încet, să nu le audă unchiașul Spiridon, o chemau, aruncîndu-i cu pietricele în geam.

— Hatige, *hanîm* Hatige !

Apoi începură să vină și tătăroaice bătrîne, uscate și hîde ca moartea. Își aduceau cu ele și nepoatele, ce purtau căciulițe cusute în fir de aur, să le slujească de tălmaci. Simțeau că Hatige le este apropiată. O învățau cuvinte tătărești. Bătrînele ascultau cu venerație ce le spunea Hatige și numai din cînd în cînd scoteau exclamații de bucurie sau de supărare. Eu și Seredinski eram izgoniți pentru un timp de la etaj și ne duceam în grădină sau pe chei să bem cafea.

Tătăroaicele îi aduceau lui Hatige caise, piersici, pere. Într-o seară, cineva i-a aruncat pe fereastră un șal cu flori negre.

Odată, am fost cu toții poftiți la o nuntă tătărască. În casa albă, în jumătatea rezervată bărbaților, cu divane joase viu colorate și dispuse de-a lungul pereților, era gălăgie și fum gros de țigară. Seredinski cînta cîntece de nuntă. Se bău mult vin din recolta nouă. Stăpînul ne dărui un iatagan vechi, cu o inscripție aurită în limba arabă, pe jumătate ștearsă.

Apoi, într-o trăsură cu doi cai, tot strigînd și legănîndu-ne din răsputeri, am făcut ocolul pieței, împreună cu tatăl și fratele miresei. Pe bancheta din față ședeau doi muzicanți evrei, palizi și speriați, și cîntau de zor marșuri eroice. Tătarii, ce ne ieșeau în cale, zîmbeau, dezve-

lindu-și dinții, și își duceau palma la frunte și la piept, în timp ce vilegiaturiștii ruși se uitau lung în urma noastră, cu o veselă nedumerire.

Pe căsuța albă a lui Spiridon, scria lăbărțat cu vopsea neagră, pe tot peretele : *„Vive la vie et la mer !“*

— Ce-i asta la tine ? întrebă Seredinski.

— Numele meu pe franțuzește. Astă toamnă a venit de la Odesa unul care ne-a făcut la toți portretele. E isprava lui. „Hai, Spiridoane, zice, să-ți scriu numele pe franțuzește, coșmelia ta o să țină loc de far, marinarii s-or călăuzi după ea.“ „Scrie, zic, lua-te-ar necuratul.“ Mai voia să-mi zugrăvească toată casa cu floricele, dar nu-l lăsă nevastă-mea. „Și așa, zice, ne-a spurcat, nici nu știi ce scrie, astea or fi, poate, zice, înjurături franțuzești“. Dumneata la franțuzească te pricepi ?

— Mă pricep.

— Atunci, citește.

— Spiridon Karpovici Iaroșenko, citi Seredinski.

— Va să zică, a fost om cinstit.

Pescarii însă îl înfricoșau pe unchiaș.

— „Vîvdimer“ ți-a scris. Vine așa, că pe tine grecul te-a boteza Volodimer și te-a trecut la credința lui franțuzească.

— Dumnezeu să-l știe de palicar, inimă de chefal, îl vedeai după ochi că-i listrigon, Ianachi îl chema.

În sfîrșit, alții spuneau că misteriosul pictor este feciorul unui brutar din Oceakov și că

venise aici pe promontoriu să scape de serviciul militar.

Odată pescuiam la mal guvizi cu nişte undiţe meşterite de noi. Lîngă mine era întinsă Hatige, unchiaşul Spiridon şedea şi el. Îşi scărpina pieptul şi dezvolta tema băilor de soare.

— Nu-i nici o ocară în asta, pe toţi ne-a făcut Dumnezeu, de ce să te ruşinezi de el. Soarele dă jos de pe om osînza care-i de prisos. Păi cum ! Eram marinar de rangul doi pe „Ierusalim“, făceam curse pînă-n Orientul Îndepărtat. Păi acolo, în Asia, pot spune că lumea umblă despuiată de tot şi nu se mai ruşinează. Lumea aşa s-a deprins. Oamenii-s la fel, dar asta, stau şi mă gîndesc, o fi din pricina aerului.

Mi-am adus aminte că şi Juciok îmi povestea de „Ierusalim“.

— Unchiaşule, da pe „Ierusalim“ nu era cu tine şi unul Petro Jucenko ?

— Juciok ? Păi cum să nu fie. Păi am fost camarazi, dimpreună am pătimit.

Ne-am pus să-l descoasem.

— Juciok ! striga unchiaşul Spiridon. Pîinea lui Dumnezeu. A avut o păţanie cu o maimuţă, O cumpărase din Singapore. Nu era chiar maimuţă, un soi de jivină, aşa ca o pisică, deşteaptă spurcăciunea, coada o avea ca la vulpe. Năstruşnică jivină, peste tot îşi vîra botul. Numai ce o vezi că-i lua căpitanului din cabină o ţigară, o aducea la marinari, o punea pe jos, se gudura. Ba stătea pe catarg şi se juca cu pavilionul, ba le trăgea ofiţerilor ba-

tistele din buzunar şi se învîrtea pe punte, ca o besmetică. Sosirăm la Odesa. Era spre iarnă şi la Odesa era zăpadă, vînt, de ţi-era urît să te şi uiţi afară. Jivina amuţi. Şade pe balustradă, se uită, speriată, la zăpadă şi plînge.

După asta a luat-o cu tuse. Se înfunda în cabina mecanicului, lîngă cazane, şedea şi se uita astfel, încît odată căpitanul, trecînd pe acolo a zis : „Ei, frate, de-am avea vreo cursă la Singapore, ar fi o fericire. Are oftică, zice, nu poate să suporte mizeria asta."

Şi vîntul nu se mai ostoia. Apoi, jivina a îngheţat şi la căldură, i s-a băgat lui Juciok în sîn, a tremurat o zi şi o noapte, s-a smiorcăit oleacă şi a murit. Juciok se pierduse de tot cu firea, ca după un fecior, da' şi nouă ne era milă la toţi.

Ne-am dus cu a doua cursă la Singapore, dar căpitanul ne opri să mai cumpărăm jivine. „Ne-ajunge una, zice. A fost destul să ne scoată sufletul. Ce-i cu voi, zice, că faceţi dintr-un animal jucărie." Şi uite aşa am rămas fără maimuţă. N-aveam decît un cocoş bătrîn „Gornistul", da şi ăsta dădu ortul popii în Marea Roşie — se năbuşi de arşiţă.

Zilele se scurgeau pe promontoriu însoţite de povestirile pe care le depăna pe îndelete Spiridon. El o învăţă pe Hatige să împletească năvoade. Împletea cu Spiridon şi asculta ore în şir flecăreala lui.

— Femeie curată la suflet e surioara ta, mi-a spus odată Spiridon. Bine făcută, frumoasă.

— A ghicit bătrînul, mi-a spus Hatige. Noi trăim ca frate și soră. Tu trebuie să te îndrăgostești de altcineva. Cînd te-am văzut în cîrciumioara aceea — ții minte? — mi s-a făcut negru înaintea ochilor, apoi, nu știu cum, totul a luat alt curs. Am devenit alta. Asta s-a produs după întîmplarea cu Winkler. Tu nu mi-ai povestit nimic, dar știu tot. E ca și cum, murind, m-ar fi luat cu el, pe cea de odinioară. Și n-a rămas decît o fată anostă și tu acum nu trebuie să mă iubești.

— Totul trece, am spus prostește, fîstîcindu-mă. Winkler a murit fiindcă i-au ajuns puterile doar pentru douăzeci și cinci de ani. De n-ai fi fost tu, altceva l-ar fi descumpănit, vreun fleac oarecare, o întîmplare. Cum de-ai aflat de povestea asta?

— Din însemnările lui. Le-ai uitat în cartea lui Henri de Régnier. Da, spuse ea încet. Da, dar de ce nu mi-a spus nimic, cum de-a îndrăznit să nu-mi spună dacă-i eram atît de dragă? Cum de n-am înțeles singură?

— Nu știu ce simți tu, am răspuns, dar mie mi se oprește inima în loc în fiecare zi la gîndul că e atît de bine să trăiești.

— Și mie starea asta îmi va trece. Dă-mi numai un răgaz să mă mai gîndesc o zi sau două. Doar mă simt atît de bine, m-am făcut neagră de tot, marea aici are o tărie cumplită. Ia uite un vapor.

Sosi în fugă Seredinski. Veni și Spiridon. La orizontul azuriu, acolo unde aerul cald tre-

mura ca un drapel în vînt, plutea lin un vapor portocaliu cu coşul alb.

— E străin, spuse Spiridon. De la Skadovsk, ia drumul Constantinopolului.

M-am răsucit şi inscripţia mi-a sărit din nou în ochi : *„Vive la vie et la mer !“* I-am arătat-o lui Hatige.

— Frumos nume ai, unchiaşule, îi spuse ea lui Spiridon. Un nume adevărat.

A doua zi de dimineaţă, sosi cu trăsura de la Eupatoria un grec scund şi vineţiu, nenea Harito — negustor de peşte. Pînă la prînz s-a tot tocmit cu pescarii pe mal, în privinţa peştelui din toamna viitoare. Se puseră în gura mare pe socotit datoriile, ţipau de năvoade, barbuni şi de chefali, ţipau că nicăieri nu sînt de găsit năvoade ca lumea, că în postul mare Harito a înşelat lumea la peşte şi acum se mai şi uită în ochii oamenilor fără pic de ruşine.

— Ce te răţoieşti ? ţipă Harito la pescarul Andriuha, care răcnea cel mai tare. Ce te răţoieşti aşa, de mama focului, ştiu şi eu preţul, şi-şi roti mînios ochii galbeni. Fii mulţumit că s-a găsit un tîmpit să cumpere de la voi. Ce-mi tot dai într-una cu chefalii. Chefalii voştri nu fac nici două parale faţă de ăia de Kinburn.

— Prietene, striga însufleţit Andriuha şi se bătea cu palma peste piept. Prietene, la chestia asta trebuie să te pricepi. Da ce, la Kinburn parcă au chefali ? Întreabă pe toată lumea de pe coastă. Acolo au un nenorocit de taran, cea mai ieftină marfă, crede-mă pe cuvînt !

Spre prînz au căzut la învoială şi larma conteni.

— Vin aici al treilea an şi de fiecare dată e scandal cu acest nene Harito, spuse Seredinski. Şi asta aşa, fără nici un rost. El se vînzoleşte pe aici de ochii lumii. Ce negoţ de peşte poate fi acuma, e doar sezon mort? E contrabandist, îşi are oamenii lui în diferite locuri.

Era zăpuşeală. Marea avea culoarea aluminiului. La orizont părea să fiarbă — se vedea acolo o pîclă căruntă. Soarele dogorea fără cruţare. Cîinii zăceau la umbră cu limba scoasă, coastele lor ude se mişcau fără încetare.

La mal, apa era ca de sticlă — nu făcea o singură undă.

După ceai, veni de la poştă un telegrafist prăfuit şi-mi aduse o telegramă.

„Sîmbătă sînt Ialta, hotelul „Mishor". Dacă poţi, vino. *Nataşa.*"

— Ce zi avem astăzi? l-am întrebat pe Seredinski.

— Sîmbătă.

— Trebuie să plec la Ialta. Mîine mă întorc.

Seredinski făcu o mină nemulţumită.

— Ce treburi ai la Ialta? spuse supărat. Nu-mi plac mie telegramele astea de afaceri. De ce pleci? Nu se poate amîna? Ne strici plimbarea pe Ceatîr-Dag. Renunţă.

— Nu se poate, am răspuns ferm şi am aruncat o privire lui Hatige. Am o treabă care

nu suferă amînare, în legătură cu editarea cărții mele. Dumneata pleacă cu Hatige pe Ceatîr-Dag și eu vin luni dimineață, trec prin Alușta și vă găsesc la cabana Clubului Alpin. În regulă ?

— Bine, fie, dracu să te ia, încuviință supărat Seredinski.

— În regulă ! spuse Hatige cu nepăsare și mă privi atent.

Am rupt telegrama și m-am dus la mine în cameră.

Un monolog de teatru

Aplecată în partea dreaptă, șalupa înainta repede în timp ce elicea se învîrtea cu zgomot. La debarcader se mai zăreau încă Hatige și silueta lungă, ca o prăjină, a lui Seredinski.

Mi-am aprins o țigară și m-am așezat la umbră sub tentă, dar îndată m-am ridicat. Eram neliniștit. Lîngă Ac-Mecet s-a apropiat de bord o barcă cu pasageri, șalupa și-a oprit motorul și a început să se legene încet pe valurile domoale. La miazăzi străluci prima stea, decolorată ca scrumul.

„Stranie mai e și viața mea“ gîndeam, stînd lîngă motor și ținîndu-mă de balustradă. Veni un marinar și fixă de borduri o lumină roșie și una verde.

— Hatige! am chemat-o ca atunci, pe pod, strigînd în pîcla cenușie a înserării, în noapte, în stepa pîcloasă. Ea vibrează la cea mai mică nedreptate, la cea mai neînsemnată împunsătură a vieții și de dragul ei voi fi duios cu Natașa. Hatige! am strigat iar și m-am gîndit că acum stă, probabil, pe terasă, la lumina luminărilor, că fluturii de noapte o izbesc în obraz, iar ochii îi sînt adînci și triști. Seredinski hoinărește pe chei sau sporovăiește cu Hatige. Unchiașul Spiridon stă la cafeneaua din piață și joacă zaruri cu prietenii lui, pe care Seredinski, nu se știe de ce, îi numește „vînătorii de porumbei". Pe mare se așternuse tăcerea nopții, iar în grădină greierii țîrîie, ca niște mărgeluțe vărsate.

În bezna deasă, luminile Ialtei s-au aprins, înșirîndu-se ca un colier pe smoala apei. Șalupa începu să șuiere prelung. Lumina farului de la Capul Ai-Todor se aprinse și se stinse la loc. Apoi am coborît în cabina mică și înghesuită, pe pereții cărei alerga, pîlpîind nervos, lumina unei lămpi de petrol și m-am privit în oglindă. Lîngă oglindă dormea un licean cu chipul livid și chinuit.

Cînd am urcat din nou pe punte, șalupa se legăna pe apa întunecată, apropiindu-se încet de chei. Din coș își luau zborul scîntei mari și rare. Orașul se auzea vuind.

Am coborît pe mal și am cercetat cu băgare de seamă mulțimea elegantă de la debarcader. Natașa nu era.

Am pornit-o încet spre oraş. Butoaiele trîntite pe chei împrăştiau un miros greu de catran. M-am oprit la o tarabă, cu un lampion chinezesc, şi am luat ţigări.

— Ei, iată-te, spuse cineva în spatele meu.

M-am întors şi în lumina gălbuie a felinarului am văzut-o pe Nataşa.

— Te-ai schimbat, spuse ea şi mă privi cu surprindere. Te-ai bronzat, parcă te-ai mai maturizat.

Am luat-o încet spre oraş.

— Dragule, şopti ea abia auzit, cît îţi sînt de recunoscătoare că eşti aici. Spune drept, nu eşti supărat pe mine ? Nu eşti supărat ? întrebă din nou Nataşa şi se aplecă mult spre mine. Părul ei îmi gîdila obrazul, respiraţia îmi ardea buzele.

— Cît te iubesc, spuse ea cu o voce surdă. Hatige ştie bineînţeles tot, sînt sigură.

M-am oprit. Ne-am sprijinit coatele pe parapet. Jos marea se frămînta somnolentă. I-am luat mîna şi mi-am lipit buzele de degetele ei subţiri.

— De ce ai venit ? Nu-ţi voi vorbi de iubire, nici un singur cuvînt. De acord ?

— De acord, spuse Nataşa tare şi-mi strînse dureros mîna. De acord. Dumneata vei tăcea. Eu însă voi vorbi de iubire. Eu am voie.

Am rămas pînă noaptea tîrziu pe chei. Nataşa era însufleţită într-un fel deosebit, nervoasă şi, în răstimpuri, îngîndurată.

În timp ce o conduceam, ea mă întrebă cu voce tremurîndă :

— Îmi dai voie să te însoțesc pînă la Alușta ? și se uită la mine cu ochi vinovați.

— Să mergem, am răspuns eu simplu. Mîine, la șapte dimineața pleacă șalupa. Te aștept pe dig.

Ne-am luat rămas bun în întunericul nopții. Deasupra mării se înălța încet luna tîrzie. Ecoul pașilor mei răsuna în grădinile adormite.

Cînd se lumină de ziuă, m-am sculat repede, am pus ceva pe mine și m-am dus la fereastră. Marea vîscoasă mai era cufundată în somn. La răsărit zorile purpurii și încă opace, revărsîndu-se peste mare în fîșii largi, învăpăiau cerul.

M-am dus la apă. Era mai caldă ca aerul, în ea lunecau în cete guvizi și peștișori argintii. Dîrdîiam de frig. Primele raze ale soarelui, încă roșii, se abătură cu o căldură potolită asupra mea.

Am băut ceai într-o cîrciumă de lîngă port și am plecat spre dig. La pupa șalupei, pavilionul spînzura în nemișcare. Un marinar curăța barele de aramă de pe puntea căpitanului. Pescărușii se așezau pe un butoi roșu, prins în ancoră, la mijlocul radei. Deasupra munților se înălțau nori subțiri și trandafirii.

M-am așezat pe o dună din fontă. Era abia ora șase.

Cu puțin înainte de plecarea șalupei sosi și Natașa.

Marea tremura în mii de licăriri, șalupa era aproape goală. Călătoreau numai cîțiva tătari,

o doamnă singură cu ochii încondeiaţi şi un marinar corpolent cu mustaţa căruntă. Ialta dispărea repede în urmă.

— Am ajuns la concluzia că viaţa este un lucru fabulos, spuse Nataşa. Aminteşte-ţi gara Arhanghelsk, Torbensen cu pipa sa neagră între dinţi, poveştile dumitale de la Bratovşcino. Cînd pentru prima oară m-am încredinţat că trăim într-un fel de cerc ademenitor format din întîlniri neaşteptate, din evenimente, din răsturnări, din crize sufleteşti şi din revirimente, am simţit că mi se ia o mare greutate de pe suflet. Eu am nimerit în bulboana dumitale şi acum, în fiecare zi, aştept ceva neobişnuit. Poate că mîine mă vei alunga, sau poate că mîine voi deveni Nataşa de altădată şi-mi voi bate joc de dumneata, ca de un sclav al meu. Înţelegi lucrul acesta ? Viaţa şi-a pierdut conturul ei real. Legile ei au căzut ca nişte verigi mîncate de rugină şi forţa fiecărei zile mă stăpîneşte, mă aruncă dintr-o extremă-n-tr-alta. Acelaşi lucru se petrece şi cu dumneata. Nu mă mai tem acum de nimic. Acum pot să merg cu dumneata pe Ceatîr-Dag şi să-i sărut mîinile lui Hatige. Pot să te lovesc sau să-ţi strig vreo vorbă cumplit de jignitoare.

Buzele ei precis conturate avură un tremur.

— De-mi va cădea în mînă manuscrisul *Vieţii*, îl voi pune pe foc. Auzi ? Ascunde-l bine !

— De ce ? am întrebat, privind-o ţintă în ochii provocatori.

— Ca să scrii altul. Despre mine, repetă ea, în șoapta puternică. Privește, ea își desfăcu de pe rochia de mătase albă broșa cu mărgăritare. Sub țesătura subțire palpita sînul ei smead, feciorelnic. Cînd mi-e dor de dumneata, sînt frumoasă. Mă plac. Turbez de furie că nu mă vezi în acele clipe.

Se ridică repede și aruncă broșa cu mărgăritare în mare.

— Ofrandă pentru marea dumitale, spuse ea fără să mă privească. Pentru draga dumitale Mare Neagră.

Se întoarse spre mine. Licărul apei se juca pe impermeabilul ei.

— Ei ? întrebă ea alarmată, privindu-mă provocator.

— Dacă vrei, i-am răspuns rar, voi scrie pentru dumneata o piesă și acolo va fi un monolog ca acesta.

Mi-am aprins o țigară și m-am sprijinit în coate de bord. Am tăcut multă vreme.

— Da, va să zică așa, spuse ea încet, pentru sine parcă, și-și trecu mîna peste ochi.

La Alușta, coborînd pe țărm, mi s-a părut că are puțin rău de mare.

În așteptarea birjei după care trimisesem, băurăm cafea într-o baracă de pe chei, înjghebată din scînduri. În timp ce beam cafeaua, Natașa tresări toată.

— E ca și cum te-aș vedea pentru prima oară, spuse ea, lăsîndu-și în jos voalul alb și des.

La ușă aștepta birjarul cu o pereche de cai vînjoși de Crimeea.

Amurgul ne-a surprins lîngă defileu. Noaptea se lăsa repede. Mirosea a ierburi de munte, a cetină, caii fornăiau încet.

Birjarul se întoarse spre mine și-mi spuse :

— Mîine dimineață aștept la trecătoare. Acum o să desham aici caii. Ne-am înțeles ?

— Ne-am înțeles.

— Aici e și apă, pot să-mi adap caii. O apă dulce. Nu vrei să mănînci ? mă întrebă din nou. Am brînză, am pîine, vin două sticle.

— Acolo, la defileu, i-am răspuns.

Se lăsase răcoarea. Natașa se înfășură în impermeabil. Un vînt ușor foșnea în coroana pinilor.

Peste Ceatîr-Dag noaptea coborîse grea, învăluită într-o ceață rară, cenușiu-albăstruie. Jos de tot stelele scînteiau puternic, se auzea un scîrțîit neîntrerupt și îndepărtat de *arba*.

Birjarul ne dădu explicații lungi cum să găsim cabana Clubului Alpin, ne desenă pe pămînt cu codiriștea, ne luă, pe mine și pe Natașa, de mînă și ne tot arăta, plin de înflăcărare, cu degetul în pîcla înserării.

— Dacă rătăcești drumul, pe aici sînt mulți păstori. Strigă și o să-ți răspundă. Cînd mergi, ține dreapta. Uită-te în pămînt că sînt surpături. În jur au tufe și iarbă, nu le bagi de seamă.

Natașa bău vin, mîncarea o refuză.

— Maximov, uite ce-i, spuse ea după o lungă tăcere cu vocea întretăiată. Nu merg. Mă întorc. Nu mai pot să umblu. Sînt tare bolnavă, nu-ți dai seama ?

— Natașa, i-am ridicat capul și am privit-o în ochi. Orice ar fi, nu te las să pleci. Din pricina prostiei de pe vapor, din pricina acelor cuvinte absurde tremuri toată, ai frisoane, ești de nerecunoscut.

Ea își reținu lacrimile.

— De ce acolo... pe vapor ? Asta mă arde, mă arde aici, în piept. Doar eu n-am vrut să-ți spun nimic rău. Doar știi asta... De dragul dumitale sînt pe cale să-mi schilodesc toată viața...

I-am ridicat capul și am sărutat-o pe ochi, apoi am mîngîiat-o m ılt timp pe păr. Se lipi de mine. Își puse capul pe genunchi și suspină convulsiv.

— Va să zică nu-i adevărat, spuse ea încet, mă privi cu coada ochiului și zîmbi timid. Da, nu-i adevărat ? Ea izbucni în rîs. Bine, să mergem. Dau numai o fugă pînă la izvor să-mi limpezesc ochii.

Am pornit, schimbînd încet cîte-o vorbă. În față se contura, alb, primul platou. Apoi începu un urcuș abrupt, periculos pe timp de noapte. Am speriat niște păsări de munte și țipătul lor, neliniștit și sălbatic, se înecă în tăcerea domoală a munților. Natașa venea în urma mea. Din loc în loc mă opream, îi dădeam mîna și ea se cățăra pe cîte un colț ieșit în afară. O liniște seculară străjuia sub

plafonul jos al cerului și nu se auzeau decît pietrele care se rostogoleau sub picioare.

— E periculos de mers pe asemenea beznă, spusei, ocolind încet o surpătură. Numai de n-am cădea.

— N-o să cădem ! Nu ți-e frig ?

— Puțin. Aici aerul e rarefiat. Simți cum miros ierburile ?

— Oho-ei ? am strigat eu tărăgănat și ecoul multiplicat de sute de ori se rostogoli pe neașteptate prin surpături și defileuri.

— Ce sinistru e, șopti Natașa.

Ajunsesem pe primul platou. La marginea povîrnișului prăpăstios ne-am așezat. Natașa îmi luă mîna și o ascunse la ea în sîn. Mîna mea tremura ușor în unison cu respirația ei.

— Mă vei uita, Natașa, am spus eu. Eu însă nu mai înțeleg nimic. Mă bate gîndul din ce în ce mai tare că mă distrug, că-mi răpesc și ultima șansă. Poate că nu e departe ceasul cînd voi veni la dumneata, îți voi vorbi de iubire și o voi implora ca pe o îndurare, iar dumneata mă vei goni.

— Dar acum ? întrebă Natașa.

— Acum mi-e groază. Simt o nevoie irezistibilă de a mă arunca în această viață, fără să chibzuiesc, fără să mă mai gîndesc la ceva, să mă arunc în iubire, ca în prăpastia de sub noi. Cînd te văd, te iubesc și în același timp încerc să distrug în mine această iubire chinuitoare, care-mi subjugă întreaga voință. Dar Hatige... Am tăcut. Sînt un nebun, am spus apoi cu brutalitate. Mi-am rîs de toate legile omenești.

— Ți-e groază ? mă întrebă Natașa insinuant și mă cuprinse pe după umeri. Privește ce noapte este în munți. Simți cum miroase pelinul ? Și cineva aruncă în balanță iubirea mea și iubirea alteia. Și talerul meu coboară tot mai jos și mai jos.

Se așeză în genunchi, își aruncă de pe ea impermeabilul și își descheie rochia, ce abia se distingea ca o pată albă.

— Sărută, spuse poruncitor și își atinse sînul cu vîrful degetelor.

I-am sărutat trupul. Departe în munți se produse o surpare puternică și răsunătoare.

— Acum vei înceta să te mai chinuiești. Acum ești al meu. O, acum nu vei mai pleca de lîngă mine pentru că e caraghios și absurd să fugi de iubire.

Mă simțeam obosit și împrospătat.

— Ohe-ei ! am strigat din nou tărăgănat și mi-am încordat auzul. Stingîndu-se potolit, ecoul răsună pe Babugan-ail.

Înaintam cu prudență spre cabana Clubului Alpin. Natașa mă ținea de mînă.

Dincolo de lăstărișul unor arbuști ghimpoși se auzi un zvon ușor. Am strigat. Cineva răspunse răgușit. Erau păstorii. Un tătar bătrîn izgoni dulăii lățoși și, într-o limbă stîlcită, ne explică îndelung cum să ajungem la cabana Clubului Alpin. O privi, tăcut și cu uimire, pe Natașa și-și duse mîna la frunte și la piept. Turma de oi dormea strînsă la un loc, într-o grămadă întunecată.

Cînd am ajuns la cabana Clubului Alpin noaptea era în toi. Am ciocănit la geam.

— Cine-i acolo ? întrebă Seredinski dinăuntru.

— Eu, Maximov, deschide, trebuie să se încălzească tovarăşa mea de drum.

— Cu cine eşti ?

— O să vezi.

Seredinski se sculă cu greu, scăpă ceva pe jos, apoi trase încet zăvorul. Mirosea a căldură. În întuneric, nu o recunoscu pe Nataşa.

— Să nu strigi de surprindere, i-am spus. E Nataşa.

Seredinski rămase buimăcit.

— Nataşa, dragă, nebuno, noaptea pe Ceatîr-Dag cu acest pierde-vară. Cum de n-aţi căzut în vreo prăpastie ? Cînd ai sosit ? Noi credeam că el nu mai vine. Hotărîsem să ne întoarcem mîine.

— Unde-i Hatige ? am întrebat.

— Doarme. Nu faceţi gălăgie. E ostenită, aerul de munte oboseşte. Ei, ce-i pe la Moscova ?

— Las' că sporovăiţi voi mai tîrziu. Trebuie să punem de ceai.

Intrarăm încet într-o încăpere joasă. Soba de tuci răspîndea o lumină slabă, roşiatică. Mirosea a ienupăr. Hatige dormea lîngă un perete, pe podea. Chipul îi era pur şi liniştit, ca la copii.

Nataşa, înfăşurată în impermeabil, se aşeză pe o laviţă lîngă vatră şi se uită lung la

Hatige, fără să audă întrebările lui Seredinski. Apoi mă chemă pe mine.

Hatige se ridică brusc şi se aşeză în genunchi. Şalul turcesc, bogat, îi lunecă de pe umeri.

— Cine-i ? întrebă ea. Ai venit ? Te-am aşteptat atîta. Probabil ai îngheţat de tot.

— Hatige, am spus. Nu sînt singur. Cu mine este Nataşa.

Hatige se ridică repede în picioare.

— Iertaţi-mă, e atît de întuneric aici, spuse ea, îndreptîndu-şi părul. De ce nu m-aţi trezit ?

Hatige se duce la Nataşa şi-i strînse mîna cu putere.

— Aveţi mîinile gheaţă. Seredinski, serveşte nişte vin. Aici, în munţi, nopţile sînt tare friguroase.

Am băut cîte un pahar de vin. Seredinski pusese ceainicul la fiert pe vatră. În timp ce beam ceaiul cu pesmeţi, Nataşa povestea despre Moscova. Dincolo de geamurile aburite, stelele licăreau.

Apoi ne-am întins pe jos şi, pe întuneric, la lumina difuză a cărbunilor ce se stingeau, am stat de vorbă multă vreme. Hatige o înveli pe Nataşa cu şalul ei. Un greier ţîrîi şi, din nou, se auzi cum se rostogoleşte în munţi o avalanşă.

Cînd ne-am întors în satul pescăresc era o zi caldă, cu ceaţă.

— Cît de minunat e aici, spuse Nataşa, ţinîndu-mă mereu de mînă. Licărul apei se aprinse în ochii ei.

— Ce-i asta ?

— *„Vive la vie et la mer“*, spuse Seredinski. Priveşte, Natalia Petrovna. Şi îi arătă casa lui Spiridon. Este emblema locurilor noastre. Nu-i aşa că sare în ochi ? Şi acesta este unchiaşul nostru, Spiridon Iaroşenko, contramaistru pe „Vesta“. Cînd ai navigat, unchiaşule, pe „Vesta“ ?

— Încă înainte de Alexandru al II-lea, în războiul cu turcii.

— Asta e, spuse Seredinski, sîntem înconjuraţi de mare şi de simplitate.

— E bine, spuse cu un oftat Nataşa. Aerul te îmbie la somn, sau poate pelinul, nu ştiu.

— Să mergem, Hatige o luă de mînă. Să mergem în casă, eşti obosită.

Hatige o duse pe Nataşa în odaia sa. În timp ce Seredinski punea masa, eu cu Spiridon şedeam pe treptele balconaşului şi tîlcuiam ce mai pezevenghi de căpitani şi încurcă-lume s-au mai odrăslit şi în zilele noastre. Îl ascultam neatent pe Spiridon. Din odaia lui Hatige venea zvon de voci, plescăit de apă.

— Uită-te numai la ea, spunea Spiridon şi-mi tot arăta cu degetul lui negru silueta alb-albastră a navei „Gurzuf“. Uită-te numai cum e de îndoită prora. Goeletă, nu e goeletă, bandură, nu e bandură, într-un cuvînt, treabă de Odesa. La vînt, joacă în toate părţile, ca un cîine ce ţine urma. Nici vorbă s-o mîni cu pînzele.

Din odaia lui Hatige surprindeam numai cuvinte desperecheate. Vorbea Hatige : „Ştiu, desigur...“

Apoi, se auzi vocea Natașei : „Va să zică, s-a terminat... Înțeleg că e îngrozitor de absurd... N-aș vrea să mai vorbesc... mai tîrziu."

— Nici nu trebuie, spuse distinct Hatige. E oare cu putință să fie mai bine ? Să mergem.

Ele ieșiră din odaie. Ne-am așezat la masă. S-a așezat și Spiridon cu noi.

Natașa rîdeă mai mult decît toți. Rîdea nervos, precipitat. Totul se hotărîse acolo, în odaia lui Hatige. Acum o știam, cu siguranță. Hatige era impasibilă. După moartea lui Winkler o vedeam astfel pentru prima oară. Seredinski cînta, debita prostii și din cînd în cînd țipa sălbatic : „Ei, strașnic !"

Eu eram singurul în gardă. Îți făcea impresia că jucăm o comedia și ne e teamă să ne privim în ochi. Trebuia să hotărăsc : sau rămîn aici, sau plec chiar mîine împreună cu Natașa.

Dar de ce ? Cu Natașa nu se poate trăi. O lună împreună și apoi sfîrșitul. Sînt oameni care nu suportă o iubire ca un mecanism de ceasornic, o iubire care bate zilnic, egal și care curînd te plictisește. După o lună, trebuie să-i întorci arcul, apoi arcul slăbește și nu-i mai ajunge să fie întors la o lună, ci zilnic. Nu, asta-i îngrozitor.

„La dracu ! mi-a trecut prin minte și am fărîmițat pîinea. Ajunge să mă tot gîndesc la ceva ce nu poate fi rezolvat. Să reflectezi înseamnă să te învîrtești în cerc, să revii în același loc și s-o iei de la capăt. Fie ce-o fi."

— Ce-i cu dumneata? întrebă Nataşa. N-ai scos o vorbă. Și încă aici, într-o asemenea dimineață, cînd soarele te zăpăceşte.

În timpul acesta pe mare se lăţi o bubuitură îndoită şi lentă.

— Ehe, spuse bucuros Spiridon. La Tendra e o escadră, trageri. Deie Domnul, împuşcăturile să menească ploicica. Altfel, ni se duce grădiniţa de tot.

Dincolo de orizont o escadră a bubuit ziua întreagă. Nataşa aţipi în balansoar cu vorba pe buze.

— E obosită, îmi spuse Hatige. Uită-te, aşa dorm numai oamenii foarte fericiţi.

Faţa Nataşei se făcuse palidă. Respira egal şi liniştit. Genele lungi, întoarse ca la copii, îi umbreau pleoapele, buzele erau întredeschise.

— Am îndrăgit-o, îmi spuse Hatige şi zîmbi. Nu-ţi ascunde ochii, am îndrăgit-o cu adevărat. Știu că nu ţi-a trecut de loc, că nu te gîndeşti decît la ea. Și acum, ascultă. Eu te iubesc pe tine încă de mult, de foarte de mult, mai înainte de a ne fi întîlnit aici, apoi a urmat Moscova ta, scrisorile tale, lucrurile tăinuite de tine, moartea lui Winkler și iată că mi-ai devenit cel mai apropiat, cel mai necesar om. În afara a ceea ce ești tu, eu nu mai trăiesc. Știi că sînt încăpăţînată şi nu fac nimic pe jumătate. Sînt plină de grijă și de nelinişte pentru fiecare zi a ta, adesea fac bine oamenilor numai pentru că ei te iubesc. Mi-e mai uşor să renunţ la viaţă decît să văd că te chinuieşti. Ea se întoarse. Eu am înţeles că în

viața ta vor mai fi multe căderi și ascensiuni, că vei mai avea multe iubiri, că te vei chinui mult : fiecare iubire înseamnă o nouă renaștere, dar eu îți voi fi totdeauna aproape, pentru că voi avea un singur țel, opera ta. Ea aparține tuturor. Tot ce ai scris și vei mai scrie e mai presus de suferința pe care tu mi-o aduci. Nu vreau să se chinuiască nimeni. Trecutul și viitorul meu sînt numai în tine. Acum totul e clar.

Uite Natașa, spuse ea și vocea ei vibră. Mă uit la ea și la mine și mă gîndesc : mamă și logodnică. Mamă și logodnică... repetă și izbucni în rîs. Amîndouă avem douăzeci și patru de ani. Dar dacă tu vei renunța să mai scrii, să mai gîndești și să evoluezi ca om, eu voi renunța la tine. Va să zică, ne-am înțeles ?

— Da. Mi-e rușine. Cît de simplu rezolvi tu lucruri pe care eu le frămînt atît de mult.

— Într-o singură zi m-am maturizat, spuse Hatige și buza de sus îi tremură. Acum însă, destul despre asta.

Seara eram pe țărm, așezați pe un șaland întors cu fundul în sus.

— Ții minte seara de la Bratovșcino ? mă întrebă Natașa. Dumneata ai povestit atunci despre o întîlnire în noapte, lîngă Tarahankut.

Seredinski își aminti povestea și fredonă încetișor :

Încet am pornit fiecare prin murmur de ape și noapte,

Pe drumul cel trist, singuratic, departe de țara
visată.
Și numai atunci ne-am dat seama că anii trecut-au
zadarnic,
Că totul a fost o iluzie : noi nu ne-am iubit niciodată.

Stelele ardeau jos, rînduite în linie dreaptă. Se legănau în valuri, iar liniștea, așternută peste stepă, îmbrăcase culoarea nopții. Deasupra apei liniștea se colora în albastru, iar Calea Lactee se așternea pe marea tăcută într-o arcadă albă. În golf se auzi un plescăit prudent.

— Se descarcă marfă de contrabandă, șopti Seredinski.

— S-a și făcut miezul nopții, spuse încet Hatige. La miezul nopții stelele își încetinesc fuga lor, cum spune unchiașul Spiridon. Și se aude cum prin somn suspină delfinii. Peste cinci ore trebuie să plecați.

Natașa îmi găsi prin întuneric mîna și mi-o strînse ca atunci, în pădure, în timpul jocului de-a prinselea.

— Vezi luminile ? întrebă și respirația ei îmi atinse obrazul. Vezi patru lumini ?

Mi-am încordat privirea. Într-adevăr, erau lumini.

— Merg de la Tendra la Sevastopol. Probabil, un vas de transport.

Luminile licăriră mult timp, apoi se cufundară în mare.

— Poate că acolo e omul pe care-l aștepți toată viața ? o întrebă Seredinski pe Hatige.

— Nu, eu sînt îmbarcată cu el pe aceeași corabie. Luminile noastre nu se vor despărți.

Natașa izbucni în rîs.

— Maximov, recunoaște că acel căpitan, despre care ai povestit, n-a existat niciodată.

— Ba da, a existat.

— Lasă, nu te încăpățîna. Dacă n-a existat, e cu atît mai bine. Ar fi poate o ușurare, nu-i așa ?

Dinspre țărm adia briza. În răstimpuri, marea suspina prin somn : murmura peste nisipuri, murmurul se pierdea departe, spre apus și spre răsărit, și din nou se așternea tăcerea.

Ne-am întors acasă și am pus de ceai. La flacăra lumînării, fețele tuturor păreau obosite. Limba lumînării stătea nemișcată, la fereastră spînzura o beznă plină de stele.

Hatige o privi lung pe Natașa.

— De ce plecați ?

Natașa își aplecă fața spre masă, amestecă zahărul cu lingurița, o lumină incertă îi trecu peste mîini, peste capul aplecat, apoi îi străluci în ochi, ca o flăcăruie.

— E bine cu dumneavoastră, spuse ea cu o voce surdă. Noaptea aceasta îmi va rămîne pentru toată viața.

Niște pași greoi scîrțîiră pe nisip. În mijlocul golfului, chiar la înălțimea apei, se legăna un felinar galben. Apoi răzbi o voce tărăgănată :

— Ei, ăia de pe promontoriu, trageți șalandul !

Hatige o sărută pe Natașa. Rîzînd și tot pipăind pe întuneric bordul, am intrat în șaland. Hatige spuse :

— Eu vă aștept aici.

Ne-am depărtat de mal și noaptea și-a lipit fața de fețele noastre. Apoi apa s-a făcut ca păcura, felinarul a început să joace pe suprafața ei, s-a răspîndit un miros de mahorcă.

— Ei, voi din șalupă, prindeți parîma.

Ne-am suit pe punte, ne-am luat rămas bun. Natașa ne sărută pe mine și pe Seredinski, apoi îmi spuse în șoaptă :

— Acum te iubesc cu și mai multă disperare.

Motorul începu să duduie înfundat. Natașa stătea la pupă. Ceața o învăluia.

Natașa ne strigă ceva.

— Nu se aude nimic ! am țipat, stînd în picioare la cîrma șalandului.

Și atunci din întunericul mării ajunse glasul ei înăbușit de ceață :

— Să vii repede la Moscova !

III. ZILE DE RĂZBOI

Toamna de sticlă

Pe la jumătatea lui iulie, în una din acele seri fierbinți și încremenite veni la noi, într-un suflet, pescarul Andriuha.

— Piotr Andreici, e război! strigă el, cu vocea tăiată. Auziți cum jelesc?

Ne-am încordat auzul. Într-adevăr, prin case, se auzeau jelindu-se nevestele de pescari. Părea că tot satul s-a umplut de un zgomot nedeslușit, de larmă, de tuse.

— Ce tot îndrugi?

— A venit un uriadnic din Ac-Mecet, a sunat mobilizarea.

Noi nu mai citiserăm ziarele de o lună.

Am stat toată seara la malul mării. Hatige mă ținea strîns de mînă. Pescarii nu dormeau. În toate casele ardea lumina, copiii plîngeau, în stepă urlau și lătrau dulăii lățoși și întărîtați.

Deodată, ne apăru limpede că viața a fost schilodită, vechile căi rătăcite, iar noi toți, Hatige, și eu, și Natașa, și Seredinski, sîntem

atrași într-un torent, al cărui nume e războiul și Rusia.

Unchiașul Spiridon veni șontîc-șontîc, se așeză lîngă noi și spuse :

— Care va să zică așa ! Ați auzit ? La Tarahankut luminile au fost stinse, înseamnă că-i adevărat, e război. La ce bun v-a mai fost dată tinerețea, dacă va fi prăpădită acum de pomană. Ehe, și ce viață ați fi dus aici ! Nu le e dat oamenilor să se bucure de liniște, nu se poate trăi nici douăzeci de ani fără vărsare de sînge. Ptiu !

N-am închis ochii toată noaptea, iar dimineața am plecat cu toții la Sevastopol, cu „Victoria", un șaland ruginit, cu aburi, ce venea de la Horlî.

Unchiașul Spiridon stătea pe mal, cu capul descoperit. Se sprijinea cu degetele tremurînde într-un baston și se uita la noi fără să clipească. Pe obraji îi curgeau lacrimi.

— O să v-aștept pînă la moarte ! ne strigă el cu o voce frîntă, dogită, cînd șalupa noastră se desprinse de la mal.

La Sevastopol, ne-am luat rămas bun de la Hatige și ne-am îmbarcat pe „Alexei", care mergea la Odesa. Tot timpul cît a durat drumul cu „Victoria" Hatige a tăcut și numai înainte de a mă urca pe vaporul năpădit de murdărie, plin de învălmășeală și vuind de larmă, m-a îmbrățișat în grabă.

Noaptea a suflat un vînt rece. Ne-am înghesuit într-un colț de lîngă sala fierbinte a mașinilor. Podelele ei de fontă uruiau. Pe lîngă

noi se perindară luminile unui torpilor, apoi malurile Crimeii se cufundară într-un cenuşiu sumbru.

— Viaţa noastră s-a dat peste cap, spuse Seredinski.

Avea faţa trasă şi înnegrită de la praful de cărbune. Cu gulerul paltonului ridicat şi capul tras între umeri, privea lung, fără să clipească, brazda cenuşie de spumă de la pupă.

— De fapt, încotro mergem ?

— La Moscova.

— Ah, da, la Moscova. Fireşte. Sigur, doar acolo trebuie să mă prezint. Mergem prin Odesa ? întrebă el din nou şi îşi pironi ochii goi asupra mea.

— Da, aşa cred.

Îmi amintesc ca prin vis, Odesa înăbuşitoare, lumina caldă de pe străzile ei largi, frunzişul prăfuit al salcîmilor, gălăgioşii vînzători de ziare. M-am dus la Langeron să-mi iau rămas bun de la mare. Ţărmul nordic al golfului ardea galben şi sălbatic în razele asfinţitului.

Am privit lung spre sud, unde amurgul se cernea din ceruri, ca o mană azurie, înspre Crimeea, unde rămăsese Hatige. Acolo era linişte. Pe aleea asfaltată din Parcul Alexandrovski, tramvaiele treceau încet, cu luminile stinse.

O zi mai tîrziu, la ferestre defilau Kievul învăluit în ceaţă, crestele zgîrîie-norilor şi ale plopilor, Niprul sclipitor ca un şist de mică, grindurile de nisip şi sălciile.

— Mai avem puțin și vom fi în Rusia, spuse bucuros Seredinski, stînd la fereastră.

Altă dată pustii, gările ne întîmpinau acum cu bocet de femei, cu hîrîit de armonici și cu larmă de glasuri. În vagoane dădeau buzna mobilizații. Miroseau a votcă, a catran, a ploaie. În discuții își făcea loc, din ce în ce mai des, războiul.

Dis-de-dimineață sosirăm într-o Moscovă solemnă și surescitată. Străzile erau însuflețite de neobișnuita agitație a războiului, ofițerii de ordonanță forfoteau, pe Tverskaia lărmuia mulțimea, pe inelul bulevardelor staționau chesoane și tunuri, trenurile regimentare huruiau, automobilele armatei goneau, urlînd cu sirenele lor.

Seară de seară, spre Gara Brest se îndreptau în pas cadențat regimentele, iar în piața de lîngă Arcul de Triumf, slab luminată de felinare, răsunau urale prelungi.

Eu și Seredinski ne-am instalat la Moscova în Gheorghievski pereulok, la etajul al treilea. De la ferestre se vedeau Patriarșie Prudî, turnurile trandafirii ale Kremlinului, grădinile din fundul curților moscovite și bulevardele ruginii. Seredinski purta acum uniformă de sublocotenent. Zilnic se ducea la poligon. Seara se întoarcea plin de praf și obosit.

Discutam mult de război, de Franța, despre faptul că merită să mori pentru Moscova și pentru Paris, cele două orașe eterne, cele două patrii.

Zilele de toamnă erau luminoase şi, în albastrul lor spălăcit, teii îşi scuturau frunzişul atins de rugină. În această toamnă neobişnuită, cerul Moscovei se acoperea seara de aureola unei lumini palide, iar nopţile răcoroase miroseau a frunziş. Puteai să crezi că oraşul întreg nu doarme, că în fiecare casă se făceau pregătiri în ajun de sărbătoare. Atunci, am înţeles că marile nenorociri sînt resimţite la fel, ca şi marile sărbători.

Într-un rînd, împreună cu Seredinski şi cu Semionov, care intrase în Uniunea oraşelor, am luat-o prin Gruzinî, de la Gara Brest spre Kudrino. Semionov se neliniştea pentru Nataşa, ea rămăsese împotmolită în Crimeea. Lîngă grilajul de fontă al Casei Văduvelor, Semionov se opri şi scoase o ţigară.

— S-a ridicat Rusia, spuse el, aprinzîndu-şi ţigara. Ce o să se mai întîmple ? Eu nu cred în această exaltare, nu cred că din sînge şi moarte se va naşte sublimul şi că prin sînge va fi salvată cultura. Am ridicat pe umerii noştri o povară peste puteri, numai de n-am cădea răpuşi sub ea.

Peste noapte, m-am trezit din cauza frigului. Fereastra era deschisă, afară ardea o stea albă, tramvaiele întîrziate duruiau. Din copacii zgribuliţi se scurgea seva.

Mi-am amintit de cuvintele lui Semionov. La ce va duce aceasta ? La o mare nenorocire, cum credea Semionov ? Sau la măreţe trans-

formări ? Privind constelaţiile liniştite, am ascultat îndelung vuietul înăbuşit al Moscovei şi dragostea pentru ea îmi strînse inima.

Cîmpuri de luptă

Curînd am plecat pe front cu un detaşament volant.

La Brest ne-am împotmolit pentru multă vreme.

„Sînt la Brest, îi scriam lui Hatige. Stăm pe o linie de garaj din afara oraşului. Ninge şi în faţă gara arde, ca o mare albă de foc. Îţi scriu dintr-o bodegă, unde-i întuneric şi pustiu. Este o noapte atît de liniştită, încît poţi să crezi că nu există nici războiul, nici trecutul, şi nici ziua de astăzi. Sînt singur. Mi-e greu fără tine. În detaşament e multă veselie şi tinereţe. Am fost un timp îndelungat sanitar la Moscova.

Aici, în imediata apropiere a războiului, printre ostaşi, eşaloane lungi, răniţi şi prizonieri, încep să înţeleg cît de dureros este el. Mă gîndesc la faptul că la o sută de verste depărtare, zac în noroi, pe cîmpuri înţesate de sîrmă, ţărani de-ai noştri, din Oriol şi din Kursk, oameni adunaţi din toată Rusia, iar în spatele lor se află Moscova noastră. Ei trag în noapte, iar dincolo, la o mie de verste, sînt nemţi, francezi, belgieni, scoţieni, iar în spatele lor se

află Parisul, Münchenul, Bruges cel lipsit de viață. Eu nu am pătruns încă acest lucru, totul este foarte confuz, deși încercăm să-i dăm o semnificație minoră și simplistă.

Mîine plecăm la Kelțî. Kozlovski, împuternicitul nostru, este polonez dintr-o familie de șleahtici. Relatează istorii incredibile, își rotește ochii în cap și se jură că totul este purul adevăr. Surorile sînt nebune după el. Acum joacă stos[1] pe numere cu sanitarii șefi.

Să-ți scriu despre tot ce-am gîndit în aceste zile, mi-e foarte greu. Nu fi neliniștită, curînd îți voi scrie din nou. Salutări mării. Mi-am luat rămas bun de la ea la Odesa."

Cînd am părăsit Brestul, deasupra cîmpiilor ruginite se tîrau nori încărcați de zăpadă. Se simțea mirosul tufărișului umed și al vîntului, ce tăia brazde în băltoacele de pe drumuri.

Aproape de Lukov, trenul a stat la o haltă multă vreme. Pașii scîrțîiau în prundiș. În pădurile aurite de ploi, stropi mari cădeau cu zgomot. Mi-am amintit de toamna la mare, cu ceață uscată, cu vînt, cu pocnetul păstăilor din salcîmii galbeni, de toamna moscovită, rece și astringentă ca un măr „antonovka."

Iar acum, o toamnă pe cîmpiile poloneze. Crucile, de la răspîntiile drumurilor, cu chipul lui Cristos răstignit pe ele, s-au înnegrit de ploaie. Lîngă o capelă din piatră se înșiră ar-

[1] Joc de cărți.

țari roșii. Dinspre Brest răzbate un bubuit greu de tun : sînt ecourile unor exerciții de tragere.

Spre sfîrșitul acestei zile interminabile, ne-am tîrît pe lîngă Ivangorod. De la fereastra vagoanelor priveam crenelurile verzi ale fortăreței și Vistula bogată în ape, cu malurile ei năpădite de răchitiș.

Dincolo de pod, spînzura cerul. Trenul se tîra pe terasamentul înconjurat de valuri de pămînt și de hățișul sîrmei ghimpate. Cît vedeai cu ochii, pămîntul era scormonit de tranșee nu prea mari, ca niște vizuine de cîrtiță, inundate de apă. Sălciile carbonizate întindeau spre cerul ploios gigantice brațe negre. In gropile făcute de obuze pluteau cutii de conserve, în noroi zăceau acoperite de rugină duliile proiectilelor de șrapnel, bucăți de mantale albastre, baionete îndoite, centiroane și tuburi de aramă de la cartușe. Stîrvuri de cai, înțepenite și umflate, își ridicau spre cer picioarele, cerînd parcă îndurare.

Dinspre răsărit se furișa întunericul violaceu. La apus, ca o rană sîngerîndă, se stingea asfințitul. La o gară distrusă din pădure, o evreică-marchitană, înfășurată într-un șal negru, îmi turnă un pahar de ceai slab și oftă zgomotos.

— Oi, s-au bătut austriecii cu ai noștri. Noi eram în pivniță, iar sus numai „ura“, și țipete, și împușcături. Iar pădurea era toată albastră de mantalele austriecilor. Biserica mai arde și acum, multă lume, ascunsă prin cavouri, s-a sufocat.

În tren s-au aprins luminările. S-a dat semnalul de îmbarcare. El se înfigea în ceața toamnei, răsunător și plîngăreț, ca un ecou al cantonamentelor militare.

Am rămas cîteva zile lîngă Radom. În teii înalți din apropierea gării croncăneau ciorile. Surorile pregăteau pansamentele, treceau eșaloane, pe platforme se vedeau chesoane legate gospodărește, alergau soldați cu ceainice în mînă; pe peron patrulele pășeau agale. Din cînd în cînd, treceau nesfîrșite trenuri sanitare. Din vagoanele de marfă încălzite, coborau răniți în halate de culoarea biberului — muncitori de-ai noștri din Tula, și tătari, și chirghizi cu ochii pieziși, și ucraineni negricioși și înalți — cumpărau de la marchitane salam, țigări și pîine.

Catedrala Sfîntului Bernard

Detașamentul a fost cantonat în orășelul de munte Hențini. Noi locuiam în casa de zid a economului bisericii. Prin ferestrele prost potrivite trăgea. Făceam focul în sobele de teracotă și lîncezeam fără nici o treabă; Kozlovski bătea cărțile cu ofițerii de la compania de reflectoare.

Uneori eram treziți în toiul nopții. La lumina felinarelor, puneam șeile, înhămam cai la ambulanțe și, pe drumuri desfundate, alunecînd și

căzînd în lutul vîscos, mergeam pe poziţii. Mitralierele ţăcăneau şi în întunericul ploios se aprindeau rachetele. Deasupra noastră, scoţînd un şuierat metalic, vuiau obuzele nemţeşti, fornăind sau despicînd cerul cu un ţiuit asurzitor. Caii muşcau, sanitarii ameţiţi de somn se împiedicau în mers. Într-un bordei mirosind a găinaţ, un telefon de campanie bîzîia, răniţii urlau.

Spre dimineaţă, făceam calea întoarsă, legănîndu-ne în şa şi încercînd să aţipim. Degetele ne înţepeneau pe frîiele umede. Împuşcăturile întîrziate se rostogoleau asemenea unui căscat zgomotos.

Odată Kozlovski m-a trimis la depozitul din spatele frontului al detaşamentului, la bază, la Kelţî. Am plecat călare. De pe colinele împădurite se scurgea umezeala, mirosea a cetină udă. Cu mantalele stropite şi sumecate mai sus de genunchi, soldaţii mergeau de-a dreptul prin mocirlă. Steagul galben-negru de pe bordeiul comandantului de etapă se decolorase de ploaie şi, ud, plesnea prăjina, ca o poală de fustă. Lîngă bordei stăteau prizonieri nemţi, cu cizme roşcate, scurte, ca nişte căldări. De sub căştile de oţel, ploaia li se scurgea pe mustăţile stufoase.

Cînd m-am apropiat de barieră la Kelţî, de cărămidăria părăsită, unde soldaţii se ascundeau cu prostituate amărîte şi ieftine, undeva, în depărtare, începuse o luptă. Prin bubuitul mărunt al rafalelor irupse o detunătură surdă, pămîntul gemu cuprins de panică, un soldat

din fața mea privi în jur și-și făcu semnul crucii.

Cu degetele înțepenite de frig, am scos cu greu o cutie de țigări strivită și mi-am aprins una. Pe gîtul calului, părul umed lucea. În gară, locomotivele șuierau pașnic și liniștitor.

În oraș, am aflat că baza se strămutase la Zagnansk, la zece verste de Kelțî. Un timp am moțăit într-o cafenea întunecoasă și intimă din apropierea primăriei, apoi am luat-o la pas pe străzi.

M-am oprit lîngă catedrala Sfîntul Bernard, am descălecat și am intrat sub bolțile ogivale, cenușii și masive.

Viața de-abia o începusem, dar cît de greu va fi drumul pînă la sfîrșitul ei. Războiul, ca o perdea de ploaie, acoperise trecutul. Pînă la Hatige, la Natașa, la Semionov erau mii de verste. Oboseala mă apăsa pe umeri ca un bolovan.

„De s-ar face pace mai repede“, mi-a venit în minte și m-am lăsat în genunchi, lipindu-mi fruntea de speteaza neagră a băncii. Scumpa și absurda mea Moscovă. În orașele Poloniei pustiite, în mijlocul mizeriei și al lacrimilor, în spitalele de campanie igrasioase, unde se moare departe de cei dragi, am avut sentimentul că sîntem cu toții niște copii neajutorați ce și-au pierdut mama. Noaptea nu dormim, ne prăpădim de tifos, de dor, sfîrtecați de răni, de nimeni mîngîiați, subordonați unei voințe străine, ce schilodește.

„Ce va fi mai departe ? Şi cît va mai dura ? mă gîndeam, pătruns de frig. Mă voi salva, oare, din această încercare ?"

Mi-am amintit un chip cu gura sfîşiată pînă la urechi, aşchii de oase omeneşti, sîngele pe care cîinii îl lingeau de pe brancarde, vaietul refugiaţilor, cadavrele vineţii ale copiilor, abia acoperite cu nisip luat din drum, jaful, evrei spînzuraţi, miasma înecăcioasă a tîrguşoarelor pîrjolite de foc.

În pridvorul catedralei, ploaia bătea în băltoacele îngheţate, iar frunzele de castan, rupte de muşcătura iernii, cădeau domol.

Acalmie

La Zagnansk, am stat aproape toată iarna. Pe front era acalmie.

Adesea mă duceam în munţi şi şedeam pe o laviţă de piatră, ce se găsea în apropierea catedralei şi a unei statui vopsite grosolan, înfăţişînd-o pe Sfînta Fecioară.

Pe plăcile de fontă de pe morminte, inscripţiile din timpurile lui Sigismund-August şi ale lui Alexandru I ruginiseră.

Din cînd în cînd, scriam la o masă din scînduri negeluite sau, culcat pe patul de campanie, îl citeam pe Tagore. Sora Popova, ce aducea a ţigancă, spunea cu voce guturală :

— E nebun. La război, îl citeşte pe Tagore şi se bărbiereşte în fiecare zi.

Odată, fu chemată la o bolnavă dintr-un sat vecin. Am plecat împreună.

În bordeiul unde zăcea fetiţa bolnavă, o femeie ciupită de vărsat punea la foc nişte oale cu o fiertură acră. De la burlanul ce ducea la coş venea un miros de fum rece. Zdrenţele jilave duhneau. Sub laviţă cotcodăceau găinile sătule. Am scăpărat un chibrit.

— Unde-i bolnava ?

— Acolo, pe laviţă.

Popova se duse la ea.

— Ciudat, spuse. Vino-ncoace. Mi se pare că-i moartă.

Ochii fetiţei se făcuseră sticloşi. Am ridicat de pe ea o zdreanţă şi i-am luat mîna. Era rece.

— Femeie, i-am spus tare, ţi-a murit fetiţa.

Ţăranca tăcea.

— Ţi-a murit fetiţa, am repetat cu glas tare şi i-am luminat cu un băţ de chibrit faţa şi părul năclăit.

— Ehe, răspunse femeia şi îşi îndreptă părul. A răposat de cu ziuă.

— Păi de ce nu orînduieşti de înmormîntare ?

— N-am cînd. Soldaţii ne-au dat nişte carne de vacă, trebuie să-i gătesc o ciorbă bărbatului. Las-o să stea.

— Cum e cu putinţă ? se întreba încet Popova. Poate că nu e mama ei ?

— E fiica ta ?

— Îhî, a mea. Şi femeia îşi făcu iar de lucru cu oalele.

Mă uitai la fetiță, la umerii căzuți ai sorei, la soldatul cu căciulă caucaziană pe cap, care, intrînd, se opri smirnă și rămase prostește lîngă ușă, și mi-am reamintit de moartea lui Winkler.

— Să mergem, i-am spus sorei.

Noaptea se furișa de pe dealuri. Pe făgașul ud, țopăiau lumini de felinare ; soldați dintr-un tren regimentar mergeau în neștire și înjurau. La întoarcere am tăcut tot drumul.

Seara, cînd ziua galbenă, cum e vata îmbibată de apă, se învelea în ceață, mă întindeam pe pat și citeam „Ghitandjali". Dincolo de ferestruica joasă, soldații umblau plescăind prin băltoacele de zăpadă și noroi.

— Ce mai iarnă și pe-aici, mama ei !

De cealaltă parte a peretelui, în încăperea trupei, se auzea zdrăngănind o mandolină și un glas dogit de tenor ce cînta monoton :

Mintea mi-e uscată ca și iasca,
Inima amarnic sîngerează...

— Poleșciuk ! răcnea din patul său studentul Webel, șeful bazei. Mult o să se mai miorlăie ăla ?

— Nu pot să știu, răspundea, buimăcit, Poleșciuk din tindă.

— Cărți se joacă la trupă ?

— Nicidecum.

— Bagă de seamă. Am să vin, iară le rup cărțile.

Uneori, nu se știe de ce numai seara, venea de la detașament coloana să ia alimente. Din-

colo de perete începea agitaţia, caii muşcau, soldaţii răcneau şi înjurau, trăgeau în curte, agăţînd în întuneric porţile, şi aduceau noutăţi : pe poziţii e linişte, sora şefă a fost transferată la Moscova, vremea e afurisită şi lîngă Gherbî s-a frînt o oişte.

Apoi un soldat ud intra în bordei, se proţăpea lîngă uşă şi, după ce-şi ştergea nasul cu mîneca, trăgea din manşetă scrisorile.

Surorile — Popova şi Maleeva, o studentă în medicină din Kaşira, prostuţă, şi nostimă — veneau în fugă şi ne aşezam cu toţii să bem ceai.

Uneori, trecea cu făclii artileria, huruindu-şi roţile cu şine de fier. În faţă, la trap, veneau siluete întunecate în mantale lucioase de ploaie, călăreţii pocneau din nagaică.

În bordei înnoptau ofiţerii în trecere : artilerişti stilaţi, infanterişti necizelaţi şi necombatanţi hărţuiţi — şefi ai unor cirezi năpîrlite şi de trenuri regimentare. Dimineaţa, soldaţi cu glasul pierit de frică, „cruciaţii", se înfăţişau timid la ei şi începea unul şi acelaşi dialog :

— Unde ai rătăcit vacile, găgăuţă ? răcnea cu glasul vlăguit şeful cirezii. Unde ţi-erau ochii, bărbosule ?

Bărbosul clipea din ochii injectaţi, îşi mototolea căciula flenduroasă şi tăcea.

— Ce taci ca un butuc ?

— Pier de ploaie, înălţimea-voastră, răspundea în cele din urmă bărbosul într-o şoaptă răguşită.

— Pier zici ? Unde le e pielea ? Știi cum e ordinul : de pe cele moarte scoți pielea. Ei, dracu să te ia, marș afară !

Ofițerul gîfîia jalnic și se așeza să-și bea ceaiul.

Am primit o scrisoare de la Alexei : „Am aflat de la un sanitar din detașamentul tău că te afli la Zagnansk. Detașamentul meu este la Skarjisko. Vino. Mie mi-e greu să mă smulg de aici."

Peste noapte m-am gîndit la întîlnirea ce urma să o am cu Alexei, și la Winkler. Acum, îmi aminteam adesea de moartea lui. Murise în pragul războiului. Lui nu i-a fost hărăzit să cunoască zilele lîncede ale războiului ; luptele pline de scrîșnet, gîndurile sterile, să vadă orașe prefăcute în latrine, soldați uzi pînă la obiele, plăgi duhnitoare și ochii galbeni și bulbucați ai cadavrelor.

O stea deasupra orașelor

La fereastră se vedeau zorile albastre. În depărtare se auzi o detunătură, apoi o a doua. În scurt timp, detunăturile se contopiră într-un bubuit surd.

— Dormiți ? mă strigă Webel.

— Nu.

— I-auziți, cum s-au dezlănțuit ? Iarăși au pornit la atac nemții.

Îşi aprinse o ţigară. Mi-am tras mantaua peste cap şi am încercat să aţipesc.

— O stea deasupra oraşelor, spuse prin vis Popova.

Bubuitul îndepărtat era întrerupt de detunături scurte şi puternice.

— Au băgat artileria grea, bombăni Webel şi se aşeză pe pat. Trebuie să le spun să pună caii în ham. Spre ziuă vor cere, probabil, toate ambulanţele la Henţinî.

M-am sculat. Afară zăpada se aşternuse ca un brocart albastru. Pe cerul chihlimbariu, munţii se conturau sărbătoreşte.

— Vedeţi, am avut dreptate, spuse Webel şi ieşi în întîmpinarea curierului care ciocănea la fereastră.

Peste o oră am plecat cu convoiul de ambulanţe la Henţinî. Au plecat şi cele două surori. Soarele matinal acoperise văile cu un abur trandafiriu. Drumurile de munte erau îngheţate tun.

Pe drum, am întrebat-o pe Popova.

— Ce-aţi visat astă-noapte ?

Popova roşi.

— Am vorbit cumva prin somn ? mă întrebă precipitat. Spuneţi-mi, ce-am spus, poate îmi amintesc.

— Aţi spus : „O stea deasupra oraşelor".

— Ah, da. Am visat că mergeam noaptea pe malul unui lac, cu preotul polonez şi cu Kozlovski. Departe era un oraş, parc-ar fi fost Moscova, şi deasupra lui o stea imensă. Preotul mi-a arătat steaua şi mi-a spus în polonă :

„Asta-i steaua care răsare peste orașele condamnate la pieire“. Și noi tot mergeam și mergeam și dintr-o dată mi-a apărut înaintea ochilor Kremlinul și Arbatul, și Precistenka. Am început să plîng în vis, iar Kozlovski, ca să mă consoleze, mi-a dat un buchețel de violete, spunîndu-mi : „Nu mai plînge. Violetele astea le-a cules șoferul Mahalin de pe locul unde a fost Moscova.“ După asta, mii de soldați în negru, înarmați cu puști, treceau în fugă pe lîngă noi și ne întrebau care-i drumul spre Lublin. Un ofițer, cu fața numai carne vie, galopa nebunește și răcnea că trebuie să se tragă în stea.

— Un vis profetic, am spus, cufundîndu-mi privirea în depărtările înzăpezite.

La Henținî ne-am adăpat caii și am pornit la trap spre Șeveli, unde staționa detașamentul volant. În întîmpinarea noastră veneau într-o cavalcadă sălbatică chesoane cu muniții, pămîntul se cutremura surd, spre cer se înălța fumul galben al exploziilor. În șanțurile de lîngă șosea stăteau soldați în echipament de campanie și priveau înainte, în lungul drumului, acolo unde se vedea arzînd un mic conac. Un șrapnel explodă foarte jos și, pocnind mărunt, împroșcă șoseaua.

— Fir-ai tu să fii ! izbucni în fața noastră un soldat călare și o porni în galop.

Și din nou aerul fu sfîșiat. O bubuitură înfundată răbufni din pădure.

— Bombardează drumul ! strigă Poleșciuk și arătă spre colinele albăstrii. Privește !

Acolo, scăpărară două lumini galbene, cerul începu să vuiască aprig şi o flacără orbitoare căzu în şanţul din spatele ambulanţelor.

— La galop ! le-am strigat sanitarilor şi mi-am înfrînat calul, lăsînd să treacă mai întîi convoiul.

În depărtare, mitralierele ţăcăneau gîfîind. Cerul se nărui din nou peste capetele noastre. Un obuz trecu în zbor, horcăind greoi şi căzu în spate, în şanţ.

— Ne-au reperat !

În faţă era o pădure, dar trebuia să galopezi cîteva minute prin cîmp deschis. Pe zăpadă se profilau umbre lungi, violete.

„Unde am mai văzut asemenea umbre ?“ mi-a venit în minte, în timp ce-mi şfichiuiam calul în grabă. Vîntul îmi şuiera pe la urechi, nu vedeam decît gîtul ud al calului şi îmi repetam, pentru a zecea oară, unul şi acelaşi lucru : „Unde am mai văzut umbre atît de lungi ?“

De sub copitele calului săreau pietricele.

— Antonov, nu rămînea în urmă !

În faţă mă lovi miros de fum, o schijă şuieră sub picioarele calului, spulberînd zăpada. Calul se lăsă pe picioarele din spate, îşi tremură crupa lată şi sări într-o parte. În partea stîngă, lîngă un ciot putred, se vedea lutul roşu răvăşit. Din el se ridica un abur galben.

În pădure, convoiul se abătu din şosea şi o apucă pe un drum plin de hîrtoape. Obuzele cădeau în urma noastră. Ambulanţa din faţă, cu surorile, trase la o parte şi se opri.

— Veniți aici, înălțimea-voastră, strigă răgușit Poleșciuk și făcu cu mîna. O soră a fost atinsă.

M-am apropiat. Maleeva o ținea strîns de mîini pe Popova.

— Ce-i, sînteți rănită ?

— Nimic grav, spuse cu un șuierat Popova și se smulse din mîinile durdulii ale Maleevei. Se făcuse neagră la față. Pansați-mă mai repede.

I-am tăiat rochia îmbibată de sînge. Sînul mic și ascuțit fusese sfîșiat de o schijă, mai jos de sfîrc. Am bandajat-o strîns, cu prudență. Maleeva își mușca buzele, basmaua îi alunecase de pe cap, părul blond i se lipise de fruntea transpirată. Pădurea bubui de o explozie, vîntul bătea în coviltirele de pînză ale ambulanțelor. Popova se lungi și fu acoperită cu o manta. Sanitarii își făceau cruce.

— Ceasul rău, spuse Poleșciuk. Ucid soldați, ucid surori. Ea, pot spune, nu-i decît o copilă.

N-am mai văzut-o pe Popova pînă seara tîrziu. Cerul bubuia, zguduindu-se, picături de sînge se prelingeau de pe brancarde în zăpada plină de bălegar, în urină de cal, în noroi. Duhnea a transpirație, a mahorcă și a xeroform. Satele incendiate de obuze fumegau mocnit, îmbibate de umezeală. Răniții urlau și se uitau cu ochi de cîine la mîinile pline de sînge ale medicilor. Bătălia se potolea.

În timpul nopții, am condus convoiul cu răniți pînă la Hențînî. În ambulanța din față zăcea Popova.

Era liniște și umezeală. Roțile scîrțîiau încet. Nu departe de drum ardeau niște focuri, eu mă clătinam în șa și prin somn o auzeam pe Popova cum bîiguie ceva.

— Tăceți, i-am spus, învingîndu-mi picoteala. N-aveți voie să vorbiți.

Deasupra Henținiului se legăna Ursa mare, desfășurîndu-și coada în evantai. Dormeam, bălăbănindu-mă în șa.

Panna Helena

La Zagnansk ne aștepta Kozlovski. Se pregătea să plece la Brest.

— Vă iau pe dumneavoastră și pe sanitarul Șcepkin, îmi spuse. Ați fost pus la încercare și trebuie să vă primeniți impresiile. Oricum, pe front e liniște.

M-a uimit vorba asta „să vă primeniți impresiile". „Să-ți primenești impresiile" însemna Brestul și măsuțele de marmoră din bodegi, gara plină de larmă, ziarele din Moscova și chipurile tinere ale surorilor ; să-ți împarți atenția la mii de fleacuri liniștitoare, să privești reflexele soarelui în geamurile gării, să citești articole despre Teatrul de Artă, despre expoziții și cărți, să-ți spargi în mii de cioburi gîndurile pline de tensiune și învălmășite de război.

Am acceptat. Înainte de plecare am urcat la catedrală. Înăuntru, preotul slujea, abia auzit. În pridvorul năpădit de muşchi i-am scris o carte poştală lui Hatige :

„Nu mai am veşti de trei luni. Probabil scrisorile s-au rătăcit prin birourile de campanie. Nici nu ştiu unde te afli măcar. Am fost absorbit de viaţa crîncenă a războiului şi am adesea sentimentul că s-au întors vremurile din *Război şi pace*. Undeva, pe şoselele largi ale retragerii, te voi întîlni şi voi găsi sensul celor ce se petrec, sens pe care acum nu pot să-l găsesc nicicum. Aici e şi Alexei, mîine îl voi vedea. Plec pentru o săptămînă la Brest."

Am reflectat puţin şi am scris şi o altă carte poştală, Nataşei :

„Aştept de la dumneata scrisori. Mi-e foarte greu să rămîn cu mine însumi în nopţile cumplite de aici. Din pricina canonadei, a murdăriei şi a bocetului de femei, mă doare mereu capul."

La Skarjisko în gară, l-am întîlnit pe Alexei. Ne-am sărutat cu căldură. M-a depărtat puţin de la el, m-a măsurat din cap pînă-n picioare şi mi-a spus :

— Şi uite, ne-am reîntîlnit. Te-ai subţiat straşnic.

Chiar acolo, la gară, am pus la cale cu Kozlovski să-l luăm pe Alexei în detaşamentul nostru.

Kozlovski cu Șcepkin au plecat, iar eu am rămas pînă dimineața la Skarjisko. M-am dus cu Alexei la un cinematograf friguros, înjghebat din scînduri, unde Max Linder învăța să patineze ; am stat mult de vorbă. I-am povestit de moartea lui Winkler.

— Da, spuse el. A murit prostește săracul. Și Stașevski e aici pe front, lîngă Lomja. A primit crucea Sfîntul Gheorghe.

Dis-de-dimineață eu am plecat la Brest. După ce am trecut de Rodom a ieșit soarele, iar lîngă Brest ne-a apucat seara ; era aurie, în licărul lumînărilor din vagon, și totodată albastră, în străveziul primăverii timpurii.

L-am dibuit pe Kozlovski la căminul Uniunii orașelor. Era plin de însuflețire : întîlnise o soră pe care-o știa, o fostă actriță. Cînd am intrat, ședea și se bărbierea. Un soldat bărbos, ordonanța căminului, îi făcea cizmele.

— Dragul meu, spuse Kozlovski, cercetîndu-și minuțios bărbia. Fă-ți cizmele și să mergem la cercul garnizoanei, e un spectacol. Am să te prezint unei femei fermecătoare. Cîndva, am fost îndrăgostit de ea.

Se frecă cu colonie și începu să cînte :

Cîntec dintr-o poveste fermecată-i vocea ta ;
A unei primăveri de vis, dulce durere...

La cercul garnizoanei era întuneric și înghesuială. Cavaleriști spilcuiți își zăngăneau pintenii, sublocotenenți cenușii cu epoleții de-

colorați se înșirau modest pe lîngă pereți, un general cărunt și plin de neastîmpăr tuna cu vocea sa de bas răgușită.

Eu ședeam lîngă panna Helena. Parfumul ei violent nu mă lăsa să ațipesc. Trupul meu chinuit se moleșise de căldură. Kozlovski povestea în șoaptă istorii incredibile despre o pisică dresată care ducea mesaje în tranșee.

— *Dar cine trece pe deasupra mormîntului...*, cînta cu voce de bas un ofițer palid, *...triumfale stindardele freamătă...*

Eu moțăiam și visam regimente de năluci — un soldat din vechea gardă în zăpezile Moscovei și, în frunte, înconjurat de stindardele ce fremătau în vînt, pe împăratul corsican.

Din mormînt, împărate, soldatul
Ridica-se-va să-ți afle porunca.

Visam că mă aflu în vechiul Paris și-l întîmpin pe împărat, pe mareșalii săi, că citesc pagini îngălbenite din Rousseau și privesc din cînd în cînd, prin ferestrele mansardei, spre palatul Tuilleries, poleit de un crepuscul debordant. Visam stindarde cu vulturi de bronz în vîrf și un cămin vechi în care ard așchii de pin. La focul lui, o visam cu ochii deschiși pe Adrienne Lecouvreur, micuța actriță cu perucă roz, otrăvită cu o otravă necunoscută. Îmbrăcat cu un camizol vechi, eu hoinăream prin împrejurimile acoperite cu romaniță, îmi jucam pe deget inelul cu profilul lui Robespierre

şi mă străduiam să ghicesc, ce veşminte noi şi minunate va îmbrăca mîine acest oraş rebel.

— Sărmanul, cît este de obosit, spuse panna Helena, şi-mi atinse mîna. Treziţi-vă.

Am deschis ochii, am tresărit de frig şi, în aceeaşi clipă, pe stradă, o goarnă începu să sune. În biserici, clopotele porniră să bată. Toată lumea se ridică în picioare şi, tot înghesuindu-se şi strigîndu-se unii pe alţii, se îndreptă spre ieşire. Estrada se goli.

— Zepelinul, spuse cineva din mulţime.

Afară răsună o detunătură grea şi goarnele începură să vibreze mai subţire. Am ieşit afară. Măturile unor plopi seculari se profilau întunecate în lumina albastră şi rece a zăpezii ce se topea. Trecu un automobil cu farurile stinse, săltînd uşor prin hîrtoape.

Apoi un fulger palid despică cerul şi deasupra noastră se sparse cu zgomot primul şrapnel. Peste o clipă, din toate forturile au început să cînte şi să vîjîie obuzele ; o detunătură masivă cutremură din nou toate casele, iar în partea gării se înălţă o flacără palidă.

Pe cer se agitau reflectoarele, încurcîndu-se unul pe celălalt.

La cămin am ieşit în balcon şi am urmărit trena fosforescentă a obuzelor.

Între două explozii, liniştea primăverii străjuia umedă, neagră şi tristă.

Am resimţit o oboseală neplăcută, adunată cu vîr şi îndesat. Răsucindu-mă sub manta, am mai auzit cum Kozlovski s-a dezbrăcat şi a

fredonat în surdină *Scrisoarea albastră* de Severianin :

Şi iz de iasomie, şi murmur de oboi,
Şi murmur de oboi, şi luna se revarsă.

Bolşoi Fontan

A treia zi, pe cînd stăteam întins în pat, sosi Kozlovski şi mă anunţă că sînt trimis la Odesa, să preiau ambulanţele noi, de la uzină. O să plec cu studentul Şcepkin, sanitarul şef.

— Trebuie să pleci astă seară, spuse sever Kozlovski. Peste zece zile va trebui să fii înapoi, la detaşament. E o chestiune urgentă. Şcepkin e un mocofan, un hotentot, dar o să te simţi bine cu el.

Spre seară, a sosit Şcepkin, înalt, bine hrănit, într-o scurtă de piele, roasă de vedeai prin ea. Bău tacticos cinci pahare de ceai, povesti cum trebuie să alegi şvaiţerul, tuşi, intonă „Laudă ţie, zeule Hymenaios..." se încurcă şi spuse :

— Ce facem ? Nu plecăm ?

— Plecăm.

— Pan Kozlovski ! strigă el înspre camera pannei Helena. Rămîi cu bine, bătrîne. Te-ai înfundat cam de multişor aici, în spatele frontului.

Ne-am luat rămas bun şi am plecat.

A doua zi, prin fața ferestrei defilau stepele ieșite de sub zăpadă. Era în martie. Prin gări țărăncile vindeau lapte fiert și covrigi.

Am ajuns la Odesa spre seară. O primăvară umedă, venită odată cu noaptea, învălui într-un vînt cald vagoanele și stepa. Din gară am expediat o telegramă lui Hatige, la Sevastopol, și lui Semionov, la Moscova.

Am înnoptat la hanul mănăstirii Athos, de lîngă gară. Dis-de-dimineață, cutreierînd străzile inundate de insuportabilul soare al Odesei, am ajuns în bulevard, la monumentul lui Richelieu. Cețuri azurii se revărsau peste port și oraș. Deasupra apei răcoroase plutea strălucirea milelor marine pline de soare, lumina țărilor meridionale, a cerului cristalin și a vîntului înmiresmat, ca un migdal înflorit. În rada verde și moartă a portului, cuirasatul „Sinope" își profila silueta cenușie, ca un fier de călcat de oțel. Sub salcîmi, femeile vindeau primele flori. În port, se legănau la dig goelete albastre și albe, un vas de transport singuratic pufăia din coșul galben. Străzile miroseau a mare și a lămîi.

Șcepkin era copleșit, vedea marea pentru întîia oară.

— Da-a, spuse el. Asta e o socoteală. Da noi unde sîntem, în Rusia ori ba ? Și izbucni într-un rîs șovăielnic.

La cafeneaua Fanconi, i-am povestit despre vechea Odesă, de bogăția acestui oraș, despre pirații greci ce și-au construit aici palate, de comerțul intens și despre acele vremuri, cînd

cheiurile gemeau de grînele aurii, iar porumbeii de culoare vineție, ghiftuiți, erau călcați de roțile camioanelor.

Sub tendă se plimba vîntul mediteranian, la măsuțe, evrei cu pălării tari vociferau violent în groaznicul dialect odesit.

Depănîndu-și mătăniile, gurluiau grecii. Buzele carminate ale femeilor ardeau.

— Uite ce-i, i-am spus lui Șcepkin. Aș vrea să petrec astea două zile, pînă sînt gata ambulanțele, la mare. Eu o să plec la Bolșoi Fontan, iar pe dumneata te las aici, să te plictisești de unul singur.

Peste zi am primit o telegramă de la Semionov :

„Sora plecată front Polonia sud speră să te găsească. E porcărie să nu scrii atîta timp. Semionov."

De la Hatige n-am primit răspuns.

La Bolșoi Fontan m-am instalat la hotelul mănăstirii.

În hotel nu era nici țipenie de om. Am luat o cameră cu ferestrele spre far. Toată noaptea vîntul a fremătat în salcîmi. La răstimpuri mă trezeam, priveam aurul răsfirat al stelelor și mă gîndeam că războiul nu e decît un vis delirant de-al meu. La adăpostul zidurilor albe ale hotelului, în liniștea acestei nopți, sînt departe de război, sînt iar cel de odinioară, ochii mei strălucesc iarăși și dragostea mea pentru fiecare zi din viață este mare.

Viaţa e haotică, dar cu toate acestea, plină de un sens palpabil. Viaţa cu iubirea, foamea, rîsul şi cu luptele ei, nu este decît un lanţ neîntrerupt de impulsuri în vederea autocreării tale. M-am gîndit la iubirea lui Hatige şi a Nataşei pentru mine, şi ea mi-a apărut ca amintirea suavă a unor ani trecuţi, acoperiţi de zăpadă.

Pentru a mia oară, am simţit că lucrul cel mai minunat din viaţă este mai presus de puterile mele.

Rătăcitorul din Galilea propovăduia să fii răbdător. E mai uşor să mori atunci cînd frumoasa Magdalenă îţi şterge, cu părul ei roşu, noroiul de pe picioarele descărnate, dar este greu să-ţi dai sufletul cu faţa înfundată în scîrna de om lipicioasă, din tranşeele inundate de urină, şi cu un glonte austriac coclindu-ţi în cap. Atunci e greu să mori şi nu poate fi vorba să fii răbdător.

Seara, am stat lungit pe un pat ce scîrţîia şi citeam. Era o seară foarte rece, soba era bine încinsă.

Dinspre mare veneau ceţuri. În partea Odesei, reflectoarele luminau cerul tulbure.

M-am învelit cu mantaua. Din cînd în cînd, puneam cartea deoparte şi mă gîndeam. Mă gîndeam la nostalgia singuratică a acelor bizari care colindă faţa pămîntului, purtînd cu ei o cutie goală de vioară — rama ce le-a mai rămas de pe urma bucuriei lor pierdute. Cît de numeroşi sînt oamenii cu sufletul mort, vrednici de

milă în măreţia lor copilărească. Mi-am amintit de Oskar, Garibaldi, Winkler şi de mulţi alţi oameni singuratici şi părăsiţi. Numele lor s-a şters de mult de pe crucile ieftine ce le străjuiesc mormîntul.

Ei aveau sufletul bogat şi fierbinte, dar nimeni nu le dăruise măcar un strop de bucurie. Inima li se acoperea de praf, creierul le funcţiona ca o maşină ruginită, amărăciunea le impregna trupul, amintindu-le mereu de bătrîneţe, de venele albastre de la gît, de gura ştirbă.

Ceaţa se lăsase jos şi ciocănea cu picături rare în pervazul de tablă. Toată noaptea am rămas întins, fără somn.

Dimineaţa m-am dus în oraş pe jos. Livezile ruginii ardeau pe faleza înaltă, statuile de ghips din preajma vilelor îşi înălţau în soare chipurile livide.

În camera nedereticată de la han l-am găsit pe Şcepkin. Se spăla. În timp ce se ştergea cu un prosop murdar, mi-a povestit că ambulanţele sînt gata şi le-a luat în primire. La uzină se primise de la Kozlovski o telegramă să nu întîrziem la Odesa, să încărcăm ambulanţele şi să ne întoarcem la detaşament.

Am citit telegrama şi am aruncat-o într-un colţ. Seara am plecat la Lublin, unde fusese strămutat detaşamentul, după cum ne telegrafiase Kozlovski.

Lumînarea dumitale este mai scurtă

La Lublin, detaşamentul a fost cantonat într-o fabrică de drojdie de bere părăsită. În jurul ei se întindea o curte pardosită cu lespezi de piatră, năpădită de păpădie. De la ferestre se vedeau imensele siluete albe ale bisericilor şi ceaţa care se întindea dincolo de rîu.

Kozlovski ne-a îmbrăţişat zgomotos, pe mine şi pe Şcepkin.

— Am pentru dumneata o noutate plăcută, îmi spuse. Alexei este aici. E un băiat cu cap şi nu se încurcă la băutură. Acum e plecat în oraş, arde de nerăbdare să te vadă.

Toată seara am flecărit despre Odesa şi despre faptul că detaşamentul primise un răgaz de două săptămîni. Alexei veni tîrziu.

— A-a ! spuse el bucuros. Ai sosit, cavalere rătăcitor ?

Era mulţumit de detaşament, îi displăceau doar Lublinul şi polonezii. Îl înfuria mai ales că pînă şi mecanicii de pe locomotive poartă gulere tari.

— Maimuţoi, spunea el, revoltat. Îşi pun pe ei o hăinuţă scurtă şi strîmtă, cravată în carouri, îşi prind plastronul şi, gata, sînt pani.

Noaptea, Kozlovski, Alexei, Şcepkin şi Webel au jucat *preferans* şi s-au certat o mulţime. Era în sîmbăta mare. În oraş ardeau lumini, la biserici băteau clopotele.

A doua zi am luat de la florărie cîteva buchețele de violete mari, un dar pentru surori.

Popova m-a rugat să-i prind violetele la șorțul alb, nu putea încă să-și miște mîna.

Ne-am dus la biserica Sfîntul Bernard.

Alexei amuțise. Kozlovski se lăsase într-un genunchi și se ruga teatral. Bătrînul preot, cu mînecile de dantelă, cînta solemn și pe nas, iar mulțimea ofta încet.

Am rămas în pridvor și fixam chipurile femeilor cu vaga speranță de-a o vedea pe Natașa. Poate că e aici, la Lublin.

— Pe cine așteptați ? mă trase Popova ușor de mînecă. Ai noștri vă caută de mult.

Lumînările se revărsau pe străzi, ca un roi de albine aurii. Cînd sufla cîte o pală de vînt, Popova îmi lua lumînarea și o apropia de-a ei — flacăra dublă nu se mai stingea. Acasă, îmi spuse :

— Lumînarea dumitale e mai scurtă. Vei muri înaintea mea.

Orașul se îmbrăcase într-o ceață subțire și în veșminte albe de Paște. Am hoinărit pînă seara pe străduțele medievale și întortocheate, prin „ghetoul" cu case galbene și albastre. Pe praguri se încălzeau pisici roșcate. Evreice bătrîne ședeau înfășurate în șaluri pestrițe. În urma noastră, alergau în stol gălăgios copii cîrlionțați, iar bătrînii rabini, cu șepcuțe negre, bărbi roșcate și cu ochelari rotunzi și bombați, strigau la ei *ghei aveg*[1] *!* și-i apucau, cînd pe unul, cînd pe altul, de ureche.

[1] Pleacă de-aici.

În Parcul Saxon, cufundat în întuneric și scăldat de pîcla aurie a lunii noi, liliacul dădea în floare. Orchestra cînta încet și trist.

— Ce seară melodioasă, spuse încet Popova. Și rana abia de mă mai sîcîie, se cicatrizează. Și liliacul și luminile, totul este atît de frumos, că te podidesc lacrimile. Cine o mai fi născocit și războiul ăsta? Cine are trebuință de el!?

Cadavre în rîu

Se încheiase o lună de cînd stăteam la rîul San, cel tulbure și iute. De partea cealaltă se întindea o pădure de pini, galbenă din pricina tranșeelor, acum părăsite. Zi și noapte, cocioaba era invadată de praf. Nisipul scîrțîia în dinți și-ți mînca ochii.

Trenurile militare se tîrau pe terasamentul denivelat, apoi, peste un pod de lemn, treceau încet rîul ce vuia. În timpul nopții, fascicolul luminos al unui reflector de campanie se plimba pe mal.

În bătaia vîntului fierbinte, steagul nostru cu Crucea roșie, ferfenițit și plin de petice, fîlfîia în volbură de nisip.

Se dădeau lupte dese, confuze și stranii. Erau aduși răniți, tăcuți și arși de vînt; în timpul nopții canonada se distingea bine, dincolo de Razvadov, și se auzeau urlînd cîini sălbaticiți.

Din cînd în cînd, venea de la Lublin, de la bază, Webel cu un teanc de ziare și de scrisori și cu o lădiță de țigări „Iava“, un produs Gabai, în cutii verzi. În detașament începea sărbătoarea. Citeam avizi ziarele și fumam pînă la năucire. Kozlovski contenea să mai ofteze, surorile se însuflețeau. Popova stătea la Lublin, la Webel — i se deschisese rana din nou.

Într-o seară ne-am dus la galbenul San și am rămas pe malul lui pînă noaptea tîrziu. Rîul fremăta fără odihnă, legănînd în apele-i tulburi stele uriașe.

— O să fie arșiță și secetă, spuse Șcepkin.

Nisipul încins, soarele ruginiu și gigantic, ce fumega toată ziua deasupra pădurilor pîrjolite, și apa călduță din fîntîni ne chinuiau peste măsură. Amuțiserăm cu toții, arareori schimbam cîte o vorbă, eram în așteptare. Odată, surorile se întorseseră de la scăldat livide, surescitate : pe San veneau cadavre umflate, intrate în putrefacție.

Către noapte, canonada se încinse. Mă răsuceam în pat și ascultam cum dincolo de San, de la un cap la altul al pămîntului, se rostogolește bubuitul metalic. Era zăpușeală, mirosea acru, în jurul lumînării muștele bîzîiau roi.

M-am sculat și am ieșit afară. Sus, în fîntîna cerului, străjuia luna.

Apa Sanului, tremurînd la bubuitul artileriei, încrețea imaginea lunii. Un incendiu în-

depărtat colora cerul în trandafiriu. M-am îndreptat agale spre pod.

— Stai ! Cine-i ? mă somă santinela, cu glasul scăzut și speriat.

Am răspuns.

— Doamne, Dumnezeule, spuse santinela cu o voce tînără. O fi avînd vreun sfîrșit ? ! Te cuprinde și mînia. Nici tu ziuă, nici tu noapte, nu tu somn, nu tu liniște : cînd atacăm, cînd ne retragem. Călcăm pămîntul în picioare ca o cireadă. Pentru cine ori pentru ce ? Nimeni habar n-are să-ți spună. Acasă, te pomenești că nici n-a fost aruncată sămînța în brazdă, femeile or fi borțoase. Vitele se prăpădesc.

Lovi cu patul puștii în podină, privi vîlvătaia și spuse :

— Arde... Cine ce folos poate să tragă că Polonia a fost batjocorită și pustiită ? Pe ogorul ăsta nu mai rodește spicul. Vorbesc oamenii că nemții iar au atacat, iar au spart frontul.

M-am întors la cocioabă. În curte, lîngă foc, ședeau Webel și Alexei.

— Ce tot hoinăriți noaptea, spuse Webel și tresări. Mai bine ați dormi ! Auziți cum s-au pornit. Nu-mi place mie chestia asta, vestește nenorocire.

— Plictiseală, spuse Alexei și căscă. Insomnie. Și ar trebui să dormim pe săturate : mîine, poimîine, intrăm iarăși pînă la butucul roții în nisip.

Webel fuma și focul țigării sclipea în ochii lui ironici și ageri. În cocioabă un cocoș, ce

scăpase teafăr, cînta pe înfundate. Convulsiile canonadei zgîlţîiau liniştea sufocantă.

M-am dus la ambulanţe şi m-am întins pe fîn, trăgînd cu urechea la tunetul artileriei. Cîmpiile vibrau din adîncuri.

Mackensen

Eram în retragere. Pe marginea drumurilor nisipoase, desfundate de convoaie, ardeau nenumărate focuri — staniştele refugiaţilor. Peste cîmpiile negre ale Poloniei, stele uitate tînjeau, răsfirîndu-şi cozile scînteietoare. Fumul focurilor se amesteca cu aburul bălţilor.

Noaptea ne clătinam în şa, cu ochii cîrpiţi de somn şi ne opream, lovindu-ne de cei din faţă.

— Stai ! Sta-a-i !

Ore întregi aşteptam în învălmăşeală la poduri, zgribuliţi de umezeală şi uitîndu-ne îndărăt, spre satele ce ardeau cu vîlvătaie joasă, în nori de praf. De pe crucile înalte de lîngă drum, ne privea cîte un Crist colţuros şi carbonizat.

Prin Lublin am trecut în timpul nopţii. Străzile lui întortocheate erau ticsite de convoaie. Vechile biserici se cutremurau de canonadă. Prin case, copiii plîngeau, femeile fugeau de colo-colo, în gară locomotivele fluierau, alar-

mate. Pe cornișele albe ale clădirilor alerga lumina roșie a torțelor.

Noi mergeam la pas pe trotuare și, cu opriri dese, tot înjurînd și curățindu-ne drumul de boccele abandonate, am ajuns în ulicioara pustie, unde se afla baza. Mirosea a tei înflorit și se auzea larma armatei în retragere.

În curtea bazei, lîngă havuzul de piatră, se încărcau furgoane și se auzea vocea stridentă a lui Webel. Am strunit calul și am privit în adîncul ulicioarei, în umbra parcurilor cu tei. Departe, în frunzișul întunecos, se ridica luna aurie ce prevestea zorile.

În timp ce baza se strîngea și sanitarii agitați scoteau caii, am urcat la mezanin, la Popova.

— Sînt atît de recunoscătoare acestei retrageri, spuse Popova. În sfîrșit ! M-am chinuit atît de mult aici, singură ! Spuneți-mi, ce se întîmplă ? De ce se pleacă astfel ?

— Mackensen, i-am răspuns și mi-am aprins o țigară la lampa cu abajur verde. Nemții au rupt frontul.

— Cum v-ați schimbat cu toții, spuse ea, fixîndu-mă cu privirea. Ați îmbătrînit cu zece ani.

— Ei, cum te simți ? Cum merge rana ?

— Se vindecă. Aici a fost atîta liniște, atît de bine. Cu mine nu locuia decît gazda — o bătrînă panna, cu bonetă de dantelă, și micuțul ei nepoțel. Au plecat la casa parohială, li s-a făcut frică. Mă temeam să rămîn singură, mă gîndeam că nu ne veți găsi în harababura asta

și veți trece pe lîngă noi. Și Webel era neliniștit.

În spatele grădinilor, convoaiele treceau, aidoma unui rîu de munte ce curge tumultuos peste stînci. În curte începu să sune goarna.

— Adunarea. Să mergem.

— Stingeți lampa, spuse Popova. Îmi pare atît de rău după camera asta.

Am suflat în lampă. Dincolo de fereastra deschisă, mai sus de creștetul copacilor, cerul se colorase într-un roșu tulbure. Un vînt fierbinte bătea în rafale. De pe pervazul ferestrei el smulse niște scrisori vechi și le purtă în grădină.

Țara lui Chopin

La Vîșniți am ajuns către seară. Steagul flendurit al comandantului pieței atîrna în norii de praf stîrniți de cirezi. Miliția locală — evrei bătrîni cu banderole roșii la mînecă — alerga pe la casele oamenilor și mîna femeile la săpatul tranșeelor. Cîmpurile uscate erau ticsite de furgoanele refugiaților. Copiii se înecau de plîns, vitele mugeau trist.

— Polonia a murit, spuse calm Kozlovski după ce am descălecat. Ați băgat de seamă? Lîngă drum ies din nisip picioare de copii. Iar porcii refugiaților dezgroapă și mănîncă aceste cadavre.

— *Zginela Polska!* repetă, nu se știe de ce, în poloneză și făcu un gest cu mîna. Măreţul pămînt care l-a dat pe Chopin.

În timpul nopţii am inspectat furgoanele. Aproape în fiecare se găseau bolnavi de tifos. O duhoare grea plutea deasupra cîmpurilor, bolnavii își frecau ochii înroșiţi, iritaţi de fîn, și se uitau cu priviri răvășite la lumina lanternelor noastre de buzunar. Focuri anemice își înălţau fumul spre cerul negru. Lîngă fîntînile secate pînă la fund, ţăranii se încăierau pentru o căldare de mîl umed.

Am pus în funcţiune bucătăriile de campanie și, în zori, am început să împărţim ciorbă pentru refugiaţi.

Pînă dimineaţa tîrziu, mulţimea a răcnit și s-a agitat în jurul cazanelor, bătrînele sorbeau ciorba din castroane, plescăind și înecîndu-se, femeile cu sînii secătuiţi, storși ca niște cîrpe, vîrau în gura copiilor care urlau bucăţi de carne cenușie.

Ţărani negricioși umblau pe ogoare, încercînd să găsească cîte ceva. Deasupra tîrgușorului plutea un fum greu și miros de cîrpă arsă.

O oră mai tîrziu, pe cînd ședeau într-o chiţimie înghesuită, iar după paravan șușoteau bătrînele gazde poloneze, sosi comandantul pieţei și ne spuse grosolan :

— La noapte să puneţi santinele la ambulanţe. Altfel, rămîneţi fără nici o roată. În jur nu-i decît tîlhărie și jaf. Vedeţi, jumătate din case nu mai au acoperișuri, totul se ia pentru foc. Lepădăturile astea din convoaie au

împînzit toate drumurile și au prădat totul, pe o rază de douăzeci de verste. Peste tot e armată, iar ei au tifos. Fîntînile au fost secate, rîurile infectate.

Își aprinse o țigară și rupse bățul de chibrit.

— În fiecare zi te scoli ca o fiară, te bați, îl istovești pe soldat pînă la sînge. Războiul! Pentru unii e mumă, pentru alții ciumă! strigă el cu năduf.

Seara veni ordin să ne retragem spre Brest. De pe poziții soseau zvonuri vagi, confuze. Alexei plecase înainte cu un convoi greu și urma să ne aștepte în tîrgușorul Pișciț, la douăzeci de verste de Brest.

Peste noapte, am ieșit de cîteva ori în cerdac să fumez. Lîngă conovăț caii se mușcau, santinelele umblau, înjurînd. La vreo zece verste depărtare se încinsese o bătălie.

Detașamentul străin

La Pișciț nu l-am mai găsit pe Alexei. Era seară. Somnoros, comandantul pieței scormoni tot felul de liste, îi interogă pe soldații însărcinați cu încartiruirea și ne spuse că un asemenea detașament nu fusese și că să-l lăsăm în pace.

— Iată cum e, îmi spuse Kozlovski. Alexei, probabil, a apucat-o pe alt drum și s-a împotmolit în nisipuri. Acolo nisipul vine pînă la

butucul roții. Rămîi aici să-l așteptați. Dacă vezi că-i pericol, plecați la Brest și apoi la Cevnavciți.

— În regulă.

Făcu semnul crucii asupra mea și mă sărută.

— Să nu rămîneți însă pînă-n ultima clipă, spuse el, în timp ce încăleca. Situația e proastă. Au început să dinamiteze linia ferată.

Dinspre Lukov se auzeau explozii. Convoiul se puse în mișcare. Soldatul cu încartiruirea, somnoros, mă conduse la o casă parohială.

Grădina udă foșnea. Ușile casei erau date de perete, în odăi nici țipenie. Soldatul îmi făcu rost de o lumînare și de ceai.

Am adus calul în tindă, am închis obloanele la odaia joasă și m-am întins pe podea, învelindu-mă cu mantaua Calul ronțăia zgomotos boabele de ovăz și bătea cu copitele în podeaua veche. În odaia de alături miorlăia un pisoi.

Am lipit lumînarea pe podea, am scos din porthart *Ținutul îndepărtat* de Zaițev și am început să citesc. Pendula bîzîi îndelung și se auziră paisprezece bătăi.

Citeam despre Moscova, despre societatea „Capricornului“ și rîdeam în gura mare. Artileria trăgea rar și după fiecare lovitură geamurile zăngăneau îndelung.

Trecu o oră, două. Soldatul cu încartiruirea bătu în ușă și raportă că în piață s-a oprit un detașament, poate e acela pe care-l aștept eu.

Mi-am aruncat pe umeri mantaua și am ieșit afară. Era un detașament străin. Prin întuneric

trecu o soră și un bărbat în manta. Bărbatul se opri și ceru un foc.

Era un medic; unul din epoleți i se bălăbănea într-o ață.

— Uite, sora caută Detașamentul siberian nr. 3, spuse el, trăgînd din țigară. Nu cumva l-ați întîlnit?

— Eu sînt din acest detașament. Detașamentul a pecat ieri la Brest.

Sora mă apucă de mînă.

— Natașa? am întrebat încet. Să fii dumneata?

— Eu, dragule, spuse ea numai din buze. Doctore, nu vă deranjați, găsesc eu detașamentul.

— E-n regulă, spuse medicul și zîmbi. Ce ți-e și cu surorile astea!

Mă invită la detașamentul său, la un ceai cu rom, și plecă.

Natașa îmi puse mîinile pe umeri și mă privi lung în față. Stelele luminau.

— Nu te văd de loc, vorbi ea încet, spunîndu-mi pentru prima oară „tu“, și își lipi capul de mantaua aspră. Cît m-am chinuit! În războiul ăsta nebunesc, de dragul tău am împărțit oamenilor atîta dragoste! Te-am căutat. Speram, îmi pierdeam nădejdea, simțeam că sînt foarte bolnavă și iată, acum... trebuie să-ți povestesc multe, grozav de multe.

Izbucni în plîns.

— Dragule, iubitule, vorbea cuprinsă parcă de friguri. Am înnebunit de tot. În jurul meu

oamenii zac de tifos, se urăsc, incendiază satele, aruncă în fîntîni cadavrele pruncilor ; deasupra tuturor acestor lucruri este însă dragostea mea pentru tine. Cum de-a fost cu putință ? Nu mai înțeleg nimic.

Ne-am dus în parc. Vîntul fremăta în tufărișul ud de lîngă gard, împușcăturile stinghere se rostogoleau sonor. Umblam pe întuneric pe aleile năpădite de vegetație. Eu povesteam de război și de acel sentiment de tristețe și de sublim, care gravitează în jurul fiecărei zile pe care-o trăiesc.

— De ce te-ai dus la război ? mă întrebă aspru Natașa. Te va distruge. Tu trebuie să pleci de-aici, cu orice chip. Dă-mi cuvîntul tău. Peste o lună, mă voi întoarce la Moscova și trebuie să fii acolo. Va fi toamnă, vom pleca la țară, vei citi mult și vei uita toate ororile. Trebuie să te cruți pînă se vor sfîrși vremurile astea demente. Sîntem mii de alți oameni care putem veni aici, în noroi, în sînge, în toată această vrăjmășie, dar nu tu. Nu tu ! strigă ea și se ridică de pe bancă. Tu trebuie să împarți bucurie la sute de oameni. De aceea te și iubesc atît de mult oamenii, te iubesc ca mine — orbește, pentru totdeauna. Nu pot să exprim lucrul acesta. Dă-mi cuvîntul că vei pleca de aici.

— Bine.

— Cît ești de obosit, spuse ea încet și mă sărută.

În bălți broaștele orăcăiau, tirul se stinsese, din tei cădeau frunzele umede. În pridvorul bisericii ședea și ofta un bătrîn surd, era paracliserul.

— Bunicule, întrebă Natașa, ce-i cu tine ?

— Au plecat cu toții la Brest, răspunse bătrînul și încercă să se ridice în picioare. Preotul, și toți ceilalți, dragă panienka. Eu am rămas să păzesc biserica. Sînt bătrîn, nu mai ajung eu, mor pe drum.

— Să mergem, bunicule, i-am spus, ridicîndu-l de braț. Mîine plecăm la Brest, o să-i găsim pe-ai tăi.

Bătrînul izbucni din nou în plîns.

— Să dea Dumnezeu. Barem să mori cu ai tăi. Da așa, singur ! Neamțul e aproape. Mi-a fost sete, dar în fîntînă-i un mort.

La detașament, sanitarii i-au dat să mănînce și l-au îmbarcat într-un furgon.

Am petrecut noaptea în detașamentul străin. Era agitație și gălăgie. Natașa nu se dezlipea de lîngă mine, mă privea mereu în ochi și buzele îi tremurau.

Spre dimineață, infanteria istovită, în debandadă, se scurse prin tîrgușor. Detașamentul purcese și el la drum. Mi-am luat rămas bun de la Natașa la marginea tîrgului. Mi-a mîngîiat mîinile, a vrut să spună ceva, dar a tăcut.

Am pornit-o înapoi. Deasupra șoselei se învolbura fumul negru al exploziilor. Lîngă fîntînă soldații ciopor, ca un troian de colb, sor-

beau apa tulbure din gamelele lor afumate. Se uitau la mine tăcuţi.

La amiază, cu convoiul, sosi şi Alexei, răguşit şi tras la faţă.

Sfîrşitul

Zilele se scurgeau în lupte grele şi nedecise. Dincolo de Bug, bubuitul nu înceta, la Brest erau dinamitate forturile cetăţii şi în timpul nopţii pămîntul duduia cumplit. Satele cenuşii şi prăfuite erau pline cu bolnavi de tifos, jaful era general, duhoarea dulceagă a hoitului de cal te strîngea de gît.

Ogoarele erau smălţate cu flori galbene de rapiţă. Asfinţiturile erau învăpăiate şi reci.

La Brest, am aflat că detaşamentul Nataşei plecase cu Armata a IV-a la Kobrin.

Pe drumuri scîrţîiau convoaiele refugiaţilor, mii de focuri fumegau în noapte, iar automobilele comandamentului spinteoau întunericul prăfos cu farurile lor albe.

Zilnic se aduceau răniţi — înrăiţi, acoperiţi cu cruste de sînge, tăcuţi. Chestionaţi, răspundeau scurt şi fără chef : „trădare".

Cuvîntul acesta se rostogoli în lungul frontului, apoi se lăţi departe în spatele lui, şi acolo, în cocioabele ţărăneşti fără de hornuri ori în tîrguşoarele evreieşti, unde erau încartiruiţi mii şi mii de soldaţi şi ofiţeri, începu

o agitaţie surdă. Se răspîndeau cu insistenţă zvonuri îngrozitoare. Rostit în şoaptă, numele lui Measoedov era peste tot. Artileria se retrăgea în fruntea convoaielor. La toate întrebările, artileriştii răspundeau : „Nu sînt obuze, trădare, cu nemţii băteţi-vă în beţe".

Odată, noaptea, mergeam peste ţelină — rătăcisem drumul şi căutam să ieşim la şoseaua spre Slonim. Era întuneric şi linişte. Deasupra Brestului se înălţase o pălălaie gigantică.

— Arde Brestul, îmi spuse Webel, care călărea alături de mine. Înseamnă că e sfîrşitul.

— Cum sfîrşitul ?

— Bine... Nu vedeţi că am intrat în Rusia ? Poate o să mergem tot aşa, pînă la Moscova.

Ne-am oprit şi am privit multă vreme incendiul. Un fum purpuriu se ridica spre cer în rotocoale.

— A fost dinamitat fortul, spuse Kozlovski. Se apropiase pe nesimţite.

— Cumplit, spuse el, după o tăcere. Orice s-ar spune, dar războiul îşi are frumuseţea lui. Priviţi-o, e acolo, la Brest. E disperarea. Din nou s-a pornit Attila, oraşele ard şi iarba nu mai creşte sub copitele cailor săi. Cît este de adevărat.

— Dar Polonia ? am întrebat.

— Polonia va reînvia. Polonia a mai fost pîrjolită şi de tătari şi de suedezi.

La nord începu canonada. Acolo era întuneric şi doar foarte departe, în cîmp, duruiau convoaie şi se auzeau ţipete tărăgănate. Sanitarii ciuliră urechile. Pînă acum tirul artileriei ve-

nea din spate, plesnindu-ne urma cu bubuit de tuci. Acum detuna din flanc.

— Nu-mi place tirul ăsta, spuse Kozlovski. Probabil iar au rupt frontul. Nemţii vin în marş.

În pragul zorilor, am ajuns la un sătuc. L-am căutat pe hartă fără să-l găsim. Ne-am lungit în fînul dintr-un şopron. Stăpînul nu voise să deschidă şopronul şi se uita la noi, descumpănit şi vrăjmaş. Webel a ordonat să fie spart lacătul.

În şopron era uscat şi era cald ; sub paie chiţăiau şoarecii. M-am răsucit toată noaptea, fără somn. Cînd ieşea careva din ai noştri, prin uşa deschisă se vedea cerul colorat într-un trandafiriu fumegos.

Stăteam întins şi mă gîndeam. O povară imensă îmi fusese pusă pe umeri, şi eu ştiam, la fel ca şi ceilalţi, un singur lucru : războiul face să crească o vrăjmăşie mistuitoare, umblăm, vorbim, zîmbim şi ascundem unul de celălalt ceea ce este mai important — conştiinţa ultimei şi implacabilei nenorociri.

A fost întoarsă brazda şi din ea s-a ridicat o duhoare insuportabilă. Ce se petrece în sufletele soldaţilor, scorojite de sînge şi înveninate de mînie şi de mahorca tare ? Nimeni nu ştia. Prea bine nu ştiau, probabil, nici ei înşişi.

Mi-am amintit de nopţile lungi, petrecute la masa simplă de scîndură, de vocea Nataşei, de ziua aceea, ca un pahar de cristal plin cu

apă albastră, de la Sevastopol. Aveam atîtea să-i spun Nataşei acolo, la Pişciţ, dar spasmele mă strangulau şi am tăcut. Avea ochi neliniştiţi, materni.

Mi-am pus mantaua şi am ieşit afară. La răsărit, cerul se făcea albastru. M-am aşezat pe un butuc, lîngă şopron.

— Dumnezeule, cît mi-e de grea inima ! am spus, strîngîndu-mi capul în mîini, am luat un bulgăre de pămînt uscat şi l-am fărîmiţat între degete.

În cîmp, iarba uscată foşnea. Pămîntul gemea şi duruitul unui tunet se rostogoli departe spre nord, în beznă. Brestul ardea cu o flacără şi mai vie, şi mai întinsă.

Livada de meri

Noi ne retragem în continuare. Cerul s-a îngălbenit de praf, în gură avem gust de cocleală. Mîinile ne miros a sudoare de cal şi îmi răsucesc cu greu ţigările din mahorcă.

Străbatem păduri firave şi mlaştini ruginii. Artileria a desfundat şoseaua. Caii se împiedică la tot pasul în hîrtoape mari.

Privesc îndelung cu ochii goi înaintea mea. O femeie înnebunită din Grodno alergase după mine mai bine de o verstă, mă apuca de scara

șeii și voia să-mi sărute cizma. Copilul îi murise, îi pierise vaca, iar pe ea o siluiseră soldații din convoi. Am dat bice calului și m-am îndepărtat în goană.

Ici-colo, începură să sclipească stelele pe cer, ca niște lacrimi zgîrcite de bărbat. Prin Prujanî am trecut la pas. Dincolo de rîu, în ceața rece, orăcăiau broaștele.

Am înnoptat într-o casă albă cu geamlîc, cu un pian dezacordat și cu fotolii adînci și moi. Ferestrele erau deschise și din grădină venea o mireasmă dulce și persistentă de mere.

— Ca la bunica, în timpul vacanțelor, spuse Kozlovski, pufăind din țigară. Și mușcate, și mere, și broaștele care orăcăie. Lipsește doar liceeana în uniforma cafenie, de care să te îndrăgostești.

Eu, împreună cu Șcepkin, am ieșit în tîrgușor. Șcepkin îi întreba pe toți evreii de pe la porți, unde s-ar putea bărbieri. Un tînăr pistruiat ne conduse prin ceardacul din spate la un frizer bătrîn.

— Să vă bărbieresc ? întrebă el cu surprindere. Nici nu știu ce să mă fac. Unii spun : plecați că vor fi lupte și cazacii vor da foc la tîrg ; alții spun : stai pe loc, unde să te duci cu copii mici ?

— Rămîneți pe loc, spuse plin de siguranță Șcepkin. De vor fi lupte, vă băgați în beci. Dacă plecați, o să muriți cu toții.

— Riva, strigă frizerul spre încăperea din fund. Înălțimea-sa domnul ofițer spune ca să rămînem.

Îşi făcu apariţia o evreică, cu bustul opulent şi faţa stacojie, şi odaia se umplu repede de copii, de bătrîne şi de evrei adulţi şi respectuoşi. Erau cu toţii agitaţi, ţipau şi arătau spre frizer, cu degetele lor slabe şi gălbejite.

— Noi cu toţii împreună ne-am hotărît să nu plecăm, ne tălmăci frizerul rostul larmei. Apoi, pe neaşteptate, se înfurie şi strigă : Lăsaţi-mă în pace ! Ce-i asta ? Doar trebuie să-i bărbieresc pe domnii ofiţeri. *Şa, ghei avec, ghei avec* [1].

Evreii se domoliră şi plecară.

În timp ce frizerul îl bărbierea pe Şcepkin la lumina unei lămpi de tablă, ţinîndu-l graţios de nas cu degetele îngălbenite de tutun, m-am aşezat la o masă şchioapă şi mi-am luat un „*Ogoniok*“ unsuros şi jerpelit. După perdelele galbene şi cîrpite, muştele se izbeau de geam.

M-am privit scrutător în oglinda aburită de vreme — o faţă neagră, cu ochi febrili.

Noaptea m-am culcat în grădină lîngă Webel. Merele cădeau în iarbă, bufnind înăbuşit. Prin somn, mă răsuceam şi chemam pe cineva, nu ţin însă minte pe cine. M-am trezit în zori. În noaptea groasă, se prelingea lumina unei zile cenuşii, obişnuite. Între meri plutea ceaţa. Am privit stelele, însutit mai strălucitoare la revărsatul zorilor, mi-am amintit de Hatige,

[1] Linişte, plecaţi, plecaţi.

de întîlnirea cu Natașa și în gît mi s-a pus un imens ghem de lînă.

„Unde nu este tristețe ? mă gîndeam, aprinzîndu-mi o țigară. În viață nu există nimic mai presus de iubire, de înrudirea dintre oameni.“

Cădeau merele și în tîrg cîntau cocoșii răgușiți.

Înfloresc cîmpiile

Ne apropiam de Rujanî. Caii clefăiau cu copitele și au împroșcat cu noroi multă vreme, mergînd prin băltoacele din preajma fierăriilor lăsate într-o rînă și a cîrciumilor pustii. Am zăbovit mult să ne predăm răniții unui detașament de spate. Comandantul pieței, obez, mirosind a săpun, ne repartiză o cocioabă și ne preveni că el pleacă imediat la Slonim.

După două ore — în care timp fuseserăm hrăniți cu lapte de către o văduvă poloneză bisericoasă și de sfioasa ei fiică, lucrătoare la o fabrică de pielărie — sosi și Kozlovski și ordonă să înhămăm : nemții au pătruns spre nord și ne învăluie prin flanc.

— E nenorocire, vorbeau pe întuneric sanitarii, făcîndu-și de lucru pe lîngă cai. Aici nu poate fi altminteri, decît trădare. Cu ce să te bați cu neamțul, să dai în el cu cartofi ?

— Și ce de morți! adaugă în șoaptă Poleșciuk, aplecîndu-se spre mine. Înfloresc cîmpiile de ei, înălțimea-voastră. Văleleu, mult rod o să mai deie. Mult rod, fir-ar să fie!

— Nu vă mai moșmondiți! strigă Kozlovski și trase o înjurătură zdravănă fără să se adreseze cuiva anume.

Fiica gazdei se sui în ambulanța din frunte, să ne arate drumul pînă la șosea. O noapte neagră se lăsase peste tîrg, cădeau picături rare. Am început să coborîm agale într-o rîpă adîncă. Caii fornăiau, își ridicau boturile, alunecau și puneau piciorul cu băgare de seamă, dibuind drumul.

— Încet, cei din spate, să nu veniți de-a dura la vale! strigă răgușit Kozlovski. Ce-i acolo? Un vad? Ține distanța, să nu le rupi picioarele la cai! Dracu ne-a dus în văgăuna asta!

Ploaia bătea în coviltirile de pînză ale ambulanțelor. Caii trudeau cu îndîrjire, umflîndu-și foalele din greu. Dincolo de rîpă țîșni spre cer și se desfăcu o rachetă, scăldînd totul într-o lumină moartă.

— De ce-or fi lansînd? spuse Alexei. S-au speriat fără rost, ticăloșii.

Un cîine, încuiat într-o casă, lătra pe înfundate. La marginea satului soldații ședeau grămadă, formînd pete întunecate, și-și zăngăneau din cînd în cînd gamelele și armele. O împușcătură detună în rîpă. Fiica gazdei se dădu jos.

— Cumva oi trage o fugă şi eu pînă acasă, spuse ea, şoptind cu voce tremurătoare şi nesigură. Să vă aibă în pază Maica Domnului.

— Ce v-aţi oprit ? Treceţi, spuse din întuneric un glas tînăr şi surescitat.

Am luat-o la trap. Pe drum mirosea a mesteceni, a scoarţă udă de copac.

— Parcă-i prea mare liniştea, îmi spuse din ambulanţă Popova. Nu înţeleg nimic din ce se întîmplă.

— Stai ! ne strigară pe înfundate din faţă. Cine-i ?

Kozlovski răspunse.

Vîntul şuiera în mestecenii bătrîni, de pe timpul lui Arakceev. Apoi noaptea fu sfîşiată de o fulgerare mată şi de uruitul unei căderi greoaie, de parcă s-ar fi năruit o clădire cu mai multe etaje.

— Podul a fost aruncat în aer.

Împuşcăturile răpăiră nervos şi des, cu pocnetul a sute de nuci sparte. Trupele se retrăgau, fără a mai reuşi să-şi sape tranşee. În şanţul de lîngă drum, soldaţi se chemau încet şi îngroziţi : „Legătura... legătura... legătura..."

Spre dimineaţă, peste păduricile umede plutea o lună roşcată. Lumina ei tremura în apa de cerneală a mlaştinilor. Vîntul alerga zgomotos prin coroanele mestecenilor şi îţi vîra după guler stropi reci ca gheaţa. Se făcuse frig şi neplăcut.

În timpul zilei am ajuns la Slonim.

Un fleac de rană

Deasupra satelor cenușii, amurgul își mistuia ultimele raze. Rămăsesem de ai mei și mergeam la pas, pe un drumeag de țară. Peste tranșeele germane fîlfîi o rachetă, un felinar strălucitor. Apoi a doua, a treia, apoi se ridicară și se aprinseră, împrăștiind fulgi albi, altele zeci. Ele argintară pădurea îndepărtată și cîmpiile învăluite în funigei de toamnă. Se auzi un răpăit de împușcături. De partea noastră bubui un tun și dincolo de pădurici se încinse o canonadă.

Un șrapnel vesel și zornăitor explodă deasupra capului meu, o grindină țăcăni pe drum și, în aceeași clipă, am simțit în umăr o căldură umedă, m-am aplecat pe gîtul calului și am alunecat ușor din șa. Sub mine era un praf moale, o muzică stranie se auzea din cer, deasupra pădurii dansau fulgii unor stele nevăzute.

„Se vede că sînt rănit", mi-a trecut prin minte cu indiferență, apoi mi-am pierdut cunoștința.

Mi-am revenit într-un șopron rece. Pe o ladă ardea o lumînare. Eram gol pînă la mijloc și o soră, pe care n-o știam, îmi ștergea pieptul cu un tifon însîngerat. În umăr mi se împlîntase ceva ascuțit, nu puteam să respir adînc. Deodată, am simțit că în spate, lîngă omoplat, îmi lipsește pielea, iar osul e dezvelit și carnea-i sfîșiată și fierbinte. Bandajele umede și calde mă stînjeneau.

— Scoteţi-mi pansamentul, am spus grosolan unei surori mai în vîrstă. Mi-e tare cald.

Ea mă privi cu zîmbet şi îmi dădu să beau dintr-o cană de tablă nişte valeriană tulbure. Am încercat să ridic mîna dreaptă, sănătoasă, dar un cerc cu ghimpi îmi strînse pieptul şi ceva pîrîi în umărul stîng, atingîndu-mi osul.

— Staţi binişor, îmi spuse sora şi-mi puse pe umeri un halat de pînză.

Am fost mutat într-o cocioabă. Noaptea am zăcut într-o rînă, ascultînd trist canonada. Dincolo de mozaicul ogoarelor negre, o pălălaie se clătina, bătută de vînt.

— Dau foc la toate gările dinspre Luninet, spuse în odaia de alături un bas răguşit.

„Sînt rănit, mă gîndeam fără legătură. Unde sînt ai noştri ? Mîine trebuie să le dau de ştire.“

Cît e de apăsător. Hatige, scumpă, dragă... De multă vreme, de îngrozitor de multă vreme nu mai am poştă. Slavă Domnului că trăiesc.

Am aţipit. În vis mi s-a arătat că în timpul nopţii a venit Winkler şi mi-a mîngîiat mîna rănită, că geamurile s-au topit de la foc şi că în liniştea, instalată pe neaşteptate, o voce monotonă a slujit un parastas. Un cor beat cînta deşănţat „Veşnica pomenire“. Am visat că Alexei m-a apucat de umărul bolnav şi mi-a strigat ceva despre Nataşa şi că eu am galopat toată noaptea prin rîpe, sufocat de groază. La o răscruce, sub un Crist negru şi răstignit, am întîl-

nit un bătrîn, mi-am înfrînat calul și l-am întrebat cum să ajung la Brest. El tăcea. L-am apucat de umăr și am văzut că e mort : albul ochilor lui stinși era roșu în bătaia incendiului.

M-am trezit. Prin colțurile cocioabei foșcăiau gîndacii. Mi-am pipăit mîna inflamată și am izbucnit în plîns. Pentru prima oară de cînd dura războiul, am înțeles cît de inutil și de stupid fusese totul.

Am mușcat pătura aspră soldățească și printre lacrimi am văzut lumina pojarului profilată pe cîmpiile negre și odioase. Inima îmi slăbește. Sufletul meu, încordat ca o strună, vibrează într-un țipăt straniu și îndepărtat.

— Doamne, am rostit încet, atingîndu-mi vrejul mîinii fără de sînge. Măcar de-aș rezista. Măcar de-aș păstra, pînă la anii ce vor veni după război, tot ce-am îndurat, fără să irosesc nimic. Să ard cu sînge, cu amar, cu otrava puroiului, cu fierbințeala bolii orice amintire, orice urmă a acestor luni.

Din nou începu delirul.

În delir vedeam cum Natașa, într-o rochie scurtă, albastră, mergea cu mine pe cheiul de piatră, către mare. În fața noastră, un vapor oceanic alb se topea la soare, ca un bloc uriaș de zăpadă. Pe vapor bătea în clopot. Aerul era diafan și straniu. Marea se legăna cu un vuiet plin de prospețime, pești argintii zburau deasupra radei, iar lungile itinerare maritime scînteiau ca penajul unor păsări albastre ; ari-

pile lor îmi atingeau umărul bolnav. De durere țipam.

Ambulanța s-a hurducăit ziua întreagă pe un drumeag de țară. Seara m-au mutat într-un vagon înăbușitor din trenul sanitar și curînd am fost transportat în spatele frontului. N-am mai văzut pe nimeni dintre ai noștri.

Gări cu lumini albastre. Chipuri necunoscute de medici, miros de vopsea de ulei, duruit de roți, somn greu, transpirație fierbinte, gemete și din nou vise triste.

Îmi mai amintesc, după aceea, de o seară cenușie, de un pîrîu în cîmpie, de cupola albastră a unei biserici și de ulițele năpădite de iarbă dintr-un tîrgușor mizer din gubernia Tula.

Orașul din cîmpie

Lazaretul era instalat într-un fost depozit de băuturi. Clopotele de la bisericuțele sărăcăcioase sunau dogit, iar căruțele țărănești scîrțîiau, stîrnind praful pe drumuri. Dincolo de rîu, în timpul serii, se ridica ceața; dinspre cîmp adia mirosul lanurilor de secară și al tihnei. În zările trandafirii, scăpăta un soare domol, țărănesc. Din mahalaua cercheză se auzeau femei cîntînd și, fără să vreau, am pus deoparte volumul jerpelit scos de „*Russkaia mîsl*". Vorbeam puțin și fără chef. Slăbisem, în jurul

buzelor mi se trăseseră două riduri subţiri. Adesea, aveam dureri de cap.

Nopţile erau monotone, cu vînt. Frunzişul uscat foşnea, lovindu-se de geam. Cînd rana mi s-a închis, am început să merg afară din oraş, în păduricea cimitirului. Treceam pe lîngă şirul de dughene, prin faţa unor căsuţe albastre şi galbene, cu coloane, prin piaţa unde ţăranii îşi vindeau la căruţă merele „ţîganka“. În pădurice, cerul se poleia cu aurul frunzişului. Un soare slab strălucea la orizont, peste livezile de meri.

În salon cu mine erau şi doi sublocotenenţi, în viaţa civilă funcţionari comerciali în Siberia, oameni fără căpătîi, ca şi mine. Cît era ziua de lungă jucau şah, fără să scoată o vorbă, şi umpleau plăpumile şi pernele cu scrumul ţigărilor groase, răsucite de ei.

Am început să scriu, dar am renunţat furios. Cui sînt de trebuinţă toate astea? Foile rupte au zăcut multă vreme printre frunzele şi gunoiul de sub geamul nespălat.

Odată ne-am dus toţi trei la un bal mascat al clubului din localitate. În antreul verde al hanului, hainele erau trîntite de-a valma. Sus, orchestra pompierilor îşi suna alămurile. Îmi amintesc de rochiile de stambă ale fetelor, de ochişorii lor rotunzi, tot din stambă, de mămicile lor cu mărgele de sticlă neagră, de mirosul transpiraţiei, de lămpile ce se stingeau şi de „Kamarinskaia“ voinicească, ce făcea să se încovoaie duşumelele sub picioare.

Eu am plecat. Mă durea capul. Am hoinărit amărît pe străzile întunecoase, fără să-mi găsesc locul; apoi m-am dus în pădurice și am stat pînă la ziuă pe o bancă de lemn jilavă. Mă gîndeam la ceva ce murise în mine și care, știam bine, nu va mai reveni niciodată. În cîmpie străjuia blestemata liniște „a lupilor.“

Dimineața, cînd m-am întors la lazaret, pe masă, lîngă o mică băltoacă de ceai, era o telegramă.

„Lui Maximov“ am citit pe ea, am deschis-o și, înțelegînd cu greu, am parcurs rîndurile lăbărțate, scrise de furier.

„Natașa murit tifos exantematic Nesvij lîngă Minsk. Există scrisoare pe numele dumitale. Semionov.“

Peste noapte am avut febră și din nou, ca atunci în cocioabă, eu mergeam cu Natașa spre un imens vapor alb; vîntul ne sufla în față, iar păsări albastre dansau peste acoperișuri de olană roșie.

— S-a pierdut, am spus cu glas tare și am adăugat în șoaptă: Veniți să dăm ultima sărutare. Acum pe lume am rămas numai doi — Hatige și cu mine. Viața ne va sugruma.

— Ne va sugruma, am repetat încet, tresărind.

Ploaia bătea monoton în geamurile negre.

Dimineața mi-am făcut ieșirea și am plecat la Moscova.

Cununa din frunze de arţar

De la Gara Kursk, m-am dus la Poarta Arbatului şi de acolo la Ordînka, la Semionov.

„Draga mea Moscovă, mă gîndeam, privind cupolele aprinse ale catedralei Cristos Mîntuitorul, pe Gogol cufundat în aurul bulevardului Precistenki. Draga, trista mea Moscovă."

Pe nisipul umed al bulevardului, erau imprimate urmele înguste ale paşilor de femei.

Am stat mult timp la uşa lui Semionov, apoi am sunat. Mi-a deschis bătrîna dădacă, a oftat şi a izbucnit în plîns. Capul încărunţit îi tremura. Străduindu-mă să nu-mi arunc ochii în jur, m-am dus în birou. Semionov lipsea. Pe masă era un plic cu numele meu. L-am luat, l-am vîrît în manşeta mantalei şi am ieşit. Uşa a pocnit cu putere.

Lovindu-mi pintenii de trepte, cu capul tulbure, am coborît şi am luat-o spre Suhariovka. Era rece şi soare, iar femeile se şi înfăşuraseră în blănuri uşoare. Bulevardele îşi scuturau ultimele frunze.

M-am dus la Gara Vindava, m-am suit într-un tren local gol, şi am coborît la Pavşino. Zările se colorau în albastru, băltoacele îngheţate scîrţîiau sub picioare, ca sticla. Mergînd spre Arhanghelskoe, am luat-o peste cîmp, strivind miriştea uscată.

Am rătăcit îndelung pe aleile parcului năpădite de vegetaţie, la răstimpuri mă opream,

mîngîiam trunchiurile roșii ale pinilor și, prin desișul crengilor, mă uitam la siniliul intens al cerului. Văpaia soarelui se oglindea în coloanele galbene ale Palatului Iusupov.

Lacul învelit într-o pojghiță fragilă de gheață se colora în amurg într-un trandafiriu delicat. Am încercat gheața cu piciorul, mi-am scos sabia și cu vîrful ei ascuțit și strălucitor am scris pe gheață „Natașa". Frunzele roșii de arțar, învîrtindu-se domol, cădeau pe oglinda lacului, așternîndu-se ca o cunună în jurul numelui drag.

Ce a mai fost după aceea, nu-mi amintesc bine. Țin minte doar dimineața care m-a găsit dincolo de Minsk. Zorile zgîrcite se reflectau albastre în prima zăpadă, pe un colnic picoteau păduricile de pini. Trenul stătu mult la o haltă. Am ieșit din vagonul rece, am sărit în zăpadă și în spatele meu s-au înșirat urme mari și negre. În față, un gornist cînta un semnal din trompetă. Vrăbiile ședeau pe sîrmele de telegraf cu penele înfoiate. De dincolo de pădure, am auzit din nou o lovitură surdă și îndepărtată de tun.

În clipa aceasta, am înțeles cît sînt de singur, mi-am înțeles durerea ascunsă și strînsă în suflet, toată povara acestor zile cenușii și aspre, care s-au întipărit cu voință în viața mea.

„Acesta e sfîrșitul, îmi trecu prin minte, zgribulindu-mă de frig. Am fost răstignit pe crucea acestor zile blestemate de război, a

acestor pauze lungi din pragul unei alienări surde."

„Trebuie să fug! îmi trecu prin minte cu un sentiment de ușurare. Să văd numai casa aceea evreiască, murdară, unde ea s-a stins și să fug."

„Iubirea mea, spunea ea în scrisoare, e atît de mare, încît nici nu mă simt în stare s-o port în mine. Mi-e sufletul plin de-o duioșie imaculată. Înțelege-mă. Tu doar poți să înțelegi acest lucru."

Să fug acolo, la Hatige. Am să-i strîng mîinile, și am s-o rog să mă învețe să nu mai țin minte nimic. Ploile răcoroase și marea vor spăla amarul acestor zile. Vînturile îmi vor răcori capul înfierbîntat.

Trenul se smuci puternic. Goarna începu să cînte pătrunzător, înecîndu-se de groază și de plîns. Prin ceața putredă, prin aburi de urină de cal, se tîrau peste cîmpuri convoaie jerpelite.

După o săptămînă

După o săptămînă, în umilul tîrgușor din gubernia Tula, unde Maximov zăcuse în lazaret, sosi Hatige. Pe Maximov nu-l mai găsi.

Ea îl descusu pe medic și pe cei doi sublocotenenți siberieni și — tristă, slăbită, abia putînd să-și mai stăpînească lacrimile — hoinări pe ulițele întortocheate, prin noroiul amestecat cu frunze galbene ca lămîia. Sosi la gară, pe înserat, la trenul de Moscova.

Trenul întîrzia foarte mult. Hatige, în așteptare, o apucă agale de-a lungul terasamentului, spre semafor. Vîntul punea din belșug prima zăpadă a anului, era întuneric și sălbatic. În Slobodka cîinii lătrau răgușit. Și deodată își aminti de sfîrșitul lui Winkler — o tristețe de moarte îi strînse inima redîndu-i forțele.

„Maximov nu va muri, nu va îndrăzni să moară — viața abia începe", se gîndi ea și se întoarse la gară.

Era noapte, vîntul șfichiuia cu zăpada udă și orășelul clipea în bezna neagră, cu luminile sale bătrînești, ce lăcrimau.

Taganrog—Moscova—Odesa
1916—1923

CUPRINS

I. VIAȚA

II. ÎNCEPUTURI ȘI SFÎRȘITURI

III. ZILE DE RĂZBOI

TIPARUL EXECUTAT LA:

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti

Coli tipar: 8,5; comanda nr. 383

K. PAUSTOVSKI

ROMANTICII